

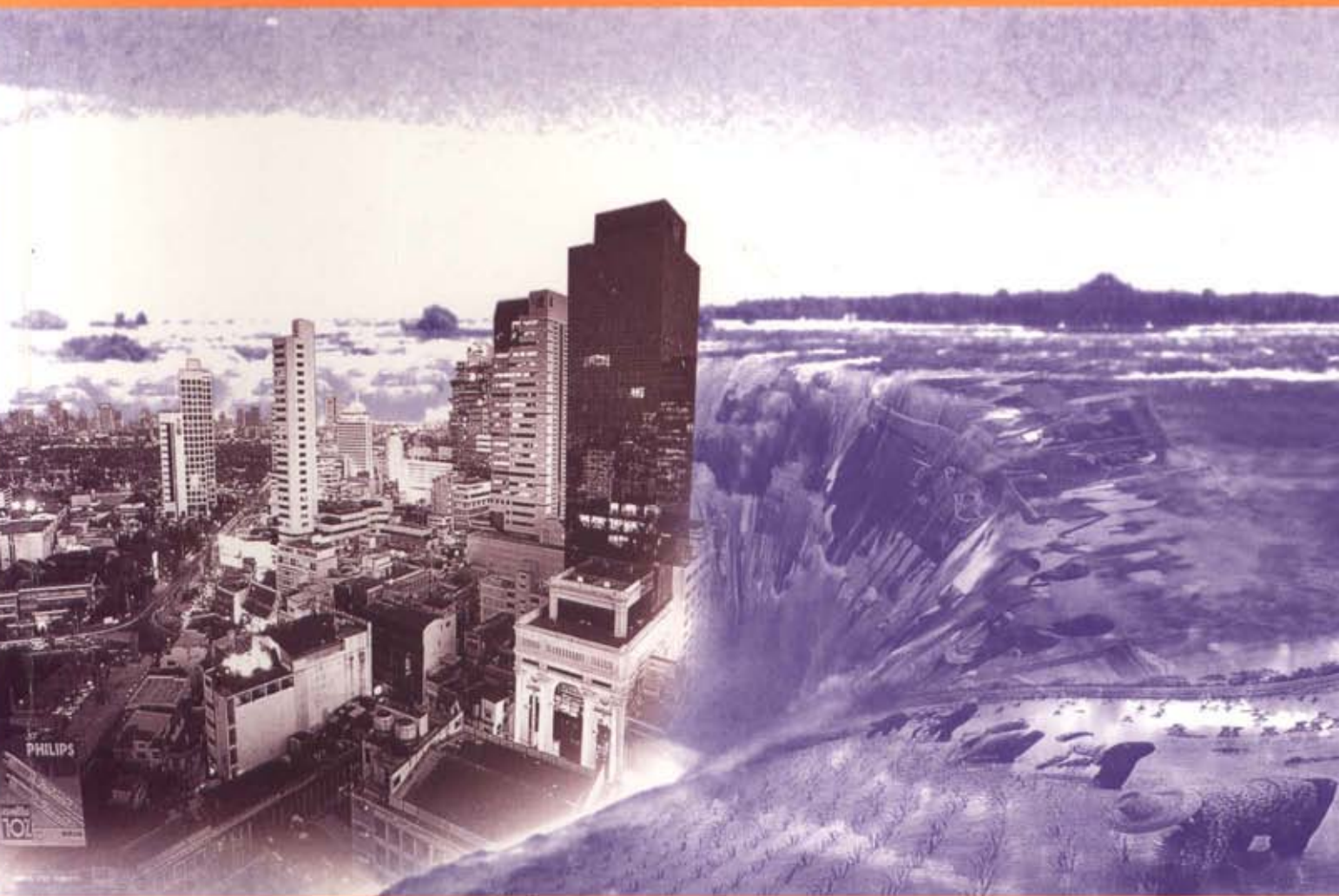

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารวิจัยสังคม

JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH

ปีที่ 22 ฉบับที่ 1-2 2542

การจัดการทรัพยากร
และสภาพเศรษฐกิจสังคม

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของสถาบันฯ
วิทยานิพนธ์ งานวิจัยหรือบทความที่เกี่ยวข้องกับสาขา
วิชาด้านสังคมศาสตร์ และรายงานข่าวจากสถาบันฯ ทั้งนี้
เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่คณาจารย์ หรือผู้ที่มีความสนใจ
เกี่ยวกับการวิจัย

เจ้าของ

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

ดร.อมรา พงศาพิชญ์
ดร.จรัส สุวรรณมาลา
ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ
ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ

บรรณาธิการ

ดร. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

กองบรรณาธิการ

อาภา ศิริวงศ์ อนุยุธยา
สุรียา วิรวงศ์
นภัส กอรัตน์
นฤมล บรรจงจิตร
อังกาบ กอศรีพร
รัตนา จารุเบญจ
วชิรา เพ็ญโรจน์
ชจรศรี บุรณเขตต์

กองจัดการ

สุดธิดา วงศ์สถาพรพัฒน์
จินตนา วิฑู
เกวียงวิภา ทุมพวง

ออกแบบปก

กิตติบดี บัวหลวงงาม
นาฎารี อุ่นแก้ว

กำหนดออก

ปีละ 2 ฉบับ

สถานที่ติดต่อ:

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 5

ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

โทร. 2187385, 2187396, 2187401

โทรสาร 2155523, 2552353

Chulalongkorn University Social Research Institute

Phayathai Road, Bangkok 10330, Thailand

Tel. 218-7385, 218-7396, 218-7401

Fax: 215-5523, 255-2353

E-mail: cusri@chula.ac.th

<http://www.chula.ac.th/institute/cusri>

<http://www.cusri.chula.ac.th>

วารสารวิจัยสังคม

การจัดการทรัพยากรและสภาพเศรษฐกิจสังคม

บทบรรณาธิการ

วารสารวิจัยสังคมฉบับนี้ได้รวบรวมรายงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคมในปีที่ผ่านมาจำนวน 5 เรื่อง นำเสนอต่อผู้อ่าน บทความในเล่มถูกจัดแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกได้แก่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและวิถีวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย 1. เรื่องการศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กในเมือง 2. เรื่องการรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพมหานคร 3. เรื่องการใช้พลังงานในครัวเรือนและผลกระทบทางสุขภาพในเขตกรุงเทพมหานคร

จากการวิจัยเรื่องการศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กในเมืองทำให้เข้าใจได้ว่าเด็กวัยรุ่นยังคงเป็นวัยที่สนใจทดลองและเรียนรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่สร้างสรรค์ หรือภาคีเสี่ยงภัย เช่น การเล่นเกม การดื่มสุราหรือทดลองสิ่งเสพติดประเภทต่าง ๆ พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่มีการศึกษาค้นคว้ากันมาหลายยุคหลายสมัย และมีการอภิปรายกันถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความคล้ายคลึงของความเป็นวัยรุ่นหรือวัฒนธรรมวัยรุ่นยังคงอยู่ที่เรื่องการคบเพื่อน การรวมกลุ่ม และการทดลองเพื่อแสวงหาและรู้จักเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งกระทำผ่านพฤติกรรมเสี่ยงและการสอดส่ายเพื่อหาต้นแบบที่ลงตัวที่สุดสำหรับวัยรุ่นแต่ละคน แต่ข้อที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในสมัยนี้น่าจะอยู่ที่ระดับความเข้มข้นของพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ที่มีหลากหลายประเภท ทั้งยังมีฤทธิ์รุนแรงมากกว่าเป็นเท่าทวี ดังนั้น ข้อเสนอแนะจากการวิจัยจึงมุ่งไปสู่การสร้างเสริมกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์แก่วัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา ศิลปะ หรือการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้วัยรุ่นมีโอกาสเลือกมากยิ่งขึ้นและสามารถใช้พลังที่มีอยู่ไปตอบสนองต่อการท้าทายทางปัญญาและอารมณ์ในด้านกิจกรรมสร้างสรรค์

สำหรับเรื่องการรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพมหานคร และเรื่องการใช้พลังงานในครัวเรือนและผลกระทบทางสุขภาพในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าชีวิตของคนกรุงเทพฯ ประสบกับภาวะเสี่ยงภัยในด้านอาหารที่มีไขมันอิ่มตัวสูง น้ำในแม่น้ำและลำคลองที่ไม่ปลอดภัยสำหรับการใช้ อันตรายจากอุบัติเหตุ และระดับของฝุ่นและสารพิษในอากาศรวมทั้งความเสี่ยงจากควันบุหรี่ การใช้จ่าย และการเสพยา ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาสาธารณสุขของคนกรุงเทพฯ มานานนับสิบปี การวิจัยได้นำเสนอข้อมูลให้เห็นถึงการรับรู้และความตระหนักต่อปัญหาของประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ประการสำคัญ การวิจัยเป็นการเสนอประเด็นปัญหาเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อนำไปสู่การแก้ไข รวมถึงการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มองค์กร และคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ นี้เองด้วย ในขณะที่เดียวกัน การวิจัยในเรื่องการใช้พลังงานในครัวเรือนของคนกรุงเทพฯ ก็พบว่ามีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทีละน้อย โดยหันมาใช้พลังงานจากไฟฟ้ามากขึ้น เช่น ใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า และเตาไมโครเวฟแทนการใช้พลังงานจากแก๊สหุงต้มหรือการใช้เตาด่านในการหุงหาอาหาร และ การใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าจำนวนมากในบ้าน เช่น เครื่องปรับอากาศ โทรทัศน์ ตู้เย็นและเครื่องเสียง ซึ่งย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในเรื่องมาตรการด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินในเรื่องการใช้พลังงาน

ไฟฟ้าในระดับครัวเรือน นโยบายในการจัดหาพลังงานและแหล่งพลังงานทางเลือก ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ในเรื่องการประหยัดพลังงาน

ส่วนการวิจัยในกลุ่มหลังได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการศึกษาและเสนอแนะในเชิงนโยบายระยะยาว ในกลุ่มนี้ประกอบด้วยเรื่องผลกระทบการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาค และเรื่องการวิเคราะห์นโยบายและการปฏิบัติของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และผลกระทบต่อการพัฒนา ซึ่งการวิจัยทั้งสองเรื่องเกี่ยวข้องกับกรวางนโยบายในทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างสูง ผลการวิจัยน่าจะเปิดประเด็นคำถามว่าการค้าต่างประเทศสำหรับระบบเศรษฐกิจของไทยควรมีทิศทางเช่นไรต่อไปในท่ามกลางสภาวะวิกฤตที่ยังดำรงอยู่ และโดยนัยเดียวกันการทบทวนเรื่องการใช้ทรัพยากรป่าไม้ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการวางนโยบายเศรษฐกิจในอดีตที่ผ่านมาได้ว่าไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของการกระจายโอกาสการใช้ทรัพยากรที่เป็นธรรม จึงไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาว ทั้งยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ สร้างปัญหาน้ำท่วมที่นำมาซึ่งความสูญเสียทางเศรษฐกิจของเกษตรกรและชุมชนต่าง ๆ

วารสารวิจัยสังคมฉบับนี้ เป็นฉบับส่งท้ายปี 2542 โดยได้นำเอาฉบับที่ 1-2 ของปีที่ 22 มารวมไว้เป็นฉบับเดียวกัน และในปีหน้าวารสารวิจัยสังคมจะมีกำหนดปีละ 2 ฉบับ จึงใคร่เชิญชวนผู้อ่านส่งบทความเข้ามาที่วารสารฯ หรือนำงานวิจัยที่น่าสนใจเพื่อจะได้ติดตามนำมาเสนอในเวทีแห่งนี้ต่อไป.

กองบรรณาธิการ

วารสารวิจัยสังคม
Journal of Social Research

ปีที่ 22 ฉบับที่ 1-2 2542

Vol.22 No.1-2 1999

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ การศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กในเมือง	1
	นิตยา กัทธีระพันธ์
การรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพมหานคร	28
	สุรียา วีรวงศ์
การใช้พลังงานในครัวเรือนและผลกระทบต่อสุขภาพในเขตกรุงเทพมหานคร	46
	วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์
ผลกระทบของการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาค	56
	ประโยชน์ เจริญสุข สมศักดิ์ บำเพ็ญกิจ อุทุมพร เลื่องลือเจริญกิจ
การวิเคราะห์นโยบายและการปฏิบัติของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และผลกระทบต่อการพัฒนา	84
	นภัส กอร์ดอน

การศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กในเมือง

นิตยา กัทธีระพันธ์

1. ความนำ

สภาพแวดล้อมในเขตเมืองของสังคมไทยปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และวิวัฒนาการ ความเจริญทางเทคโนโลยีต่างๆ ในสังคม ส่งผลกระทบถึงภาวะต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็ก ซึ่งมีทั้งดีและไม่ดีต่อ พฤติกรรมการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และสังคมภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อเด็กวัยรุ่นที่อยู่ในช่วงวัยของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การคบเพื่อน การลอกเลียนแบบผู้ที่เป็นขวัญใจ เช่น ดารา นักร้อง นักกีฬา ฯลฯ ที่ปรากฏอยู่ในสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงการที่อยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอารมณ์ การทดลองในสิ่งที่ยากรู้ อยากรู อยากรู้ อยากสัมผัส ต้องการให้ตนเองเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน ต้องการความรักความสนใจจากเพื่อน ต่างเพศ การใช้ยาสูบเพื่อข่มขู่ผู้อื่นเนื่องมาจากการเลียนแบบจากภาพยนตร์หรือโฆษณาต่าง ๆ ใน โทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันสภาพแวดล้อมปัจจุบันกับชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่น ที่ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนหัวเลี้ยวหัวต่อไปสู่การศึกษาระดับสูงหรือการประกอบอาชีพในอนาคต เด็กก็ยังคงประสบกับความเสี่ยงต่าง ๆ เช่น เสี่ยงต่ออุบัติเหตุการจราจร เสี่ยงต่อสภาพมลพิษและมลภาวะในเขตเมือง เสี่ยงต่อความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องมาจากมิจฉาชีพและบุคคลที่เป็นภัยสังคม เสี่ยงต่อการถูกล่อลวงเกี่ยวกับยาเสพติด การประพฤติน่าไม่สมควรกับวัย การทำงาน สภาพสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวของตัวเอง ก็จะเป็นส่วนที่จะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรมด้านบวกหรือลบให้กับเด็กได้เป็นพื้นฐาน

โดยที่กล่าวกันเป็นคำขวัญของสังคมโลกกันอยู่เสมอมาว่า เด็กคืออนาคตของประเทศชาติ ดังนั้น ถ้าไม่อาจปฏิเสธหรือละเลยที่จะดูแล และให้การปกป้องคุ้มครอง เพื่อการพัฒนาให้เด็กได้เป็นอนาคตที่มีศักยภาพและเป็นกำลังที่เข้มแข็งของประเทศ การศึกษาเกี่ยวกับเด็กทุกช่วงวัย ตามอนุสัญญา

ว่าด้วยสิทธิเด็กฯ ซึ่งกำหนดไว้ว่า เด็กคือมนุษย์ทุกคนที่อายุสิบแปดปีลงมา ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ความสำคัญของคำว่าเด็กจึงให้โอกาสแก่ผู้สนใจศึกษาได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นทารก เด็กก่อนวัยเรียน เด็กวัยรุ่น เด็กในหรือนอกระบบโรงเรียน เด็กอนุบาล ประถม มัธยม ถึงอุดมศึกษา เด็กคือโอกาส เด็กในภาวะยากลำบาก แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก เด็กพิการ เด็กกระทำความผิด เด็กในเมือง เด็กในชนบท เด็กชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยให้ความสนใจที่จะศึกษาในขณะนี้ คือ เด็กในเขตเมือง เฉพาะนักเรียนวัยรุ่นทั้งชายและหญิง โดยจะศึกษาพฤติกรรมบางประเภทและอารมณ์จิตใจ

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพรวมเศรษฐกิจสังคมของครอบครัวและเด็กนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ความคิดเห็นเฉพาะของเด็กวัยรุ่นที่มีต่อตนเอง กิจกรรมการมีส่วนร่วมต่อสังคม ประวัติกิจกรรมส่วนตัว การตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ความรู้สึทางด้านอารมณ์และจิตใจ ความคาดหวัง ความรู้ความเข้าใจของเด็กต่อพฤติกรรมเสี่ยง การใช้เวลาว่าง สุดท้ายได้รวบรวมความคิดเห็นของครูอาจารย์ต่อพฤติกรรมเสี่ยงและพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนวัยรุ่น ความคิดเห็นเชิงผลกระทบต่อวิกฤติเศรษฐกิจต่อเด็กนักเรียน

1.2 ขอบเขตการศึกษา

1. การศึกษาครั้งนี้กำหนดขอบเขตโรงเรียนที่สำรวจไว้ว่า เลือกกลุ่มศึกษาเฉพาะโรงเรียนรัฐบาล และมีที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง เช่น โรงเรียนประจำจังหวัด หรือโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล โดยเลือกศึกษาเป็น 5 ภาคภูมิศาสตร์คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร

2. จะต้องเป็นโรงเรียนที่มีการสอนถึงระดับมัธยมปีที่ 6
3. เด็กนักเรียนทั้งหญิงและชายที่กำลังเรียนอยู่ในระบบโรงเรียน ระดับชั้นมัธยมปีที่ 4 และมัธยมปีที่ 6
4. ช่วงอายุระหว่าง 13-18 ปี

1.3 วิธีการศึกษาวิจัย

1.3.1 ระดับพุทธิภูมิ

ด้วยการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องว่าด้วยเรื่องของพฤติกรรมเด็กทั้งในด้านที่เป็นผลบวก คือ การพัฒนา และผลลบ คือ ปัญหาการกระทำความผิด แนวคิดและกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในครอบครัว เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย

1.3.2 งานสนาม

- (1) เลือกสำรวจโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองของจังหวัดในแต่ละภาคดังนี้

ภาคเหนือ	จังหวัดเชียงใหม่	โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภาคกลาง	จังหวัดอ่างทอง	โรงเรียนสตรีอ่างทอง
ภาคใต้	จังหวัดสงขลา	โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จังหวัดนครราชสีมา	โรงเรียนราชสีมาวิทยาลัย
ภาค กทม.	กรุงเทพมหานคร	โรงเรียนสวนกุหลาบ / โรงเรียนวัดอินทาราม

(2) สอบถามเด็กนักเรียนระดับ ม.4 และ ม.6 ทั้งชาย-หญิง โดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้น โดยขออนุญาตอาจารย์ประจำชั้น ม.4 และ ม.6 ที่คัดเลือกไว้ เพื่อแจกแบบสอบถาม ให้กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมายตอบในห้องเรียนในช่วงคาบการเรียนการสอน และเก็บรวบรวม ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่รับคืน จังหวัดละ 100 ชุด ระหว่างเดือนสิงหาคม - กันยายน 2539 ได้จำนวนรวม 520 ชุด

(3) ตรวจสอบความถูกต้อง ลงรหัสและประมวลผล

(4) สัมภาษณ์ครู-อาจารย์ ฝ่ายปกครอง และครูประจำชั้น รวมจำนวน 31 ราย เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนวัยรุ่นหญิง และนักเรียนวัยรุ่นชาย และความคิดเห็นด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับระเบียบวินัย ความมีน้ำใจ และข้อสังเกตที่มีต่อพฤติกรรมวัยรุ่นในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ในช่วงปี 2540

(5) วิเคราะห์ผลและเขียนรายงาน

2. ผลการสำรวจ

ข้อมูลคำตอบจากนักเรียนวัยรุ่น

การศึกษาวิจัยฉบับนี้เน้นทางการรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสอบถามนักเรียนวัยรุ่นหญิงและชาย ได้จำนวน 520 คน ซึ่งมีจำนวนเกือบจะใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 49.62 : 50.38 ระหว่างหญิงกับชาย และสอบถามความเห็นจากอาจารย์ประจำชั้นเพื่อประกอบเป็นมุมมองของผู้ใกล้ชิดกับนักเรียนในโรงเรียน สำหรับพื้นที่ศึกษากระจายทั่วประเทศโดยใช้ 5 จังหวัดเป็นตัวแทน 5 ภาคคือ เหนือ ใต้ อีสาน กลาง และกรุงเทพฯ โดยมีช่วงวัยอยู่ระหว่าง 14-18 ปี ส่วนใหญ่อายุ 17 ปี รองลงมาคือ 15 ปี ร้อยละกว่า 80 อาศัยอยู่กับครอบครัว (พ่อแม่ลูก) ลักษณะครอบครัวเดี่ยว ที่เหลือร้อยละ 16 เข้าหอพัก เข้าบ้าน หรืออยู่กับญาติในเขตเมือง อาชีพของบิดามารดาส่วนใหญ่รับราชการ และค้าขายกับประกอบอาชีพส่วนตัว พ่อแม่ผู้ปกครองร้อยละ 63.5 จะให้ความเข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับเรื่องเรียน และความประพฤติอื่น ๆ ซึ่งวัยรุ่นชายจะได้รับความเข้มงวดมากกว่า

ค่าใช้จ่ายประจำวันที่นักเรียนวัยรุ่นได้รับ ส่วนใหญ่ร้อยละ 63.8 ได้ไม่เกินวันละ 50 บาท ร้อยละ 31.7 ได้มากกว่า 50 แต่ไม่เกิน 100 บาท โดยทั่วไปนักเรียนวัยรุ่นจะมีกิจกรรมหลากหลาย บางกิจกรรมเรียบง่ายได้พักผ่อน เช่น งานอดิเรกส่วนตัวและงานส่วนรวม งานอาสาสมัครบำเพ็ญประโยชน์

การพักผ่อนหย่อนใจในสถานที่ต่าง ๆ ประเภทแหล่งความรู้ แหล่งธรรมชาติ แหล่งบันเทิง แหล่งเริงรมย์ การพักผ่อนหย่อนใจแต่ละแหล่งให้ความประทับใจแก่วัยรุ่นแตกต่างกันไป ในขณะที่บางแหล่งจะเกิดความเสียดอกพวกเขาได้หลายอย่าง เช่น เสียดอกการบาดเจ็บ อุบัติเหตุ (การปีนป่ายน้ำตก หน้าผา เล่นกับกระแสน้ำเชี่ยว) การสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง (การเล่นวิดีโอเกม) มั่วสุมอบายมุข (การพนัน การตกเป็นเครื่องมือ) สุขภาพอนามัย (การเสพยาเสพติด) กระทบระยะยาวต่อการเรียนและอนาคต

2.1 พฤติกรรมเสี่ยง

พฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่นที่ศึกษาในระบบโรงเรียน พอจะสรุปรวบรวมได้คือ เสียดอกการประพฤติดนโดยไม่เหมาะสมกับวัย เช่น การมั่วสุมในแหล่งบันเทิงเริงรมย์กลางคืนต่าง ๆ บ่อนพนัน ลานสเก็ต ซึ่งทำให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ดิการพนัน ดิการเสพยาเสพติดและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ มีสิ่งที่น่าสังเกตว่า การพนันที่ระบาดเข้าสู่กลุ่มเด็กวัยรุ่นในโรงเรียนคือ พนันฟุตบอล ทั้งไทยและเทศ โดยมีเดิมพันสูงอย่างน่าตกใจ ผลที่ตามมาคือ บางคนถูกข่มขู่ทำร้ายร่างกายเพราะแพ้พนัน ส่วนพฤติกรรมอื่นที่ตามมาอีกคือ การลักขโมย การโกหก การหนีโรงเรียน นอกจากนี้โอกาสความเสียดอกอันตรายในโรงเรียนก็ยังมีบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุจากการเล่น กีฬารุนแรง การถูกข่มขู่จากบุคคลภายนอกที่แอบเข้ามาในโรงเรียน

2.1.1 พฤติกรรมลองสิ่งเสพติด

เด็กนักเรียนหญิงและชายที่เป็นกลุ่มตัวอย่างศึกษานี้ มีประวัติการลองสารเสพติดต่าง ๆ และเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ลักษณะการทดลองของเด็กบางคนเสียดอกทดลองหลายอย่างด้วยความอยากรู้อยากลอง อาจจะยังมีการเสพอยู่บ้างในปัจจุบัน แต่บางคนทดลองเพียงครั้งเดียวแล้วเลิก ซึ่งเด็กวัยรุ่นแต่ละคนก็จะมีเหตุผลส่วนตัว นอกจากนี้ประวัติการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดของนักเรียนนี้ยังได้ถามบันทึกถึงอายุที่เริ่มเสพครั้งแรก เหตุผลของการเริ่มเสพ ความถี่หรือความบ่อย ปริมาณการเสพ ค่าใช้จ่ายต่อกิจกรรม ที่มาของค่าใช้จ่ายรายกิจกรรม วิธีการได้สิ่งเสพติดนั้น ๆ สถานที่เสพ เสพกับใครบ้าง รวมถึงเรื่องความรู้สึุก่อน-หลังการเสพด้วย

กิจกรรมส่วนตัวเกี่ยวกับการทดลองสิ่งเสพติดและยาเสพติดให้โทษ ได้แก่ การสูบบุหรี่ สูบกัญชา สูบหรือฉีดผงขาว/เฮโรอีน สูดดมกาว/ทินเนอร์ เสพยาบ้า ดื่มสุราประเภทต่าง ๆ รวมถึงเบียร์และไวน์

ในตารางที่ 1 แสดงให้เห็นภาพกว้าง ๆ ของกิจกรรมการทดลอง สิ่งเสพติดของเด็กนักเรียนวัยรุ่น ทั้งหญิงและชาย จะเห็นได้ว่าส่วนมากเด็กวัยรุ่นกลุ่มศึกษานี้ เคยทดลองดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น ไวน์ เบียร์ และเหล้า อัตราร้อยละ 43, 40 และ 33 ตามลำดับ รองลงมาคือการทดลองสูบบุหรี่ อัตราร้อยละ 20 ส่วนสารเสพติดที่มีฤทธิ์กระตุ้นประสาทอย่างรุนแรง เช่น ยาบ้า ก็มีนักเรียนบางคนทั้งหญิงและชายที่เคยได้ทดลองเสพ รวมทั้งกัญชา และ กาว/ทินเนอร์ เช่นกัน

ตารางที่ 1 ประวัติกิจกรรมส่วนตัวเกี่ยวกับการทดลองสิ่งเสพติดต่าง ๆ จำแนกตามเพศ

ประเภท สิ่งเสพติด	นักเรียนหญิง			นักเรียนชาย			รวม		
	เคย	ไม่เคย	ไม่ตอบ	เคย	ไม่เคย	ไม่ตอบ	เคย	ไม่เคย	ไม่ตอบ
บุหรี่	41 (38.3)	206 (52.4)	11 (55.0)	66 (61.7)	187 (47.6)	9 (45.0)	107 (20.6)	393 (75.6)	20 (3.8)
กัญชา	4 (25.0)	240 (50.8)	14 (43.8)	12 (75.0)	232 (49.2)	18 (56.3)	16 (3.1)	472 (90.8)	32 (6.2)
กาว-ทินเนอร์	3 (37.5)	241 (50.2)	14 (43.8)	5 (62.5)	239 (49.8)	18 (56.3)	8 (1.5)	480 (92.3)	32 (6.2)
ยาบ้า	5 (38.5)	240 (50.4)	13 (41.9)	8 (61.5)	236 (49.6)	18 (58.1)	13 (2.5)	476 (91.5)	31 (6.0)
ผงขาว-เฮโรอีน	-	244 (50.0)	14 (43.8)	-	244 (50.0)	18 (56.3)	-	488 (93.8)	32 (6.2)
เหล้า	74 (42.3)	174 (53.4)	10 (52.6)	101 (57.7)	152 (46.6)	9 (47.4)	175 (33.7)	326 (62.7)	19 (3.7)
เบียร์	94 (44.5)	155 (53.8)	9 (42.9)	117 (55.5)	133 (6.2)	12 (57.1)	211 (40.6)	288 (55.4)	21 (4.0)
ไวน์	117 (52.0)	129 (47.6)	12 (50.0)	108 (48.0)	142 (52.4)	12 (50.0)	225 (43.3)	271 (52.1)	24 (4.6)
รวมจำนวน	N = 258			N = 262			N = 520		

2.1.2 กรณีการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์

พฤติกรรมกรรมการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักเรียนวัยรุ่นผู้ตอบในปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เลิกดื่ม กลุ่มดื่มบ้างบางโอกาส และกลุ่มดื่มบ่อย ซึ่งจากผลการสอบถาม (ตาราง 2) พบว่าจำนวนของเด็กนักเรียนวัยรุ่นที่ยังคงมีพฤติกรรมกรรมการดื่มฯ มีจำนวนสูงอยู่มาก คือ จำนวนนักเรียนผู้ดื่มสุรา 106 คน หรือร้อยละ 20 ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวนนักเรียนผู้ดื่มเบียร์ 137 คน หรือร้อยละ 26.3 และจำนวนนักเรียนผู้ดื่มไวน์ 163 คน หรือร้อยละ 31.3 ของกลุ่มตัวอย่าง นับว่าเป็นพฤติกรรมที่น่าเป็นห่วงถ้าพิจารณากับช่วงวัยที่กำลังศึกษา นอกจากนี้แล้วยังส่งผลกระทบต่ออีกหลาย ๆ ด้าน เช่น ค่าใช้จ่าย วิธีการได้มาของเครื่องดื่มนั้น ๆ ผลที่เกิดขึ้นหลังการเสพ และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ในระยะยาวเช่น ผลต่อสุขภาพร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และผลกระทบต่อบุคคลอื่น เป็นต้น

ตารางที่ 2 จำนวนนักเรียนหญิง/ชาย ที่มีพฤติกรรมกาเสพติด บุหรี่ และไวน์

ประเภท เครื่องดื่ม	จำนวน ผู้เคย ลองดื่ม	พฤติกรรมกาเสพติด									ไม่ ตอบ
		เลิกดื่มแล้ว			ดื่มบางโอกาส			ดื่มบ่อย			
		หญิง	ชาย	รวม	หญิง	ชาย	รวม	หญิง	ชาย	รวม	
สุรา	175 (100.0)	35 (55.6)	28 (44.4)	63 (36.0)	35 (36.1)	62 (63.9)	97 (55.4)	1 (11.1)	8 (88.9)	9 (5.2)	6 (3.4)
เบียร์	211 (100.0)	35 (47.9)	38 (42.1)	73 (34.6)	57 (43.8)	73 (56.2)	130 (61.6)	-	7 (100.0)	7 (3.3)	1 (0.5)
ไวน์	225 (100.0)	25 (46.3)	29 (53.7)	54 (24.0)	83 (53.9)	71 (46.1)	154 (68.4)	4 (44.4)	5 (55.6)	9 (4.0)	8 (3.6)

(1) พฤติกรรมกาดื่มสุรา

เหตุผลสำหรับการเริ่มดื่มสุรา คือ อยากรอง (หญิง 53 ชาย 54) เพื่อนชวน (หญิง 10 ชาย 17) ญาติเช่น พ่อแม่ที่น้อง ฯลฯ ขวนให้ลอง (หญิง 4 ชาย 13) และเหตุผลอื่น ๆ ได้แก่ เข้าสังคม สังสรรค์ ถูกบังคับให้ดื่ม ถูกหลอกให้ดื่ม และดื่มเองเพราะเข้าใจผิด (หญิง 5 ชาย 16)

พฤติกรรมความเสี่ยงของเด็กโดยพื้นฐาน คือ ความอยากรู้อยากลองของเด็กเอง เมื่อประกอบกับแรงชักจูง กระตุ้นให้ความเสี่ยงมีโอกาสกระทำได้ไม่ยาก การริเริ่มทดลองเพื่อรู้ครั้งแรกเป็นพฤติกรรมเสี่ยงเบื้องต้นที่ส่งผลให้มีการกระทำซ้ำ และบางคนมีแนวโน้มที่จะเสี่ยงตลอดไป จำนวนนักเรียนหญิงชายที่มีพฤติกรรมกาเสพติดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปัจจุบันแสดงพฤติกรรมฯ จำแนกตามอายุของผู้ตอบ

ตารางที่ 3 จำนวนนักเรียนหญิง/ชาย ที่มีพฤติกรรมกาเสพติดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปัจจุบัน จำแนกตามอายุ

พฤติกรรม กาดื่ม	อายุนักเรียนผู้ตอบ					
	14 ปี	15 ปี	16 ปี	17 ปี	18 ปี	รวม
เลิกดื่มแล้ว	1 (1.6)	14 (22.2)	18 (28.6)	26 (41.3)	4 (6.3)	63 (100.0)
ดื่มบางครั้ง	2 (2.1)	17 (17.5)	12 (12.4)	49 (50.5)	17 (17.5)	97 (100.0)
ดื่มบ่อย	-	2 (22.2)	-	6 (66.7)	1 (11.1)	9 (100.0)
รวม	3 (1.8)	33 (19.5)	30 (17.8)	81 (47.9)	22 (13.0)	169 (100.0)

สังเกตได้ว่าเด็กที่ยังมีพฤติกรรมดื่มสุราอยู่ มีอยู่ในทุกกลุ่มอายุที่ศึกษา คือ กลุ่มที่ยังดื่มบ้างบางโอกาสจะมีอายุต่ำสุดของกลุ่มคือ 14 ปี จำนวน 2 คน และตั้งแต่อายุ 15-18 ปี มีจำนวนรวมถึง 104 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ของกลุ่มตัวอย่างศึกษาทั้งหมด 520 คน และคิดเป็นร้อยละ 62.72 ของกลุ่มผู้ตอบเริ่มดื่มสุราปัจจุบัน

(2) พฤติกรรมกาดื่มเบียร์และไวน์

เบียร์และไวน์เป็นเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มนักเรียนวัยรุ่น เนื่องจากเป็นค่านิยมสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลมาจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ ปลูกฝังทัศนคติให้กับวัยรุ่นว่าเครื่องดื่มประเภทนี้เป็นของบุคคลทันสมัยมีระดับ ดังนั้น การที่เด็ก

นักเรียนวัยรุ่นที่มีความอยากรู้ อยากลองเป็นทุนอยู่แล้ว จึงง่ายที่จะถูกชักชวนและปฏิบัติตาม ทั้งในกลุ่มเพื่อนและในครอบครัว ซึ่งบางครอบครัวพ่อแม่ผู้ปกครองก็เป็นผู้สนับสนุนให้มีการทดลองเสพ สังเกตได้ว่าเด็กที่ดื่มเครื่องดื่มสองประเภทนี้ มีจำนวนสูงกว่าสุรา

เด็กจะเริ่มทดลองดื่มเบียร์ คีมนวีน กันตั้งแต่อายุน้อย พบว่าเริ่มทดลองดื่มกันตั้งแต่อายุ 7-8 ขวบแล้ว ในตารางที่ 3.6 จะแสดงจำนวนนักเรียนหญิงชายที่ตอบเรื่องดื่มเบียร์ คีมนวีน

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนนักเรียนหญิง นักเรียนชายที่เริ่มดื่มเบียร์ คีมนวีน จำแนกตามอายุ

อายุที่เริ่มดื่ม	เบียร์			ไวน์		
	นร.หญิง	นร.ชาย	รวม	นร.หญิง	นร.ชาย	รวม
7-13 ปี	20 (42.6)	27 (57.4)	47 (9.0)	23 (43.4)	30 (56.6)	53 (10.2)
14 ปี	14 (38.9)	22 (61.1)	36 (6.9)	14 (43.7)	18 (56.3)	32 (6.2)
15 ปี	27 (46.6)	31 (53.4)	58(11.2)	38 (58.5)	27 (41.5)	65 (12.5)
16 ปี	15 (38.5)	24 (61.8)	39 (7.5)	22 (57.9)	16 (42.1)	38 (7.3)
17 ปี	12 (46.2)	14 (53.8)	26 (5.0)	12 (44.4)	15 (55.6)	27 (5.2)
18 ปี	-	1 (100.0)	1 (0.2)	1 (50.0)	1 (50.0)	2 (0.4)
รวม	88	119	207 (39.8)	110 (50.7)	107 (49.3)	217 (41.7)
ไม่ตอบ/ไม่ดื่ม	170 (54.3)	143 (45.7)	313 (60.2)	148 (48.8)	155 (51.2)	303 (58.3)
รวมทั้งหมด	258 (100.0)	262 (100.0)	520 (100.0)	258 (100.0)	262 (100.0)	520 (100.0)

ปรากฏว่ามีเด็กนักเรียนที่ดื่มเบียร์และ/หรือคีมวีน จำนวนมากกว่าคีมสุราประมาณ ร้อยละ 18 สำหรับเบียร์ และ ร้อยละ 24 สำหรับไวน์ แต่เหตุผลหลัก ๆ ของการเริ่มดื่มก็ไม่แตกต่างกับการคีมสุรา คือ อยากลอง และถูกชักชวนจากเพื่อนหรือญาติ ส่วนเหตุผลอื่น ๆ เช่น เข้าใจผิดว่าเป็นน้ำหวาน หยิบแก้วผิด หรือถูกคะยั้นคะยอแกมบังคับให้ดื่มในงานเลี้ยง งานเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้นเหล่านี้จะมีบ้างเล็กน้อย (ตารางที่ 5)

จากตารางที่ 6 แสดงพฤติกรรมกรรมการเสพเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในปัจจุบัน จำแนกตามประเภทเครื่องดื่ม จะเห็นว่าพวกเลิกดื่มเบียร์แล้วมี 73 ราย คีมบางโอกาส 130 รายและ คีมบ้อย 7 ราย กับพวกเลิกคีมไวน์แล้ว มี 54 ราย คีมบางโอกาส 154 ราย และคีมบ้อย 9 ราย พฤติกรรมการคีมปัจจุบันยังคงมีอยู่ในทุกระดับอายุ โดยกลุ่มที่คีมไวน์จะมีมากที่สุด ทั้งนี้เหตุผลการคีมไวน์โดยการชักชวนกันของญาติอาทิ พ่อแม่ผู้ปกครองอนุญาตให้ลองชิมลองคีมได้ หรือกลุ่มพี่น้องชักชวนกัน ซึ่งจะมีมากกว่าการชักชวนโดยกลุ่มเพื่อน ต่างกับเครื่องดื่มประเภทเบียร์จะเป็นกลุ่มเพื่อนชักชวนมากกว่า

ตารางที่ 5 เหตุผลการดัดของนักเรียน เปรียบเทียบระหว่างเบียร์/ไวน์ แสดงจำนวน จำแนกตามอายุ

เหตุผล การดัด	อายุ 14 ปี		อายุ 15 ปี		อายุ 16 ปี		อายุ 17 ปี		อายุ 18 ปี		รวม	
	เบียร์	ไวน์	เบียร์	ไวน์	เบียร์	ไวน์	เบียร์	ไวน์	เบียร์	ไวน์	เบียร์	ไวน์
อยากลอง	4	3	24	30	20	21	57	75	11	19	116	148
เพื่อนชวน	-	1	3	5	3	4	19	9	6	1	31	20
ญาติชวน	-	-	7	9	8	7	17	20	2	4	34	40
อื่น ๆ	-	1	8	4	5	3	14	4	6	4	33	16
รวมผู้ตอบ	4	5	42	48	36	35	107	108	25	28	214	224
ไม่ตอบ/ ไม่ดัด	7	6	93	87	75	76	93	92	38	35	306	296
รวมทั้งหมด	11	11	135	135	111	111	200	200	63	63	520	520

ตารางที่ 6 กลุ่มพฤติกรรมการดัดปัจจุบัน จำแนกตามอายุ และประเภทเครื่องดื่ม

พฤติกรรมการดัด	อายุ 14 ปี	อายุ 15 ปี	อายุ 16 ปี	อายุ 17 ปี	อายุ 18 ปี	รวม N = 520
เบียร์						
เลิกดัดแล้ว	1 (1.4)	15 (20.5)	18 (24.7)	34 (46.6)	5 (6.8)	73 (14.0)
ดัดบางครั้ง	3 (2.3)	25 (19.2)	16 (12.3)	68 (52.3)	18 (13.8)	130 (25.0)
ดัดบ่อย	-	2 (28.6)	1 (14.3)	3 (42.9)	1 (14.3)	7 (1.3)
รวม	4 (1.9)	42 (20.0)	35 (16.7)	105 (50.0)	24 (11.4)	210 (100.0)
ไวน์						
เลิกดัดแล้ว	-	16 (29.6)	5 (9.3)	25 (46.3)	8 (14.8)	54 (10.4)
ดัดบางครั้ง	5 (3.2)	29 (18.8)	26 (16.9)	76 (49.4)	18 (11.7)	154 (29.6)
ดัดบ่อย	-	3 (3.3)	2 (22.2)	4 (44.4)	-	9 (1.7)
รวม	5 (2.3)	48 (22.1)	33 (15.2)	105 (48.4)	26 (12.0)	217 (100.0)

เรื่องความเข้มงวดของพ่อแม่ผู้ปกครอง ด้านการเรียนและความประพฤติ อาจส่งผลถึงพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กวัยรุ่นได้บ้างพอสมควร นักเรียนวัยรุ่นจำนวน 330 คน (ร้อยละ 63.5 ของทั้งหมด) เป็นนักเรียนหญิง 157 คน นักเรียนชาย 173 คน ถูกเข้มงวดจากที่บ้าน แต่ในจำนวนนี้ก็ยังพบว่า มีเด็กนักเรียนดัดสุรา 100 คน นักเรียนที่ดัดเบียร์ 130 คน และอีก 136 คน ดัดไวน์ ซึ่งมีบางส่วนเลิกพฤติกรรมดัดไปบ้างแล้ว

2.1.3 กรณีการเสพยาเสพติด และสารระเหย

(1) พฤติกรรมการสูบบุหรี่

รายงานการสำรวจพฤติกรรมกรรมการสูบบุหรี่ของประชากร พ.ศ.2536 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีก่อนกล่าวถึงอายุและสาเหตุที่เริ่มสูบบุหรี่ไว้ว่า

...ส่วนใหญ่ที่ร้อยละ 59.0 เริ่มสูบบุหรี่ระหว่างอายุ 15-19 ปี และร้อยละ 8.6 เริ่มสูบบุหรี่ระหว่างอายุ 10-14 ปี โดยมีเหตุผลที่เริ่มสูบบุหรี่เพราะตามอย่างเพื่อนหรือเพื่อนชวนสูบบุหรี่ ร้อยละ 43.6 เหตุผลอยากทดลองสูบบุหรี่ ร้อยละ 33.5 ที่เหลือเป็นเหตุผลอื่น ๆ ...

รายงานยังได้กล่าวต่ออีกว่า

...ถ้าพิจารณาอายุที่เริ่มสูบบุหรี่กับสาเหตุที่เริ่มสูบบุหรี่ พบว่า ผู้ที่เริ่มสูบบุหรี่เมื่ออายุต่ำกว่า 10 ปี ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า อยากรทดลองสูบบุหรี่ระหว่างอายุ 10-24 ปี เหตุผลส่วนใหญ่มีทั้งความอยากรู้หรือเพื่อนชวนสูบบุหรี่และอยากรทดลองสูบบุหรี่...

ผลการศึกษาในเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงฯ นี้มีความสอดคล้องกันกับการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ดังนี้

อายุต่ำกว่า 10 ปี เริ่มสูบบุหรี่	8 ราย หรือร้อยละ 7.7 ของผู้ตอบ
อายุ 10-14 ปี เริ่มสูบบุหรี่	41 ราย หรือร้อยละ 39.4 ของผู้ตอบ
อายุ 15-17 ปี เริ่มสูบบุหรี่	55 ราย หรือร้อยละ 52.9 ของผู้ตอบ
ไม่ตอบอายุที่เริ่มสูบบุหรี่	3 ราย

วัยรุ่นที่ตอบว่าเคยสูบบุหรี่มีทั้งหมด 107 ราย (หญิง 41 ชาย 66) ซึ่งจากการเปรียบเทียบอายุเริ่มแรกเสพติด (ตารางที่ 3.3ก.) จะเห็นว่ามีการเริ่มลองสูบบุหรี่กันตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ และจะมีการหัดสูบกันมากขึ้นในช่วงวัย 11-13 ปี และ 15 ปี

พฤติกรรมที่ยังคงสูบบุหรี่ในปัจจุบันของวัยรุ่น ปรากฏว่าส่วนใหญ่เลิกสูบบุหรี่ไปแล้ว คือ 67 ราย แต่ยังมีวัยรุ่นชายที่สูบบุหรี่ประจำอีก 6 ราย และวัยรุ่นอีกจำนวนหนึ่ง (30 ราย) ยังคงสูบบ้างเป็นบางโอกาส (ดูตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนนักเรียนวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่ในปัจจุบัน จำแนกตามเพศ

พฤติกรรมการสูบบุหรี่ในปัจจุบัน	นักเรียนหญิง	นักเรียนชาย	รวม
1. สูบบ่อย	-	6 (100.0)	6 (5.6)
2. สูบบ้างบางโอกาส	5 (16.7)	25 (83.3)	30 (28.0)
3. เลิกสูบแล้ว	32 (47.8)	35 (52.2)	67 (62.6)
4. ไม่ตอบเหตุผล	4 (100.0)	-	4 (3.7)
รวม	41 (38.3)	66 (61.7)	107 (100.0)

เหตุผลสำคัญของการเริ่มสูบบุหรี่คือ อยากรลอง ซึ่งจะมีผู้ตอบเหตุผลนี้ประมาณร้อยละ 80 (หญิง 32 ราย ชาย 53 ราย) และอีกร้อยละ 10 ให้เหตุผลว่าเพื่อนชักชวน นอกเหนือจากนี้คือ บางคนตอบว่าถูกรุ่นพี่บังคับ เพื่อนบังคับ ญาติชักชวน และไปจนกระทั่งไม่ตอบเหตุผล

จากการสอบถามเรื่องเหตุผลการสูบบุหรี่นี้ เมื่อนำมาพิจารณากับเรื่องความเข้มงวดของครอบครัวได้พบว่า วัยรุ่นในครอบครัวที่เข้มงวดกลับมีพฤติกรรมการลองสูบบุหรี่มากกว่าครอบครัว ที่ไม่เข้มงวดอย่างเห็นได้ชัดในทุกเหตุผล (ดูตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนนักเรียนที่เริ่มสูบบุหรี่ จำแนกตามเหตุผลการสูบบุหรี่และความเข้มงวดของครอบครัว

เหตุผลการสูบบุหรี่	ความเข้มงวด		
	เข้มงวด	ไม่เข้มงวด	รวม
1. ยากลอง	52 (61.2)	33 (38.8)	85 (16.3)
2. เพื่อนชวน	7 (63.6)	4 (36.4)	11 (2.1)
3. ญาติพี่น้องชวน	1 (100.0)	-	1 (0.2)
4. บุคคลอื่น ๆ	4 (57.1)	3 (42.9)	7 (1.3)
ไม่ตอบ	266 (63.9)	150 (36.1)	416 (80.0)
รวม	330 (63.5)	190 (36.5)	520 (100.0)

สำหรับเหตุผลที่เลิกสูบบุหรี่ หรือยังคงสูบบุหรี่ในปัจจุบัน จากตารางที่ 8 สรุปได้ว่า

1. พวกที่เลิกสูบบุหรี่ ให้เหตุผลว่า เริ่มสูบบุหรี่เพราะเพียงแค่อายุรู้ ยากลองเท่านั้น และรู้สึกไม่ดี ไม่ชอบ อีกทั้งเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง เพราะบุหรี่มีกลิ่นเหม็น ทำให้สำลักควัน ไอ แสบคอ น่าเบื่อ บางคนเลิกสูบบุหรี่ไปเลย เพราะเป็นสิ่งไม่ดี ทำลายสุขภาพตนเองและคนรอบข้าง ไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ก่อให้เกิดสุขภาพ และก่อเป็นมะเร็ง พวกเขารู้สึกว่า วัยรุ่นสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องสูบบุหรี่หรือเสพติด การสูบบุหรี่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นในชีวิต เสียเวลาอ่านหนังสือ นอกจากนี้การเป็นวัยรุ่นก็ถือว่าโตแล้ว ได้รู้จักตัวเองมากขึ้น และรู้จักแยกแยะสิ่งดีเลว

2. พวกที่สูบบุหรี่ เพราะยังไม่สามารถเลิกได้ เวลาเห็นเพื่อนหรือคนอื่นสูบบุหรี่ ยังอยากสูบบุหรี่ และก็ต้องการสูบบุหรี่ตามคนอื่น ๆ ไปด้วย

3. พวกที่ยังสูบบุหรี่เป็นบางครั้ง จะเสพติดเมื่อเกิดความรู้สึกเครียด เซ็ง หรือกลัวใจ ซึ่งก็ต้องถือว่า ยังอดไม่ได้ แต่ไม่ถึงกับคิด เพราะบางครั้งอยู่ว่าง ๆ ไม่รู้จะทำอะไร ถ้ามีบุหรี่อยู่ก็จะสูบบุหรี่ เวลาที่เพื่อนให้สูบบุหรี่ตามเพื่อนบ้าง แล้วแต่โอกาส แต่ไม่อยากจะสูบบุหรี่มาก บางคนอยากเลิกเพราะกลัวจะเป็นเสพติด แต่บางคนก็บอกว่า นาน ๆ ครั้งจึงจะสูบบุหรี่ เช่น เวลาไปเที่ยว หรือมีสังสรรค์ ที่เขวกลางคืนตามแหล่งเริงรมย์ ดิสโก้เทค เป็นต้น

ตารางที่ 9 และ ตารางที่ 10 จะแสดงพฤติกรรมกาสูบบุหรี่ในปัจจุบัน จำแนกตามอายุ และ จำแนกตามระดับการศึกษา

ตารางที่ 9 พฤติกรรมกาสูบบุหรี่ในปัจจุบัน จำแนกตามอายุ

พฤติกรรมกาสูบบุหรี่	อายุ 14 ปี	อายุ 15 ปี	อายุ 16 ปี	อายุ 17 ปี	อายุ 18 ปี	รวม
1. เลิกสูบบุหรี่	1 (1.5)	19 (28.4)	13 (19.4)	25 (37.3)	9 (13.4)	67 (12.9)
2. สูบบุหรี่	-	-	-	4 (66.7)	2 (33.3)	6 (1.2)
3. สูบบุหรี่ครั้ง	1 (3.3)	4 (13.3)	6 (20.0)	17 (56.7)	2 (6.7)	30 (5.8)
รวม	2 (1.9)	23 (22.3)	19 (18.5)	46 (44.7)	13 (12.6)	103 (19.8)
ไม่ตอบ/ไม่สูบบุหรี่	9 (2.2)	112 (26.9)	92 (22.1)	154 (36.9)	50 (12.0)	417 (80.2)

ตารางที่ 10 พฤติกรรมการสูบบุหรี่ในปัจจุบัน จำแนกตามระดับการศึกษา

พฤติกรรมการสูบบุหรี่ในปัจจุบัน	มัธยมศึกษาปีที่ 4	มัธยมศึกษาปีที่ 6	รวม
1. สูบบ่อย	1 (16.7)	5 (83.3)	6 (1.2)
2. สูบบ้างบางโอกาส	11 (36.7)	19 (63.3)	30 (5.8)
3. เลิกสูบแล้ว	31 (46.3)	36 (53.7)	67 (12.9)
รวม	43 (41.7)	60 (58.3)	103 (100.0)

สรุปได้ว่า วัยรุ่นเริ่มสูบบุหรี่กันตั้งแต่อายุน้อย โดยเริ่มสูบเพราะอยากทดลองและอิทธิพลของเพื่อนชักชวนจะค่อนข้างมาก คิดว่าการสูบบุหรี่คือความโก้ เข้ากลุ่มได้ ซึ่งพฤติกรรมการสูบปัจจุบันยังมีกลุ่มที่ยังคงสูบอยู่ประมาณ 1 ใน 3 ของผู้ตอบว่าเคยลองสูบ และร้อยละ 83 ของกลุ่มนี้ สูบเพียงบางโอกาสเท่านั้น ส่วนที่เหลือเป็นพวกที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น สูบบ่อย และปริมาณการสูบมากจากครั้งของถึงหนึ่งซองต่อวัน อาการที่ปรากฏ เช่น อยากสูบ หงุดหงิด เครียด เป็นต้น และเด็กในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ยังคงสูบอยู่มากเป็นสองเท่าของเด็กในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4

(2) พฤติกรรมการเสพกัญชา กาวและทินเนอร์

เปรียบเทียบจำนวนผู้ที่เคยทดลองเสพสารเสพติด กับอายุของนักเรียนที่เริ่มเสพกัญชา กาวและทินเนอร์ พบว่า เด็กที่เคยลองเสพกัญชา 16 ราย จะเริ่มตั้งแต่อายุ 14 ปี ทั้งเด็กชายและหญิง ส่วนเด็กที่ลองเสพกาวและทินเนอร์ ผู้ตอบเริ่มลองตั้งแต่ช่วงอายุ 11-13 ปี

พฤติกรรมปัจจุบัน จากคำตอบที่ได้เพียง 16 รายที่เคยลองสูบกัญชา ซึ่งเลิกสูบไปแล้ว 11 รายและเหลือเพียงที่ตอบว่ายังสูบบ้างเพียง 1 ราย นอกนั้นไม่ตอบเลย ในที่นี้จะประมวลผลจากคำตอบที่ได้บรรยายสรุปโดยไม่แสดงเป็นตารางตัวเลข

โดยเหตุผลของการสูบกัญชาก็คือ อยากลองสูบ สูบเพราะเพื่อนชวน หรือญาติพี่น้องชักชวนให้ทดลอง แล้วก็หมดความสนใจไป กล่าวได้ว่าสารเสพติดประเภทนี้ไม่ได้รับความนิยมกันในกลุ่มนักเรียนวัยรุ่น ทั้งนี้ได้คำตอบจากพวกที่เคยลองสูบและเลิกไปแล้วดังนี้คือ กัญชาไม่อร่อยและหายากที่สูบก็เพียงแค่อยากทดลองดูเท่านั้นและไม่ต้องการอีกแล้วเพราะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ ไม่ดีต่อสุขภาพ เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายด้วย มีบางคนตอบว่าเลิกสูบเพราะกลัวติด

วิธีการได้กัญชามาลองสูบคือเพื่อนให้ แต่ก็ไม่รู้ว่าเขาเอามาจากแหล่งไหน กับอีก 2-3 รายที่ตอบว่า ชื้อมาประมาณครั้งละ 20-50 บาท และก็จะแอบสูบกัน โดยมีความรู้สึกก่อนสูบส่วนใหญ่ว่าอยากลอง แต่บางคนก็เฉย ๆ ไม่รู้สึกอะไร บ้างก็ขี้เกียจและเซื่องซึม แต่หลังจากสูบแล้วปรากฏว่า กิ่งหนึ่งของผู้ตอบ จะมีความรู้สึกมึนงง ไม่ชอบและไม่อยากสูบบ้าง มีเพียงบางคนที่ตอบว่ารู้สึกสบายกายสบายใจและครึกครื้น

ปริมาณการสูบกัญชา จะมีศัพท์ที่ใช้กันในกลุ่มนักเรียนผู้เสพคือ คำว่า ย่ำ ก็คือผสมกับเส้นยาสูบในบุหรี่ แล้วมวนใหม่เพื่อสูบ เขาจะบอกว่าถ้าเอามาย่ำแล้วสูบจะได้ 2 มวน บางคนลองสูบแค่

ครั้งเดียวก็เลิก บางคนตอบว่าสูบวันละมวนบ้าง นาน ๆ ครั้งบ้าง หรือคนที่สูบบ่อยก็จะวันละ 2-3 ครั้ง และคงได้กล่าวมาแล้วว่าเด็กเลิกสูบกันเป็นส่วนใหญ่เพราะไม่นิยม!

สำหรับการดมกาว/ทินเนอร์นั้น มีผู้ตอบว่าเคยลอง 8 ราย เป็นเด็กวัยรุ่นในโรงเรียน เขตกรุงเทพฯ 3 คน รองลงมาคือนครราชสีมาและสงขลา แห่งละ 2 คน และเชียงใหม่ 1 คน ส่วนอ่างทอง ไม่มี อย่างไรก็ตามเหตุผลของการดมกาวหรือทินเนอร์ก็ไม่ต่างกับกลุ่มสารเสพติดอื่น ๆ คือ เสพเพราะความอยากทดลองเป็นหลัก และส่วนมากก็เลิกพฤติกรรมการเสพนี้อันแล้ว (6 ราย) ที่เหลืออีก 2 ราย คือ นักเรียนกรุงเทพฯ และนักเรียนนครราชสีมา ยังมีการเสบบ้างนาน ๆ ครั้ง ปริมาณการเสพของวัยรุ่นที่ตอบ จะมีความแตกต่างกันดังนี้ วัยรุ่นจากสงขลาตอบว่าวันละครั้งกระป๋อง วัยรุ่นเชียงใหม่ ตอบว่าสูดดมวันละ 2 ครั้ง ส่วนนักเรียนในกรุงเทพฯ ตอบว่าสูดดมเล่น ๆ นิดหน่อย และจากนครราชสีมาตอบว่าสูดดมกับเพื่อน 10 คนต่อ 1 กระป๋อง เป็นต้น โดยแอบสูดดมกันที่บ้านบ้าง โรงเรียนบ้าง หรือในสถานที่ท่องเที่ยว และบางคนอาศัยดมจากสถานที่ที่มีทินเนอร์

สาเหตุที่เลิกการดมกาว/ทินเนอร์คือ เหม็น ทำให้ไม่ติดต้องมุก และโตแล้วไม่อยากจะซื้อว่าเป็นเด็กดมกาว แต่บางคนบอกว่าเลิกเพราะราคาแพง ซึ่งค่าใช้จ่ายสำหรับการนี้อยู่ระหว่าง 5-30 บาท ต่อครั้ง โดยหาซื้อกันเองจากร้านบ้าง ฝากเพื่อนซื้อบ้าง ขอเพื่อนหรือคนอื่นบ้าง ซึ่งการหาซื้อได้เองของเด็กและบุคคลทั่วไป จะเห็นได้ว่าเป็นอันตรายต่อผู้เสพ โดยเฉพาะกรณีการดมกาว/ทินเนอร์ก็คือสารระเหยต่าง ๆ * มีจำหน่ายทั่วไป การป้องกันปราบปรามทำได้ยาก

ความรู้สึกก่อนดมกาว/ทินเนอร์นั้น เกือบทั้งหมดตอบว่าอยากลอง แต่ความรู้สึกหลังการสูดดมจะมีแตกต่างกันไป เช่น มึนงง แสบจมูกมาก ลองที่เดียวแล้วเลิกเลย และมี 2 รายจากนครราชสีมา ตอบว่า หลังการสูดแล้วมีความรู้สึกสบายอย่างบอกไม่ถูก เหตุผลนี้ทำให้เห็นว่าเด็กมีพฤติกรรมเสี่ยงที่จะเสพต่อ เนื่องจากการกระทำนี้มีพฤติกรรมการเสพเป็นกลุ่ม ซึ่งอาจชักชวนกันได้ตามอิทธิพลของกลุ่ม จากการศึกษารวบรวม พบคำตอบว่า เด็กที่ตอบว่าสูดดม 10 คนต่อ 1 กระป๋อง ดังนั้นอาจขยายความได้ว่า แม้เด็กจะตอบว่ายังเสพอยู่เพียงรายเดียวหรือสองราย แต่ก็กระทบถึงในกลุ่มอีก 10 คนที่ร่วมเสพแต่ไม่ตอบหรือไม่ได้ตกอยู่ในตัวอย่างสำรวจ

(3) พฤติกรรมการเสพยาบ้า

การแพร่หลายของยาเสพติด ระบาดเข้าสู่โรงเรียนและกลุ่มนักเรียนวัยรุ่นอย่างมากในปัจจุบันหลายรูปแบบวิธีการและหลายแหล่งแหล่ง นักเรียนมีความเสี่ยงอย่างมากที่จะทดลองเสพและเสพติดในที่สุด มีการเพิ่มบทบาทจากผู้เสพเป็นผู้ขายไปด้วย เป็นเรื่องที่โรงเรียนและบ้านควรให้การ

*หมายเหตุ คู่มือประชาชนของกรมตำรวจให้รายละเอียดดังนี้ ผลิตภัณฑ์ยาเสพติดประเภทสารระเหย และกาว คือ

1. ทินเนอร์ แล็กเกอร์ กาวติดเครื่องบิน น้ำมันล้างสีแล็กเกอร์ น้ำมันเคลือบสี กาวยาง น้ำยาทำความสะอาด น้ำมันก๊าด ยาน้ำมันกลึง น้ำมันเคลือบเงา หมึกปากกาจุกกลิ้ง
2. น้ำยาล้างเล็บ กาวติดตุ๊กตา สีทาบ้าน น้ำมันชักเงา น้ำยาทำความสะอาด กาวทั่ว ๆ ไปตามบ้าน น้ำมันสำหรับตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ สเปรย์กระป๋องฉีดพ่นต่าง ๆ เช่น น้ำหอม ยาระงับกลิ่นปาก กลิ่นตัว สเปรย์ฉีดในห้องนอน ยาน้ำมันกลึง ยาขัดเงา ยาล้างกระจก ฯลฯ

สอดคล้องดูแลและหาทางป้องกัน ซึ่งจากผลการสำรวจศึกษานี้จะมีทั้งจากทักษะของเด็กนักเรียนและทักษะของอาจารย์ ในมุมมองของเด็กและผู้ใหญ่มีความแตกต่างกันบ้าง ซึ่งจะได้นำเสนอรายงานเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนต่อการเสพยาบ้า โดยจำแนกตามตัวแปรที่น่าสนใจและวิเคราะห์ผลจากตัวอย่างศึกษาที่ได้รับ

ยาบ้า เป็นภาษาดลาดที่เรียกกันโดยทั่วไปในกลุ่มผู้ซื้อผู้ชาย ศัพท์ทางการแพทย์ คือ ยาแอมเฟตามีน (Amphetamine) ซึ่งเป็นยากระตุ้นประสาทสมอง บางทีเรียกยาบ้า หรือยาซัน ทำให้ผู้เสพรู้สึกไม่เหน็ดเหนื่อย ขยันทำงาน รู้สึกไม่่วงนอน การระบาดของแอมเฟตามีน¹ ซึ่งกล่าวถึงกลุ่มคนทำงานกลางคืนเช่น พกขับรถทัวร์ รถสิบล้อ พาร์ตเนอร์ พนักงานอาบอบนวด จะใช้ยาแอมเฟตามีนกันอย่างแพร่หลาย เพื่อให้ประสาทตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนนักเรียนนักศึกษาที่ท่องตำรับตำราอย่างหนัก ก็จะใช้ยาแอมเฟตามีนนี้เป็นยาแก้ง่วง หรือต้องการทำงานดึกคืน เพื่อจะไม่ง่วงเช่นเดียวกัน สำหรับประเทศไทยเรียกชื่อยานี้ตามภาษาดลาดว่า ยาบ้า หรือยาซัน ยาเพิ่มกำลัง ยาแก้ง่วง ยาได้ไป และมีขาว เป็นต้น

โดยทั่วไปสาเหตุสำคัญของการติดยาเสพติด² ซึ่งกรมตำรวจรวบรวมไว้มีอยู่ 4-5 ประการดังนี้

1. ติดเพราะสภาพความต้องการทางจิตใจ

1.1 เพื่อความสบายใจเนื่องจากมีปัญหาทางครอบครัว ทางโรงเรียนพยายามหาทางออกโดยการใช้ยาระงับประสาทต่าง ๆ เพื่อให้คลายกังวลเหล่านี้

1.2 เพื่อความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลอง ปราศจากการไต่รตรง โดยไม่คำนึงถึงผลร้ายของการกระทำเข้าลักษณะเป็นคนอวดดี

1.3 เพื่อหนีความจริง คนที่มีทุกข์ในใจเป็นประจําพยายามหาทางออกด้วยวิธีการใช้ยาเสพติด เพื่อทำให้ลืมทุกข์ จิตใจเปลี่ยนไปเหมือนกับอยู่ในโลกใหม่ซึ่งหวังว่าสโลกว่าเก่า

2. ติดเพราะสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

สิ่งแวดลอมที่ไม่ดีเป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ชักนำให้เกิดการติดยาเสพติด เช่น บ้านที่อยู่อาศัยในละแวกของผู้ที่ติดยาเสพติด อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนฝูง ซึ่งได้รับการแนะนำชักจูงหรือเพื่อการปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมหมู่เพื่อนฝูง ทำนองเข้าเมืองตาหลิ่วก็ดิ้องหลิวตาตาม รู้เท่าไม่ถึงการณ์หลงเชื่อไปเสพเข้าจนติดเป็นนิสัย

3. ติดเพราะความจำเป็นทางร่างกาย

เนื่องจากร่างกายเกิดความเจ็บป่วย เช่น กระจุกหัก นิ้วในไต เนื้องอก เป็นต้น ซึ่งได้รับความทรมานทางร่างกายมาก อาจซื้อยามาระงับอาการเหล่านั้นด้วยตนเอง โดยปราศจากการแนะนำของแพทย์ ผลสุดท้ายก็เป็นคนติดยาเสพติดไปโดยไม่รู้ตัว

¹ ซามิ อัฐกิจ และ ระพีพรรณ วัจจุมทอง, เสพติดมหาภัย หน้า 35.

² คณะกรรมการดำเนินงาน ชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ กองแผนงาน 2 สำนักงานแผนงานและงบประมาณ กรมตำรวจ, คู่มือประชาชน (ม.ป.ท.): คู่มือภาคพื้นบ้าน, 2535, หน้า 87-88.

4. คิดเพราะเชื่อที่ผิด ๆ

เชื่อว่าการใช้ยาเสพติดจะช่วยให้ทำงานได้มากขึ้น ทำให้ช่วงเวลาพักผ่อนของคนมีความสุข ทำให้สิ้นความกังวลและความทุกข์ยาก ทำให้มีสมรรถภาพทางเพศเพิ่มขึ้น ซึ่งเหล่านี้ไม่เป็นความจริงเลย

5. คิดเพราะความเกรงในสันดาน

เนื่องจากขาดการเหลียวแลจากสังคม มักจะเกิดความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมพยายามทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับที่สังคมเห็นว่าดี โดยมีได้ค่านึงถึงค่านิยมของสังคม เริ่มด้วยการใช้เหล้า กัญชา และยาเสพติดชนิดต่าง ๆ

จากตารางที่ 11 จะพบว่า นักเรียนวัยรุ่นหญิง-ชายที่เคยทดลองเสพยาบ้า มีจำนวน 13 คน เป็นหญิง 5 ราย ชาย 8 ราย (หรือร้อยละ 2.5) ผู้ที่ไม่เคยลองเสพ 476 คน (ร้อยละ 91.5) และผู้ไม่ตอบว่า เคยหรือไม่ จำนวน 31 คน (ร้อยละ 6.0) ในจำนวน 13 รายนี้ ในตารางที่ 3.2 จะไม่พบคำตอบจากจังหวัดสงขลา ส่วนกลุ่มนักเรียนที่เคยเสพมากที่สุดเป็นผู้ตอบ คือ อ่างทอง 7 ราย และรองลงมาคือนครราชสีมา 3 ราย กรุงเทพฯ 2 รายและเชียงใหม่ 1 ราย ในที่นี้จะนำมาวิเคราะห์เพียง 13 รายที่มีพฤติกรรมเคยเกี่ยวข้องกับยาบ้า เพื่อทราบว่าวัยรุ่นในโรงเรียนมีความเห็นและการกระทำเช่นไรกับการเสพสารเสพติดที่มีฤทธิ์รุนแรงนี้ เพราะเมื่อสอบถามจากอาจารย์แต่ละโรงเรียนก็จะได้รับคำตอบที่แสดงความเป็นห่วงต่อพฤติกรรมการเสพยาประเภทนี้ที่เริ่มระบาดหนักในพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 11 จะแสดงจำนวนนักเรียนที่เคยลองเสพยาบ้า เปรียบเทียบกับพฤติกรรมในปัจจุบันเห็นได้ว่าจากคำตอบของนักเรียนเองมีการเลิกการเสพโดยเด็ดขาดแล้วเกือบร้อยละ 70 ของผู้เคยลองเสพ โดยให้เหตุผลว่าเลิกเสพเพราะไม่ชอบเพราะไม่ใช่สิ่งจำเป็น และไม่ได้ช่วยอะไร ๆ ให้ดีขึ้นมาเลย แต่กลับเป็นสิ่งที่จะทำลายอนาคตของพวกเขาเอง รู้ว่ายาบ้าเป็นสิ่งเสพติดที่ทำลายสุขภาพ ไม่ดีต่อสุขภาพร่างกายของตนเอง และเพราะทำให้ร่างกายซบเซา ไม่แข็งแรง บางคนจะมีอาการนอนไม่หลับ การที่เคยเสพยาบ้าก็เพียงแค่ต้องการลองให้รู้เท่านั้น ไม่ได้มีความมัวเมาต่อสิ่งเสพติดประเภทนี้ และอีกประการหนึ่งก็คือ หายาก และราคาแพง

ตารางที่ 11 จำนวนนักเรียนที่เริ่มลองเสพและพฤติกรรมปัจจุบัน จำแนกตามเพศ

พฤติกรรมการเริ่มลอง (N=520)	หญิง (%)	ชาย (%)	รวม (%)	พฤติกรรมปัจจุบัน (N=13)	หญิง (%)	ชาย (%)	รวม (%)
1. เคยลอง	5 (38.5)	8 (61.5)	13 (2.5)	1. ยังเสพอยู่	1 (33.3)	2 (66.7)	3 (23.1)
2. ไม่เคยลอง	240 (50.4)	236 (49.6)	476 (91.5)	2. เลิกเสพแล้ว	4 (57.1)	3 (42.9)	7 (53.8)
3. ไม่ตอบ	13 (41.9)	18 (58.1)	31 (6.0)	3. ไม่ตอบ	-	3 (100.0)	3 (23.1)

คำตอบที่กล่าวมาแล้วจะแตกต่างกับเหตุผลของนักเรียนที่ยังคงเสพอยู่ 3 ราย ซึ่ง 1 ราย ตอบว่าทดลองด้วยความสนุกและเพราะรู้สึกว่ายาบ้ามีรสชาติหวานดี ปัจจุบันยังคงเสพอยู่บ้างเป็นครั้งคราว ไม่ได้เสพบ่อยเพราะรู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดี ส่วนอีก 2 ราย เริ่มเสพเพราะเหตุผลว่าต้องทำงานหนัก ถึงแม้แต่ปัจจุบันก็ยังคงเสพอยู่ ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นต้องจัดประเภทว่านักเรียนที่ยังเสพยาบ้าอยู่นี้อยู่ในพวกติดยาเพราะความเชื่อที่ผิด ๆ ว่า การใช้ยาเสพติดจะช่วยทำงานได้มากขึ้น ทำให้ช่วงเวลาพักผ่อนของตนมีความสุข ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่น่าเป็นห่วงต่อสุขภาพและสวัสดิภาพอย่างยิ่ง เสี่ยงต่อการเสพติดที่มีแนวโน้มการเพิ่มปริมาณต่อไป

การเริ่มลองยาบ้า ที่พบจากการศึกษาครั้งนี้ จะเริ่มกันตั้งแต่อายุ 14 ปี ทั้งชายและหญิง นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนระดับ ม.6 เคยลองเสพมากกว่าเด็กนักเรียน ม.4 ประมาณ 4 เท่า โดยมีเหตุผล การเริ่มลอง เกือบทั้งหมดว่าอยากลองเองและเพื่อนชวนให้ลอง และรู้สึกสนุก แต่มีนำส่งเกตอยู่ 2 ราย (ชาย 1 หญิง 1) ตอบเหตุผลของการทดลองครั้งแรกว่า เพราะต้องทำงานและทำงานหนัก ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงใช้อยู่เป็นบางครั้ง

เด็กนักเรียนวัยรุ่นหญิง/ชายในสถานศึกษาในเขตเมือง จะมีพฤติกรรมเสี่ยงสิ่งเสพติดประเภทต่าง ๆ คือ ดื่ม สูบ หรือสูดดม จากการเริ่มทดลองหรือลองเสี่ยงกันมากพอสมควร แต่ก่อนข้างจะมีจำนวนมากเรื่องการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น เหล้า เบียร์ และไวน์ ส่วนสารเสพติดที่ใช้สูบหรือสูดดมจะเห็นได้ชัดเจนมากคือ บุหรี่

โดยที่ช่วงวัยของการริลองครั้งแรก ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัย 14-15 ปี แต่จากการศึกษานี้พบว่าอายุน้อยที่สุดที่มีการลองเสพจะเริ่มตั้งแต่อายุ 6 ขวบ และนำส่งเกตว่าความอยากลองเสี่ยงเสพสารเสพติดต่าง ๆ มีปัจจัยพื้นฐานคือ ความอยากลองอยากรู้ของเด็กเอง แต่ปัจจัยที่จะผลักดันให้เด็กกล้าที่จะเสี่ยง คือ บุคคลรอบข้าง เช่น พ่อแม่ยอมให้ทดลอง เพื่อนชักชวนกันลอง พี่น้องชักชวนกันลอง ส่วนปัจจัยที่จะดึงดูดเด็กไว้ ในวงจรมีแนวโน้มจะขึ้นอยู่กับ วาระโอกาส เช่นการอยู่รวมกลุ่มผู้ที่มีพฤติกรรมเดียวกัน ช่วงวัยเดียวกัน ซึ่งจะง่ายต่อการชักชวนกันเสพ ขึ้นอยู่กับ สถานะอารมณ์ เช่น เครียด ทุกข์ เสียใจ เหงา เศร้า เป็นต้น กับปัจจัยทาง สถานการณ์ เช่น ใกล้เคียง การทำงานหนัก หรือ การสูญเสีย ฯลฯ

พฤติกรรมเสี่ยงต่อการเสพติดเป็นสาเหตุให้มีการใช้จ่ายผิดปกติ เพราะสิ่งเสพติดบางอย่างราคาแพง บางอย่างขึ้นอยู่กับปริมาณความถี่ของการเสพ ซึ่งก็หมายถึงจำนวนเงินที่ต้องใช้จ่าย และส่งผลกระทบต่อการศึกษา สุขภาพ ความปลอดภัย

3. ความคิดเห็นของครูต่อพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กวัยรุ่น

พฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กนักเรียนวัยรุ่นในเมืองตามทัศนะของอาจารย์ โดยเฉพาะพฤติกรรมเสี่ยงสามารถจำแนกออกได้ตามประเภทของความเสี่ยงได้คือ พฤติกรรมที่เสี่ยงต่อความปลอดภัยชีวิตและ

ทรัพย์สิน พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพร่างกาย พฤติกรรมเสี่ยงต่อการศึกษา และพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำที่ผิดศีลธรรมจรรยา อันจะเป็นปัญหาต่อครอบครัวและสังคมได้ ทั้งนี้การกระทำต่าง ๆ อาจเป็นผลมาจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักเรียนวัยรุ่นเอง หรือจากความประมาทเลินเล่อ ฯลฯ อย่างไรก็ตามความคิดเห็นโดยรวมแล้ว ก่อนข้างจะเป็นความเห็นที่สอดคล้องและเป็นทำนองเดียวกัน ถึงแม้ว่าสถานที่ตั้งของโรงเรียนที่สอบถามจะอยู่ต่างภาคกันก็ตาม ทั้งนี้จากผลการรวบรวมความคิดเห็นของอาจารย์ของโรงเรียนที่สุ่มตัวอย่างกลุ่มนักเรียน ได้จำนวนอาจารย์ผู้ให้ทัศนะต่าง ๆ จำนวน 31 ราย เป็นชาย 8 คน หญิง 23 คน ระดับการศึกษาปริญญาตรี 25 คน ปริญญาโท 5 คน และไม่ตอบ 1 คน สถานภาพสมรส ส่วนใหญ่สมรส 21 คน โสด 6 คน ม่าย 1 คน และไม่ตอบสถานภาพสมรส 3 คน สรุปความคิดเห็นของครูอาจารย์ในเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนวัยรุ่นทั้งหญิงและชายได้ดังนี้

3.1 พฤติกรรมเสี่ยงต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

(1) พฤติกรรมการแต่งกาย

ในเรื่องพฤติกรรมการแต่งกายนี้จะมีระดับของความรุนแรงแตกต่างกันระหว่างวัยรุ่นชายและวัยรุ่นหญิง เช่น การใช้เครื่องประดับราคาแพงประเภทสร้อยทองคำ ต่างหู บางคนมีพฤติกรรมการแสดงออกที่เรียกร้องความสนใจ เช่น การเจาะหูข้างละหลาย ๆ รู การใช้นาฬิการาคาแพง กระเป๋าถือ และรองเท้ายี่ห้อต่างประเทศราคาแพง ทั้ง ๆ ที่ทางโรงเรียนได้มีกฎระเบียบห้ามไว้แล้ว การมีอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารทันสมัยเช่น โทรศัพท์มือถือ เพลงเจอร์ แพลกิ้งค์ เป็นต้น สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ห้ามนำมาโรงเรียน แต่เด็กนักเรียนก็จะฝ่าฝืนกฎ และพยายามอวดกันมีสมบัติ หรือแข่งขันกันมีของยี่ห้อ ของนอก ราคาแพง ฟุ่มเฟือย โดยแอบกระทำหรือจะนำไปใช้กันนอกโรงเรียน เป็นที่ล่อตาแก่ มิจฉาชีพ บางรายเป็นผลให้ตัวเองถูกทำร้าย ผลที่เกิดขึ้นคือ บางโรงเรียนนักเรียนจะถูกคนร้ายชิงทรัพย์ ฆาตกรรม ฆาตกรรม ถูกทำร้ายร่างกาย บางแห่งมิจฉาชีพก็เข้ามาขอทรัพย์สินเลข ๆ ถ้าไม่ให้ก็ถูกทำร้าย โดยเฉพาะบริเวณศูนย์การค้า มีตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียนว่าถูกชิงทรัพย์ที่ห้างสรรพสินค้ามีชื่อเสียงใน กทม. เป็นต้น

การแต่งกายของนักเรียนวัยรุ่นมักคิดระเบียบ ชอบฝ่าฝืน ชอบแต่งกายเลียนแบบนักร้องและดาราวัยรุ่นที่ได้พบเห็นในสื่อโฆษณา ละครและภาพยนตร์ สังเกตว่านักเรียนจะแต่งกายตามแฟชั่นนิยมวัฒนธรรมตะวันตก เช่น การใช้เครื่องสำอาง นักเรียนหญิงบางคนแต่งกายด้วยเสื้อรัดรูป เสื้อตัวสั้น และเล็ก เน้นรูปทรงโดยเฉพาะกระโปรงจะถูกดัดแปลงให้รัดรูปในส่วนสะโพก คือจิบเข้ารูปเกินไป ขอบกระโปรงต่ำ ปลายกระโปรงแคบ นุ่งกระโปรงสั้นมาก โป๊มาก แต่งกายล่อแหลมเป็นที่สนใจของเพศตรงข้าม ชั่วอายุารมณ์อย่างมาก เสี่ยงต่อการเป็นเหยื่อการฉ้อโกง นอกจากนี้การแต่งกายไม่สุภาพ เช่น ชักเสื่อให้ยาวคลุมถึงสะโพก และการแสดงออกของท่าทางในลักษณะกวนสหายของวัยรุ่นด้วยกันแต่ต่างกลุ่ม เป็นเหตุนำไปสู่การวิวาท

อย่างไรก็ตามบางครั้งเด็กนักเรียนที่ไม่ได้แต่งกายหล่อแหลมหรือเสี่ยงให้เป็นที่สนใจก็ยังสามารถต่อสู้ดิ้นรนของตัวเองได้ เพราะบริเวณนอกโรงเรียนจะมีกลุ่มคนร้ายหรือมิจฉาชีพที่คัดกรอชิงทรัพย์ ฉกชิงทรัพย์ หรือข่มขู่อยู่ตามทางเดินระหว่างข้างถนนหรือข้ามสะพานลอย บางคนสวมรอยมาในคราบผู้ติดตามทางหรือสถานที่ต่าง ๆ แล้วหลอกลวงนักเรียนไปในบริเวณที่มีขอบ รวมถึงพวกจิตวิทยาที่ชอบกระทำลามกอนาจารต่อนักเรียนวัยรุ่นหญิงด้วย ซึ่งเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทางโรงเรียนก็ได้จัดการแจ้งเตือนให้นักเรียนระมัดระวัง

(2) พฤติกรรมการใช้จ่ายและการมีอุปกรณ์เครื่องใช้

มีพฤติกรรมบางอย่างแสดงออกถึงความฟุ้งเฟ้อที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการถูกกระทำจากบุคคลอื่น หรืออาจเป็นพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำผิดกฎหมายของนักเรียนเองก็ได้ เช่น กรณีการลักขโมยกันในโรงเรียน ได้แก่ บริเวณศูนย์กีฬาและห้องสมุด ทั้งนี้เนื่องจากวัยรุ่นบางคนชอบนำของมีค่ามาโรงเรียน ประเภทเทปบันทึกเสียง รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน รถยนต์ส่วนตัว เป็นต้น บางอย่างจะถูกขโมยชิ้นส่วนไป เช่น ล้อรถ เครื่องเสียง รวมทั้งการลักรถจักรยานยนต์ของนักเรียนที่ใช้เป็นยานพาหนะขับเข้ามาโรงเรียน ส่วนการลักทรัพย์ประเภทอื่นเช่น อุปกรณ์การเรียน หนังสือ กระเป๋า หนังสือ และเงินที่นักเรียนชอบใส่ไว้ในกระเป๋าหนังสือ ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง กรณีเหล่านี้อาจารย์ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นเพราะนักเรียนมาจากครอบครัวที่ต่างระดับกันในด้านฐานะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ และต่างกันในเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว เด็กจึงมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่แก่งแย่งในเรื่องการทำมาหากิน ค่าครองชีพที่สูงมาก ตัวอย่างเช่นในเมืองหาดใหญ่ ค่าของเงินบาทลดต่ำลง เงินหายากขึ้น ผู้มีรายได้น้อย (ชุมชนแออัดมีมาก) ทำให้เกิดพฤติกรรมการลักขโมย ฉกชิงวิ่งราวเกิดขึ้น ประกอบกับนักเรียนบางคนมีนิสัยชอบใช้จ่ายของฟุ่มเฟือย และประมาทเลินเล่อเปลืองเรอ ชอบทิ้งของใช้ส่วนตัว ขาดจิตสำนึกในการประหยัด เลียนแบบสื่อโฆษณาในการใช้เครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งสวนกระแสเศรษฐกิจปัจจุบัน สร้างปัญหาให้กับพ่อแม่ผู้ปกครองอย่างยิ่ง

พฤติกรรมอีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่นิยมกันในหมู่วัยรุ่นปัจจุบัน คือ ชอบใช้วิธีการให้ของขวัญ เช่น การให้ดอกไม้ในเทศกาลสำคัญ พิเศษ ซึ่งมักจะเป็นดอกไม้ต่างประเทศ ราคาค่อนข้างแพง หรือมีพฤติกรรมการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายอื่น เช่น ชอบรับประทานอาหารตามห้องอาหาร มีการเลี้ยงสังสรรค์วันสำคัญ ๆ ต่าง ๆ เช่น งานฉลองวันเกิด วันตรุษต่าง ๆ และชอบอาหารของแพง ประเภทอาหารฝรั่ง

(3) พฤติกรรมการเที่ยวเตร่

เป็นพฤติกรรมทำตาม ๆ กันไปในกลุ่มเพื่อนฝูง เนื่องจากวัยรุ่นจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ตามหอพักจะมีความเป็นอิสระจากครอบครัวค่อนข้างมาก เพราะพ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลาที่จะสอดส่องดูแลหรือให้ความใกล้ชิดได้ พวกเขาจะใช้ชีวิตอย่างอิสระ หรือแม้แต่กลุ่มที่อยู่กับครอบครัวโดยพ่อแม่ผู้ปกครองปล่อยปละละเลย ตามใจ ไม่ใส่ใจว่าเด็กมีปัญหาใด ๆ บ้าง เช่น ปัญหาเรื่องการเรียน การคบเพื่อน และอื่น ๆ พวกเขา ก็จะรับเอาอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนวัยรุ่นด้วยกัน ชักชวนกันเที่ยวเตร่เป็นการเพิ่มพฤติกรรมความเสี่ยงอื่น ๆ ตามมา เช่น เสพสิ่งมีนเมา ยาเสพติด เพศสัมพันธ์ การทะเลาะ

วิวาท ความประมาทขาดสติ ฯลฯ เป็นต้น พ่อแม่ผู้ปกครองบางคนกว่าจะทราบว่าลูกเที่ยวเตร่และมั่วสุมกับเพื่อน ๆ ก็ต่อเมื่อครูบาอาจารย์เชิญผู้ปกครองมาพบ

พฤติกรรมกาเที่ยวเตร่ที่สังเกตได้ง่าย คือเด็กจะนัดแนะกันไปเป็นกลุ่ม ๆ หลังเลิกเรียน และวันหยุด โดยเฉพาะเทศกาลที่มีการหยุดติดต่อกัน บางคนปลอมลายมือผู้ปกครองในใบลา โดยจะไปตามบ้านเพื่อนและห้างสรรพสินค้า แต่ก็ยังมีบางพวกที่จะจับคู่ชายหญิงซ้อนจักรยานยนต์ไปตามสถานที่ต่าง ๆ บางครั้งแอบหนีเรียนไปเที่ยวกับเพื่อน

จากการสังเกตของอาจารย์พบว่า สำหรับโรงเรียนที่มีการฝึกนักศึกษาวิชาทหาร หรือรักษาดินแดน (รค.) นักเรียนชายที่ไม่ได้เรียน รค. และนักเรียนหญิงส่วนใหญ่มักจะนัดกันไปเที่ยวห้างสรรพสินค้าบ้าง หรือบ้านเพื่อนบ้าง ไม่ยอมกลับบ้าน นอกจากนี้อาจเนื่องมาจากสถานที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ในเขตเมือง หรือเขตเทศบาลเมือง ซึ่งมีแหล่งสถานเริงรมย์ ทำให้บางกลุ่มชอบเที่ยวเตร่กลางคืนตามสถานที่ต่าง ๆ เหล่านั้น คีบสุรา คีบเบียร์ บางคนชอบเล่นเกมสและการพนันบางชนิด เช่น สนั่นเกอร์ เกมส วิดีโอ ซึ่งอาจารย์จะสังเกตได้ว่า เด็กพวกนี้จะไปเป็นกลุ่มย่อย ๆ 2-3 คน แต่ไปเป็นประจำ

กาเที่ยวเตร่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมากกับนักเรียน มีการเที่ยวทั้งรูปแบบกลางวันและกลางคืน พอจะแยกได้เช่น เที่ยวกลางวันตามชายทะเล น้ำตก ศูนย์การค้าและสถานที่ต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามประเพณีบ้าง ตามโอกาสต่าง ๆ บ้าง กับพวกที่ชอบเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน พบปะและสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า (โดยเฉพาะจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว) นักเรียนวัยรุ่นทั้งหญิงและชายที่ชอบเที่ยวในยามค่ำคืน มักไปตามสถานเริงรมย์ต่าง ๆ เช่น คีบ คีบสกีเรค คาราโอเกะ เป็นต้น ลักษณะกาเที่ยวเตร่อย่างนี้มักจะพบกับกลุ่มนักเรียนที่มาจากต่างจังหวัดและมาอาศัยอยู่หอพัก ชาติผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง พ่อแม่ ที่คอยติดตามเอาใจใส่ดูแลพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด มีชีวิตเป็นอิสระมากเกินไป ทำให้เกิดโอกาสหรือช่องทางที่มีพฤติกรรมกามั่วสุม ใช้ชีวิตสนุกสนานตามประสาวัยรุ่นและสภาพแวดล้อมที่ทำให้หลงผิดได้ ซึ่งมีผลทำให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น การใช้สารเสพติด การใช้สิ่งของมีนเมา ู้สาว และผลที่เกิดขึ้นกาเรียนตกต่ำ ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน ทำให้สูญเสียอนาคต

3.2 พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพร่างกาย

(1) การใช้สารเสพติด

สารเสพติดในที่นี้ คือสารเสพติดประเภทต่าง ๆ ที่เด็กนักเรียนวัยรุ่นได้เคยใช้ และโรงเรียนตรวจพบบ้าง อาจารย์จับได้บ้าง เช่น บุหรี่ ักัญชา เฮโรอีน ยาบ้า ยาอี ทินเนอร์ กาว แล็กฯ เหล้า เบียร์ ไวน์ เป็นต้น ตามความสังเกตและการสอดส่องดูแลของอาจารย์ ได้คำตอบว่านักเรียนวัยรุ่นจะชักชวนกันทดลองสิ่งมีนเมาเพื่อความสนุกสนาน เช่น การทดลองคีมไวน์ หรือสิ่งเสพติดต่าง ๆ ที่มีแอลกอฮอล์ เป็นการเลียนแบบคารา นอกจากนี้ยังมีสารเสพติดประเภท ยาบ้า ยาปลอมประสาทอื่นๆ ซึ่งกลุ่มนักเรียนเหล่านี้ไม่มากนัก และมักจะเป็นกับกลุ่มเด็กที่ขาดความอบอุ่น พ่อแม่แยกทางกัน กับพวกนักเรียนต่างอำเภอที่ถูกส่งเข้ามาอยู่ตามหอพักหรือบ้านญาติที่ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด

ได้ ดังนั้นการริเริ่มเข้ามาสู่วงจรมีเพื่อนฝูงนำมาให้ลองจินตใจ วัยรุ่นเองก็คิดว่าโก้ โดยถูกชักจูงให้เริ่มต้นจากการสูบบุหรี่หรือสิ่งมีเนมา (ทั้งช่วงการมาโรงเรียน ระหว่างการเดินทางจากบ้านไปโรงเรียน และที่บ้าน) แล้วจึงถูกชักนำไปสู่การเสพยาบ้า เฮโรอีน และติดยาไปในที่สุด เมื่อเสพติดแล้วนักเรียนจะถูกบังคับให้เป็นผู้ขายไปด้วย บางคนก็เป็นคนขายเองเพราะต้องการเงินมาเที่ยวเตร่ และผลจากการที่มีการค้ายาเสพติดโดยเด็กนักเรียนนี่เองทำให้มีโอกาสที่นักเรียนจะลองเสพ ลองซื้อกันได้มากขึ้น มีบางโรงเรียนที่อาจารย์คะเนว่าอาจมีเด็กติดยาเสพติดบ้างเพียง 1-2 รายแต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์แน่ชัด

วิธีการอื่นที่สารเสพติดเข้ามาในโรงเรียนตามสังเกตของอาจารย์คือพวกพ่อค้าเร่ ขับรถจักรยานยนต์แอบเข้ามาขายไอศกรีมในช่วงเปลี่ยนคาบเรียนและเวลาใกล้เลิกเรียนจนถึงเลิกเรียน

นักเรียนบางคนชอบดื่มสุราหรือเบียร์ โดยเฉพาะวันหยุดสุดสัปดาห์จะนัดหมายไปเที่ยวตามที่ต่าง ๆ ถ้าเป็นกลุ่มที่มีเงินจับจ่ายอยู่บ้างประเภทของเครื่องดื่มคือ เบียร์กระป๋อง แต่ถ้าเป็นนักเรียนที่มาจากต่างอำเภอหรือต่างจังหวัดที่เข้ามาพักหรือเช่าบ้านอยู่จะดื่มเหล้าผสมน้ำแดงน้ำเขียว พฤติกรรมเสี่ยงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยปัจจุบันที่พบมักเป็นกลุ่มนักเรียนชาย ดื่มสุรามีการใช้ยาแก้ไอผสมน้ำอัดลม การสูบบุหรี่และที่น่าสังเกตคือสารเสพติดปัจจุบันมีในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในเครื่องดื่มบางชนิดอาจจะผสมสารเสพติดลงไปเพื่อให้คนที่ดื่มแล้วคิดใจอยากมาดื่มหรือมาเสพอีกหลาย ๆ ครั้ง ความคิดเห็นของอาจารย์ส่วนใหญ่จะมุ่งย้ำการสังเกตไปที่กลุ่มนักเรียนต่างถิ่นที่เช่าหอพักหรือเช่าบ้านว่า เป็นกลุ่มที่มีโอกาสเสี่ยงที่จะใช้สารเสพติดค่อนข้างมาก

สำหรับเรื่องการติดสารเสพติดนี้ ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันในการณรงค์แก้ไขหยุดการแพร่ระบาดของสารเสพติดดังกล่าวในหมู่เยาวชน เพราะพบว่าในปัจจุบันมีนักเรียน นักศึกษาถึง 71,655 คน¹ ติดขาม้าและสารเสพติดอื่น ๆ โดยมีการแพร่ระบาดในโรงเรียนและศูนย์การค้า

วัยรุ่นมีความเชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ผู้ปกครองหรือครูบาอาจารย์ แต่จะอย่างไรก็ตามเรื่องของยาเสพติดเป็นเรื่องแอบกระทำ เพราะผิดกฎของโรงเรียน ประกอบกับในช่วงปี พ.ศ. 2540 มีหลายโรงเรียนที่ร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขจัดการตรวจปัสสาวะของนักเรียนทั้งหมด พบว่ามีสารเสพติดและต้องนำไปทำการบำบัด บางโรงเรียนสอบถามนักเรียนกลุ่มที่ถูกตรวจพบว่ามีสารเสพติดปนอยู่กับปัสสาวะ คำตอบของนักเรียนต่อเรื่องนี้คือ รับประทานยาบางประเภทเพื่อช่วยปัญหาของสุขภาพ โดยไม่บอกว่ายาอะไร เป็นต้น

นักเรียนบางส่วนที่ติดยาเสพติด ได้รับการลงโทษคือถูกพักการเรียนบ้างเพื่อการบำบัด เมื่อกลับมาเรียนก็ยังมีกระเสพยาอยู่ บางคนถูกลงโทษให้ออกจากโรงเรียน กลายเป็นปัญหาของสังคมต่อไป พฤติกรรมเหล่านี้ที่นักเรียนชายจะมีความเสี่ยงมาก โดยเฉพาะช่วงวัยรุ่นตั้งแต่ระดับชั้น ม.3-ม.6

¹ "รัฐบาลรายงานประชาชน," จดหมายข่าว 1,1(2538 : 6)

ประมาณว่าร้อยละ 10 ของนักเรียนมีแนวโน้มที่จะเข้าหายาเสพติดประเภทยาบ้า สารระเหย แต่ที่พบมากกว่าอื่นคือ บุหรี่ เหล้า กัญชา

สังคมปัจจุบันมีแหล่งอบายมุขมากมาย การกวาดขันดูแลกที่บรรดาครูจะทำได้ทั่วถึง พฤติกรรมที่แสดงออกบางอย่างของเด็กที่ติดสารเสพติด คือการหนีเรียนบางคาบ เรียนบ้างเข้าห้องเรียนซ้ำ บ้าง หลบการเรียนการสอนออกไปห้องน้ำ ครั้งหนึ่ง ๆ เป็นเวลานาน กลับเข้ามาในห้องเรียนจะผิดปกติ ไม่กล้าสบตาครูอาจารย์ผู้สอน ถามก็จะไม่ค่อยตอบ สภาพร่างกายเฉื่อยชา ผ่ายผอม ไม่สดชื่น ไม่สนใจเรียน จะพูดคุยกับเพื่อนด้วยกันตลอดเวลา ซักชวนกันโดดเรียน

อิทธิพลจากสื่อสารมวลชนก็มีผลอย่างยิ่งต่อการใ้สารเสพติด เช่น โฆษณาเครื่องคิมที่มีแอลกอฮอล์ประเภท เหล้า เบียร์ ไวน์ โดยใช้กลุ่มวัยรุ่นเป็นแบบอย่างความสนุกสนานเฮฮา โฆษณาการสูบบุหรี่หรือ มีภาพของการสูบบุหรี่บ่อยครั้งในจอทีวี และในโรงภาพยนตร์ เป็นแบบอย่างของพฤติกรรม การเสี่ยงตายผ่นส่ง

(2) การใช้รถใช้ถนน

ความคิดเห็นของอาจารย์เกี่ยวกับอันตรายที่เกิดจากการใช้รถใช้ถนนมีหลายสาเหตุ เช่น จากตัวนักเรียนซึ่งเป็นผู้ขับขี่รถก็มี จากการใช้ความเร็วสูง การไม่มีระเบียบวินัยก็เช่นกัน ขับรถด้วยความคึกคะนอง ชอบเสี่ยง ชอบบอวด ผนวกกับความประมาทของบุคคลอื่นผู้ขับขี่ยานพาหนะบนท้องถนน หรือคนขับรถประจำทาง รถบรรทุก รถมอเตอร์ไซด์รับจ้างที่ขับรถโดยขาดความระมัดระวัง และรวดเร็ว ตลอดจนความไม่เข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

พฤติกรรมเสี่ยงของเด็กนักเรียนเอง คือ ความคึกคะนองและความประมาท กลุ่มนักเรียนวัยรุ่นที่ขับขี่รถจักรยานยนต์หรือรถยนต์มาโรงเรียน เด็กกลุ่มนี้มักจะมี ความคึกคะนองในการขับขี่ ขาดความ ใช้ความเร็วสูงและไม่ระมัดระวัง หลายคนยังไม่มีใบอนุญาตขับขี่และไม่ได้เรียนรู้กฎจราจรให้ เข้าใจ คิดว่าการมียานพาหนะใช้ หรือสามารถขับขี่ขวดยานได้ เป็นความเท่ แสดงออกถึงฐานะร่ำรวย พ่อแม่บางคนก็ตามใจผิด ๆ คืออนุญาต ให้ลูกมีรถและขับรถมาโรงเรียนได้ เด็กนักเรียนที่มีรถใช้ก็จะ โอ้อวดเพื่อนวัยรุ่นด้วยกันเองและเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่ม กรณีที่เสี่ยงต่อชีวิตและการบาดเจ็บที่ระบาด กันในหมู่วัยรุ่นคือ แข่งขันประลองความเร็วกันในช่วงเวลากลางคืน(ขับรถซิ่ง) อุบัติเหตุพบบ่อยมากจาก การขับขี่รถจักรยานยนต์ ถ้าเจ้าหน้าที่ตำรวจกวดขันจริงจังเข้มงวด พฤติกรรมเสี่ยงเช่นนี้อาจลดลงบ้าง แต่ก็ยังมีอุบัติเหตุอยู่เสมอ เกิดการบาดเจ็บตั้งแต่เล็กน้อยจนถึงขั้นเสียชีวิต นอกจากนี้นักเรียนวัยรุ่นยังมีความประมาทอื่น ๆ อีกเช่นไม่ชอบสวมหมวกนิรภัย และชอบซ้อนท้ายจักรยานยนต์มากกว่าหนึ่งคน ข้อสังเกตคือ พฤติกรรมเสี่ยงเหล่านี้ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นกับนักเรียนชายมากกว่านักเรียนหญิง หรือเป็นพวกที่มีฐานะทางการเงินของครอบครัวค่อนข้างดี เด็กวัยรุ่นเองก็มีอิสระในการเที่ยวเตร่ ซึ่งเรื่องนี้ โรงเรียนคำหาถือว่าเป็นความบกพร่องของครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองที่ไม่เอาใจใส่ดูแล หรือปล่อยปละละเลยเด็กมากเกินไป

ความประมาทและความทึบคองในเรื่องการขับขี่รถยนต์ ทำให้เด็กหลายคนประสบอุบัติเหตุได้รับบาดเจ็บ ทำให้บางรายแขนขาหัก พิการร่างกาย พิการสมอง บางรายอาจถึงกับเสียชีวิต เป็นความสูญเสียไม่เพียงเฉพาะตัวของเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยงเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้อื่นได้รับอุบัติเหตุด้วยได้

พฤติกรรมเสี่ยงอื่นๆ ที่เป็นอันตรายต่อนักเรียนที่จำเป็นต้องไปกลับโรงเรียนด้วยรถประจำทาง คือวัยรุ่นชอบขึ้นห้อยโหนเกาะอยู่ที่ราวบันได ซึ่งไม่ปลอดภัยและเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย หรือในกรณีพนักงานขับรถประจำทางบางคนไม่มีความรับผิดชอบต่อผู้โดยสาร และขับรถโดยไม่เคารพกฎจราจร ขับรถเร็ว หรือหยุดอย่างกะทันหัน ไม่จอดตามป้ายจอดที่กำหนด ทำให้เด็กต้องกระโดดลงจากรถขณะรถวิ่ง หรือคนขับออกรถโดยไม่ดูความปลอดภัยก่อนว่าผู้โดยสารขึ้นรถเรียบร้อยแล้วหรือไม่ เหล่านี้เป็นต้น เป็นสาเหตุเกิดอุบัติเหตุได้ทั้งสิ้น เด็กบางคนได้รับอันตรายจากการขับรถโดยประมาทของบุคคลอื่น โดยที่ไม่ได้เป็นผู้ใช้งานพาหนะเอง เช่น ถูกเฉี่ยวชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกรณีอื่น เช่น การไม่ข้ามถนนในที่ที่กำหนด เช่น ไม่ข้ามสะพานลอย ไม่ข้ามทางม้าลาย หรือไม่ข้ามในที่ที่มีตำรวจจราจรให้บริการอยู่ เป็นต้น แม้แต่อุบัติเหตุจากการเดินเท้า ถึงแก่ชีวิตก็ยังพบว่า บางโรงเรียนมีนักเรียนที่เสียชีวิตจากอุบัติเหตุเดินเท้าปีละ 2-3 ราย บางคนข้ามถนนเหม่อลอย คุยเล่นหยอกล้อกันในพื้นที่จราจร บางคนวิ่งข้ามถนนตัดหน้ารถที่กำลังมาเร็ว รวมถึงการใช้รถจักรยานถีบในถนนที่มีรถยนต์ รถบรรทุก มากมาย หลากๆ สาเหตุเหล่านี้ล้วนเป็นพฤติกรรมเสี่ยงต่อชีวิตทั้งสิ้น และเด็กวัยรุ่นก็มักจะมี ความประมาทเล่นเล่อ

สำหรับความคิดเห็นของอาจารย์โรงเรียนในเขตเมืองท่องเที่ยว เช่น อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เห็นว่าโรงเรียนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลซึ่งเป็นชุมชนใหญ่มีความเจริญทางด้านวัตถุมาก เพราะเป็นเมืองใหญ่ที่มีความเจริญในด้านการค้าขาย เศรษฐกิจดีและเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้จึงเป็นศูนย์รวมในเรื่องต่าง ๆ และพฤติกรรมความเสี่ยงทางการใช้รถใช้ถนนก็ค่อนข้างเป็นเรื่องสำคัญและเกิดขึ้นมากมายกับนักเรียน โดยเฉพาะ เมืองใหญ่ที่มีการจราจรคับคั่ง การใช้รถใช้ถนนมีทั้งรถประจำทาง รถตุ๊ก ๆ รถสองแถว และการขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและขับขีมาโรงเรียน มีอุบัติเหตุเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้ทางโรงเรียนและทางผู้ปกครองต้องประสบกับความสูญเสีย คือ ทั้งชีวิตและเสียทรัพย์สิน เช่น รถจักรยานยนต์พังเสียหาย นักเรียนได้รับบาดเจ็บถึงสาหัสและพิการหรืออาจถึงแก่ชีวิต ทั้งนี้เพราะสังคมขาดวินัยในด้านการใช้รถใช้ถนนร่วมกัน ขาดวินัยในตัวเองและขาดมารยาท ลืมนึกถึงกฎจราจร บางครั้งเกิดอุบัติเหตุของรถเมล์ประจำทางและรถต่าง ๆ ชนกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้เกิดการสูญเสียทั้งสิ้น

(3) การเล่นเกม

กรณีการเล่นกีฬานี้ ไม่ค่อยเป็นที่สังเกตของอาจารย์เท่าใดนักเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อเด็ก และเนื่องมาจากไม่ได้สอบถามผู้สอนวิชาพลศึกษาโดยตรงด้วย แต่อย่างไรก็ตามอาจารย์บางคนให้ข้อสังเกตถึงพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นชายว่า นักเรียนชายยังชอบเล่นเกมฟุตซอล

ดังนั้นจึงมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นบ่อย ๆ ประกอบกับอุปกรณ์การกีฬาบางชนิดอยู่ในสภาพที่ใช้การไม่ได้ดีเท่าที่ควร ผู้ควบคุมดูแลไม่เพียงพอที่จะดูแลให้ทั่วถึงได้

นักเรียนวัยรุ่นชายที่ชอบเล่นฟุตบอล ก็จะเล่นกันตลอดเวลาถ้ามีเวลาว่าง ดังนั้น การเสี่ยงอุบัติเหตุจากการเล่นกีฬาก็มีบ้าง เช่น หกล้ม แขนหัก ฟกช้ำดำเขียว เป็นต้น

(4) พฤติกรรมการทะเลาะวิวาท

จากงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมเยาวชนในช่วงปี 2504-2523¹ สรุปได้ว่า ครู และผู้ปกครอง ตลอดจนประชาชนทั่วไป เห็นว่าส่วนใหญ่แล้วพฤติกรรมของเยาวชนในช่วง 25 ปีมานี้ ยังคงอยู่ในภาวะที่สามารถควบคุมได้ เป็นพฤติกรรมที่มีปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ร้ายแรง มีเยาวชนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีพฤติกรรมขัดต่อสังคมรุนแรง พฤติกรรมที่ครูเห็นว่ามีความเสี่ยงคือ การหนีโรงเรียน ลักขโมย ดินยาเสพติด ขกพวกตีกัน ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นกลุ่ม

พฤติกรรมเสี่ยงการทำร้ายและถูกทำร้ายร่างกายคือ การทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งมีสาเหตุมาจากสภาวะอารมณ์ของวัยรุ่นที่แปรปรวนได้ง่าย ไม่ค่อยระงับอารมณ์ บางคนชอบแสดงอำนาจ พกพาอาวุธบ้างก็มี ทำการบุกรุกกระรานกลุ่มอื่น ๆ และถ้าอยู่ในภาวะมีเมามาจากเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ก็จะยิ่งขาดสติยับยั้ง ถ้ามีเหตุปัจจัยอื่นที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกกระทำให้อับอายเสียศักดิ์ศรี ถูกเหยียดหยาม ประณาม หรือปัญหาถูกแฉแฟนหรือคนที่ชื่นชอบ แม้แต่เพียงมองหน้าไม่ต้องชะตากันก็นำไปสู่การทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายกันได้ การได้รับแรงกระตุ้นของจรรยาบรรณ การยึดถือสถาบันเป็นใหญ่ ก็เป็นเหตุให้มีการกระทบกระทั่งกันระหว่างกลุ่ม เพราะเชื่อว่าการกระทำเหล่านี้แสดงถึงการรักพวกรักพ้อง การทะเลาะวิวาทและทำร้ายร่างกายดังกล่าวมานี้มีทั้งที่กระทำโดยเจตนาและไม่เจตนา ส่วนมากจะเป็นกลุ่มนักเรียนชาย แต่ส่วนกลุ่มนักเรียนหญิงอาจไม่ถึงการทำร้ายร่างกาย เพียงแต่มีปากมีเสียงโต้เถียง หรือพูดจาเสียสติ หยาบคายต่อกัน แล้วเลิกรากันไป

เรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันของนักเรียน ปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างนักเรียนในระดับชั้นหรือนักเรียนต่างระดับชั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความคิดเห็นไม่ตรงกัน ประกอบกับความเป็นนักเรียนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นที่มีอารมณ์รุนแรง ก้าวร้าว ดื้อรั้น เอาแต่ใจตนเอง ขาดเหตุผล ขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ควบคุมตัวเองได้ยาก ทำให้เกิดการชกต่อยกัน บางครั้งทุบตีกันด้วยอาวุธ (ไม้) ทำให้ได้รับการบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย เกิดความเสียหายทางร่างกายคือบาดเจ็บ ทรัพย์สินของโรงเรียนพลอยได้รับความเสียหายด้วย เช่น แก้วหัก ฯลฯ ทำให้สูญเสียเงินในการซ่อมแซมทรัพย์สินและการรักษาพยาบาลคนบาดเจ็บ

การทะเลาะวิวาทพบได้บ่อยพอสมควรทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีการชกต่อย ตบตี และทำร้ายร่างกายกัน ตีกันในกลุ่มวัยรุ่น บ่อยครั้งที่นำความสูญเสียมาสู่เด็กอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องด้วย เพราะเด็กที่ก่อเหตุมักจะเป็นเด็กเถร เมื่อเกิดเรื่องขึ้นแล้วมักจะหลบหนีไปได้ก่อน ส่วนเด็กที่ถูกทำร้ายร่างกายจะเป็นเด็กดีที่หนีไม่ทัน คือไม่ทันจะรู้ว่าตัวก็โดนรุมทำร้ายหรือถูกถูกลง บาดเจ็บถึงเสียชีวิตก็มี นอกจากนี้การ

¹ กอบกุล ภูธรภรณ์, "การสำรวจองค์ความรู้เรื่องสตรี ผู้สูบบุหรี่ เด็กและเยาวชนในประเทศไทย," วารสารวิจัยสังคม 11,2(2531) : 64-90

เกิดเหตุในสถานที่ที่เที่ยวกว้างคิน บางแห่งเช่นตามฝับ คิสโก้เทค มีการทะเลาะกันระหว่างผู้เที่ยวด้วยกันเอง บางครั้งอาจจะเกิดเหตุระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง หรือนักเรียนกับบุคคลอื่น หากนักเรียนอยู่ในสถานที่ดังกล่าว ก็อาจได้รับผลกระทบถูกทำร้ายไปด้วย

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตจากคณะครูอาจารย์ว่าการทะเลาะวิวาทของนักเรียนที่อยู่ห้องเดียวกันจะมีน้อยมากหรือไม่มีเลย สำหรับในห้องอื่น ๆ หรือต่างห้องกันหรือต่างโรงเรียน ส่วนมากสาเหตุที่เกิดมักจะเป็นเรื่องของเพื่อนต่างเพศ สำหรับการพกพาอาวุธนั้นถ้าเป็นนักเรียนที่ตั้งใจเรียนจะไม่พกอาวุธ แต่อาจจะมีบ้างในตัวนักเรียนรุ่นพี่ ๆ ที่ริคใจเอาเงินจากนักเรียนรุ่นน้องที่เรียนอยู่ในชั้นมัธยมต้น บางโรงเรียนพบว่านักเรียนพกของมีคม เช่น มีดทำครัว มีดสปาตาร์ ซึ่งฝ่ายปกครองได้ตรวจค้นและแก้ปัญหาทำก่อนแล้ว จากการสอบถามอาจารย์บางโรงเรียนพบว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ของการทำร้ายที่ค่อนข้างจะรุนแรงโดยใช้อาวุธปืนและมีด เป็นต้น

วัยรุ่นเป็นพวกที่ใจร้อนและตัดสินใจเร็ว ขาดการยั้งคิด เมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ทำให้เรื่องเล็ก ๆ อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่ได้ บางโรงเรียนแจ้งว่าเท่าที่ผ่านมามีเหตุการณ์ทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายอยู่บ้าง 2-3 ราย ซึ่งเมื่อเกิดเหตุ ทางฝ่ายปกครองได้เชิญผู้ปกครองมาทำทัณฑ์บนไกล่เกลี่ยหรือในบางกรณีที่มีความรุนแรงของปัญหา อาจมีบางรายต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

สิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมามีการทะเลาะวิวาทในโรงเรียน เช่น ขกพวกตีกันระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้องมากขึ้น แม้กระทั่งการทะเลาะกันระหว่างโรงเรียนก็มีบ้าง สาเหตุคือการไม่เคารพกฎกติกาไม่รู้จักคำว่า รุ่นพี่รุ่นน้อง เอาแต่อารมณ์มาเป็นเครื่องตัดสินใจ ไม่มีเหตุผล เหตุเกิดจากการเล่นกีฬา การพนัน ชู้สาว ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้มักเกิดขึ้นกับนักเรียนชายเป็นส่วนใหญ่ แต่ระยะหลังมีบ้างที่เกิดขึ้นกับนักเรียนหญิงเพราะเรื่องชู้สาว

สาเหตุอื่นที่นำไปสู่การวิวาทหรือถูกทำร้ายร่างกาย และมีทำที่ว่าจะมีมากขึ้น รุนแรงขึ้น ได้แก่ การพนันกีฬาฟุตบอล ทั้งฟุตบอลไทยและฟุตบอลต่างประเทศ รวมถึงฟุตบอลพลาสติกที่เด็กพนันกัน เหตุคือแพ้แล้วไม่ยอมจ่ายเงิน ที่น่าสังเกตคือ เดิมพันของการพนันใดก็ตามค่อนข้างสูง ส่วนเรื่องการขกพวกตีกันกับต่างโรงเรียนก็เพราะขัดผลประโยชน์กัน

3.3 พฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการกระทำผิดศีลธรรมจรรยาและวินัย

การรับอิทธิพลจากสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น วิดีโอ โฆษณาและแผ่นพับแผ่นปลิวต่าง ๆ บางประเภทมีเรื่องของการเร้าอารมณ์ชั่ววูอารมณ์ทางเพศ เช่น หนังสือไอโป๊ เด็กบางคนชอบดูและเอามาเล่าให้กลุ่มเพื่อนฟัง ชั่ววูให้ต้องการทดลองประพฤติดู เป็นเรื่องที่ล่อแหลมต่อพฤติกรรมวัยรุ่นมาก ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศที่มีบทแสดงความรักหรือการเล้าโลมต่าง ๆ อย่างเปิดเผย รายการต่าง ๆ ที่มีพิธีกรหรือคาราแ่งตัวโป๊ บางคนก็มีกิริยาท่าทางและใช้ถ้อยคำภาษาไม่สุภาพ ละเลยวัฒนธรรมที่ดั้งแบบไทย ๆ

นักเรียนวัยรุ่นจะรับได้รวดเร็วและลอกเลียนพฤติกรรมจากสื่อเหล่านั้นได้ง่าย เช่น การแต่งกาย การพูดจา กิริยามารยาท บางรายมีการแสดงออกทางชู้สาวค่อนข้างเปิดเผย มีการถูกเนื้อต้องตัวกันโดยไม่รู้สึกลอาย การใช้คำพูดหยาบโหดโดยไม่ระคายปาก การขาดคุณธรรมและจริยธรรมโดยขาดการพิจารณาใคร่ครอง แต่จะยึดพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากสื่อมาเป็นพฤติกรรมส่วนตัว แสดงกิริยามารยาทที่ไม่งามต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้ใหญ่ เช่น กระด้างกระเดื่อง ขาดสัมมาคารวะ ขาดการมีน้ำใจ ตลอดจนไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ ไม่ค่อยสนใจเรื่องบาปบุญคุณโทษ พูดจาโกหก ไม่ยอมรับความจริง

บุคลิกภาพและการวางตัวมักจะเลียนแบบดารานายแบบ นางแบบหรือบุคคลที่ชอบ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับครูอาจารย์และผู้ปกครอง ตลอดจนการลอกเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ จากสื่อ เช่น ความคิด การแสดงออก การกระทำต่าง ๆ ซึ่งมักจะชักจูงโน้มน้าวให้เด็กวัยรุ่นโน้มเอียงไปในทางที่ไม่เหมาะสมโดยขาดการใคร่ครอง

หนังสือไอที การ์ตูนไอที จะมีมาแจกจ่ายกันอ่านโดยชุกช่อนในหนังสือแบบเรียน หรือคู่มือหนังสือพิมพ์ที่ลงภาพประเภทปลูกใจเสือป่า เป็นต้น สื่อต่าง ๆ เหล่านี้เป็นภัยอันตรายที่ทำให้เด็กใจแตก ประพฤติผิดก่อนวัยอันสมควร และเสียนาคคเพราะการโฆษณาต่าง ๆ ทำให้นักเรียนเกิดการเลียนแบบ คล้อยตามและปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเชื่อได้ง่าย อยากรอง อยากริสูงงัน อยากร้าทาย และบางอย่างสืบเนื่องมาจากการชอบเที่ยวเตร่กลางคืนตามสถานเริงรมย์ เช่น คับ ดิสโก้เทค คาราโอเกะ สไน้กเกอร์ เป็นต้น นอกจากการมั่วสุมค้มของมีนเมาแล้วยังสามารถพบพฤติกรรมอื่นได้แก่ การหาคุ่นอนในสถานที่เริงรมย์นั้น ๆ โดยอาศัยความพอใจ ซึ่งเป็นการนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ และเสี่ยงต่อโรคคิดเชื้อจากเพศสัมพันธ์และโรคเอดส์ได้

หนังสือพิมพ์รายวัน ก็เช่นกัน บ่อยครั้งที่ลงรูปภาพที่เหี้ยมโหดหวาดเสียวทารุณ ซึ่งทำให้เด็กวัยรุ่นที่ได้เห็นภาพบ่อย ๆ เกิดความชินชาและแฝงความเหี้ยมโหดไปนที่สุด

(1) พฤติกรรมการทำลาย

นักเรียนจะไม่ค่อยรักษาทรัพย์สินของโรงเรียนเท่าที่ควร เช่น แก้วอี่ ม้านั่ง มักจะทำลายให้เสียหายเป็นประจำ การเล่นเกมฟากก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้เด็กสร้างความเสียหายให้กับส่วนรวม เช่น การเล่นเกมฟุตบอลพลาสติกเตะใส่กระจกอาคาร เป็นต้น

(2) พฤติกรรมเสี่ยงต่อการศึกษา

(2.1) การพนัน

นักเรียนชายวัยรุ่นจะมีพฤติกรรมการเล่นเกมพนันหลายชนิด ทุกรูปแบบและเล่นได้ตลอดเวลาแม้ในเวลาเรียน ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เช่น การพนันไพ่ทุกชนิด (ตัวอย่างเช่น: ป็อกแดง โดยใช้หน้าฬิกาที่เป็นตัวเลขโดยการกดและปล่อย พนันกันที่จำนวนตัวเลขสูงหรือต่ำกว่า) การใช้เวลามีทั้งช่วงพักกลางวัน ชั่วโมงว่าง และหลังเลิกเรียน เล่นปั่นแปะ ช่วงเวลาเปลี่ยนคาบเรียนและอาจารย์ยังไม่เข้าสอน กล่าวได้ว่า จะเล่นกันตลอดเวลาถ้ามีเวลาว่าง

การเล่นกีฬาของนักเรียนเองก็เป็นการพนัน เช่น พนันฟุตบอลพลาสติก ฟุตบอลไทย และฟุตบอลโลก เป็นการเล่นที่ระบอบมากในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมปลาย แต่จากการสังเกตของอาจารย์พบว่าปัจจุบันส่วนมากจะเป็นการพนันฟุตบอลระดับโลก ซึ่งทำให้เด็กเสียเงินเป็นจำนวนมาก ๆ เกิดผลกระทบตามมามากมาย เช่น ไม่สนใจการเรียนเท่าที่ควร ง่วงนอนในเวลาเรียน หนีเรียนไปแอบหลับตามต้นไม้หรือแอบหลับในห้องสมุด บางคนเห็นผิดเป็นชอบประพฤติทุจริตเพื่อหาเงินมาจ่าย เพราะถ้าไม่จ่ายจะถูกขู่ทำร้าย เด็กบางคนจะหนีหนีจนเสียผลการเรียน นักเรียนบางคนตั้งตนเป็นเจ้ามือรับพนันบอลไม่ว่าจะเป็นนัดใดก็ตาม และให้เพื่อนมาพนันซึ่งบางทีวงเงินสูงมาก เมื่อมีการแพ้พนันทำให้เกิดปัญหาการลักขโมยทรัพย์สินของเพื่อนนักเรียนชั้น บางโรงเรียนสามารถสอบสวนสืบสวนจับได้ คือ การขโมยเงินและกระเป๋านักเรียนซึ่งมีราคาแพง ๆ และมีนักเรียนบางคนไปเล่นการพนันในบ่อนที่เปิดอยู่ในท้องถิ่นด้วย

เด็กในยุคหลังมักมีเรื่องการพนันมากขึ้น พนันกันโดยใช้เงินเป็นจำนวนมาก อาจจะเนื่องมาจากความสนุกสนาน ตามเพื่อน เห็นผิดเป็นชอบ และมีฐานะทางเศรษฐกิจดี

เด็กบางคนคิดเล่นเกมสล็อตไอ และมักจะหนีเรียนไปอยู่ตามร้านเกมส์และสันทนาการเป็นประจำ

4. ข้อเสนอแนะ

เรื่องพฤติกรรมความเสี่ยงของเด็กในเมือง สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้เลือกกลุ่มเป้าหมายจำกัดไว้เพียงกลุ่มนักเรียนวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมปีที่ 4 และมัธยมปีที่ 6 ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง และเน้นที่จะศึกษาเกี่ยวกับวัยรุ่นกับสารเสพติดต่าง ๆ ซึ่งในสภาพความเป็นจริงต้องยอมรับว่าเด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา ทั้งภาคเมือง ภาคชุมชนแออัด และภาคชนบท ไม่ว่าจะมีความรูปร่างกายปกติหรือพิการ ชายหรือหญิง ต่างก็อยู่ในภาวะเสี่ยงทั้งนั้น แต่ในสภาพวุฒิภาวะและสภาพร่างกายในช่วงการเปลี่ยนผ่านระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ จะเป็นช่วงที่สร้างความสับสนให้กับวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง สภาพแวดล้อมรอบตัวของพวกเขา การเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ และความทันสมัย ความเจริญของเมือง ทำให้เด็กและเยาวชนในเมืองรับรู้ข่าวสาร หรือรับรู้ความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เด็กในเมืองจึงน่าจะพบกับความหลากหลายปนเป ดังนั้นโอกาสก้าวเข้าสู่พฤติกรรมเสี่ยงจึงมีอยู่และน่าสนใจศึกษามากมาย การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงอาจเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการศึกษาในส่วนของพฤติกรรมเสี่ยงด้านอื่น ๆ ต่อไปเพื่อหาทางวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือปัญหาอื่น ๆ ที่จะเกิดกับกลุ่มวัยรุ่น

สิ่งที่ประมวลและวิเคราะห์ได้จากคำตอบของนักเรียนวัยรุ่นบางประการ คือ วัยรุ่นเป็นกลุ่มที่มีพลังกำลังมาก ๆ ที่อยากจะแสดงออก และได้แสดงออกมาในรูปของการกระทำที่ผิด โดน ป้ายปิ่น กระโดดโลดเต้น คนตรีร็อนแรง ประลองความเร็ว กีฬา อารมณ์ความรู้สึกรุนแรง อ่อนไหวได้ง่าย เหล่านี้เป็นต้น ต้องมีกิจกรรมรองรับการถ่ายทอดพลังของพวกเขาให้สามารถแสดงออกได้อย่างอิสระ เปิดเผ

เพื่อจะได้ไม่ต้องเก็บกดความรู้สึกหรืออารมณ์ ให้ไปสู่การมีพฤติกรรมเสี่ยงทางอื่น โดยกิจกรรมเหล่านั้นจะต้องมีมาตรการของความปลอดภัยอย่างเข้มงวด

- สนับสนุนกิจกรรมกีฬาประเภทต่าง ๆ และทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้
- สนับสนุนการประดิษฐ์คิดค้น และการทดลองต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
- สนับสนุนทางด้านศิลปะ แขนงต่าง ๆ เช่น ดนตรี จิตรกรรม ประติมากรรม ถ่ายภาพ ฯลฯ
- สนับสนุนให้มีการบันทึก หรือเขียนบรรยายเรื่องราวของตนเองในชีวิตประจำวัน เพื่อการย้อนทบทวนตนเอง
- สนับสนุนให้มีการเรียนรู้ข้ามกลุ่ม คือไปสู่สังคมภายนอก เช่น เรียนรู้เกี่ยวกับคนพิการ เรียนรู้เกี่ยวกับคนชรา เรียนรู้เกี่ยวกับเด็กทารก เรียนรู้เกี่ยวกับนักโทษ เรียนรู้เกี่ยวกับผู้ติดยาเสพติด เรียนรู้เกี่ยวกับผู้เจ็บป่วยธรรมดาหรือคนไข้อุบัติเหตุ เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานของแพทย์/พยาบาล ฯลฯ เพราะหลายโอกาสการเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยสร้างหมายเหตุ ความทรงจำให้กับวัยรุ่นได้ อาจเป็นสิ่งช่วยยับยั้งชั่งใจในการกระทำพฤติกรรมเสี่ยง และเป็นการสร้างกำลังใจในการทำงานในอนาคต

นอกจากนี้แล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ต้องตระหนัก คือ วัยรุ่นเป็นผู้ที่อ่อนไหวง่ายต่อการถูกลงโทษ ซึ่งยากจะแนะนำได้ว่า วิธีใดจึงจะเหมาะสม เพราะบางคนอ่อนไหวต่อการถูกลงโทษด้วยการเขียนดี บางคนอ่อนไหวต่อการถูกลงโทษด้วยคำพูดคุคำ ประนาม บางคนอ่อนไหวต่อการถูกลงโทษจากการไม่ได้รับความสนใจ ความวิาเหว ฯลฯ ซึ่งวิธีต่าง ๆ เหล่านี้บางครั้งปฏิบัติการที่สะท้อนกลับมาสู่ผู้ใหญ่ก็อาจเป็นการต่อต้าน การประชด การหลีกเลี่ยง หรือรุนแรงและสูญเสีย ดังนั้นจึงต้องเป็นวิจารณญาณและความร่วมมือกันของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดที่จะแก้ไข และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องสร้างและเพิ่มพูนนักจิตวิทยาองค์กร นักจิตวิทยาชุมชน หรือนักแนะแนวต่าง ๆ สำหรับเป็นที่พึ่งและ/หรือเป็นที่ปรึกษาของทั้งวัยรุ่น พ่อแม่/ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ให้ได้ในที่สุด

บรรณานุกรม

- กรมตำรวจ, สำนักงานและแผนงานและงบประมาณ, กองแผนงาน 2, คณะกรรมการดำเนินงานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์, **คู่มือประชาชน**, [ม.ป.ท.] : ศูนย์สภาคหวิภาว, 2535.
- กอบกุล กุศลราชมณี, “งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในประเทศไทย.” **วารสารวิจัยสังคม**, 11, 2 (2531): 64-90.
- กำธร พริ่งสุลกะ, **วัยรุ่น**, [ม.ป.ท.], [ม.ป.ป.].
- คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านประสานระบบข้อมูลและสารสนเทศ กสศ, **สถิติหญิง-ชาย 2533**, [ม.ป.ท.] : ศูนย์ข้อมูลสตรี กสศ., 2539.
- จันทร์เพ็ญ ซูประภาพรณ และคณะ, **รายงานการทบทวนองค์ความรู้เรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัวในประเทศไทยและข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัย**, [ม.ป.ท.] : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 2540.
- ขามิ อัฐกิจ และระพีพรรณ วัจนทอง, **เสพติคมหลัก**, กรุงเทพฯ : ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพและครอบครัวของมูลนิธิคริสตจักรวันเสาร์แห่งประเทศไทย, 2534.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน, งามตา วนิชทานนท์ และคณะ, **รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะทางจิต และพฤติกรรมของนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสภาวะเสี่ยงในครอบครัวและทางป้องกัน**, [ม.ป.ท.] : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2536.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2530.
- พรณี บุญประกอบ, “แนวคิดและกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในครอบครัว.” **วารสารพฤติกรรมศาสตร์**, 3, 1(2539): 61-67.
- “รัฐบาลรายงานประชาชน.” **จดหมายข่าว**, 1, 1 (2538): 6.
- สำนักงานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน (สคช.) จังหวัดสุพรรณบุรี องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี, **กฎหมายที่ควรรู้สำหรับประชาชน**, กรุงเทพฯ : สำนักงาน, 2531.
- สำนักงานกฤษฎีกา, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535-2539**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, [ม.ป.ป.].
- สำนักงานกฤษฎีกา, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **รายงานการสำรวจพฤติกรรมครอบครัวของประชากร พ.ศ. 2536**, กรุงเทพฯ : สำนักงาน, [ม.ป.ป.].
- โสภา ซิปถัมภ์, **บุคลิกภาพและพัฒนาการ: แนวโน้มพฤติกรรมปกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน**, กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.
- Chai Podhisita and Umaporn Pattaravanich, **Youth in Contemporary Thailand : Results from the Family and Youth Survey**, Nakhon Pathom : IPSR, อ้างถึงใน จันทร์เพ็ญ ซูประภาพรณ และคณะ, **รายงานทบทวนองค์ความรู้เรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัวในประเทศไทยและข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัย**, [ม.ป.ท.] : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 2540.

การรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและ สิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพมหานคร

สุวิยา วีรวงศ์

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญของการศึกษา

การเข้าสู่ยุคของการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ปรากฏชัดเจนว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในกรุงเทพมหานคร การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานครในมิติต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะมิติทางด้านสุขภาพของประชาชนอันเกิดจากการปรับตัวของผู้คนในสังคมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับกลุ่ม จากการศึกษาการประเมินผลการพัฒนาด้านสาธารณสุขในกรุงเทพมหานคร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 และ 7 ที่ผ่านมามีพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชน แม้ว่าผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้ทำให้การแพทย์เจริญก้าวหน้าไปอย่างมากก็ตาม สถานะสุขภาพของประชาชนชาวไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การเจ็บป่วยของประชาชนได้เปลี่ยนจากโรคติดเชื้อมาเป็นโรคที่เกิดจากพฤติกรรม เช่น โรคติดเชื้อและปรสิต ในคนไข้นอกได้ลดลงจาก 247,745 ราย ในปี 2532 เหลือเพียง 200,862 ราย ในปี 2534 ในขณะที่โรคภัยไข้เจ็บซึ่งมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม กลับมีแนวโน้มมากขึ้น อาทิ โรกระบบหายใจ เพิ่มขึ้นจาก 986,020 ราย ในปี 2532 เป็น 1,001,780 ราย ในปี 2534 และเป็นที่น่าสังเกตว่าความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตในกรุงเทพมหานครซึ่งมีประชาชนอยู่อย่างหนาแน่น การดำรงชีวิตต้องมีการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา ประชาชนจึงเกิดความเครียด จะเห็นได้ว่า โรคซึ่งเกิดจากภาวะแปรปรวนทางจิตได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก เช่นในปี 2532 มีผู้ป่วยทางจิตจำนวน 90,472 ราย และได้เพิ่มเป็น 146,956 และ 145,617 ราย ในปี 2533 และ 2534 ตามลำดับ การเจ็บป่วยซึ่ง

เกิดจากพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมอีกบางโรค เช่น อุบัติเหตุการถูกพิษ โรคที่เกิดจากอากาศไม่ชัดเจน โรคระบบประสาท โรคระบบย่อยอาหารและโรคผิวหนัง ในปี 2534 ส่วนแต่มีจำนวนผู้ป่วยมากกว่าการป่วยด้วยโรคติดเชื้อทั้งสิ้น

ในประเด็นเกี่ยวกับการตายของประชากรในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของมนุษย์และสภาพแวดล้อม สำหรับสาเหตุการตายใน 5 อันดับแรกในช่วงปี 2534 - 2536 ได้แก่ โรคหัวใจ ชราภาพ อุบัติเหตุ มะเร็งทุกชนิด และหลอดเลือดสมองใหญ่ ข้อมูลที่ปรากฏตามตารางดังกล่าวชี้ว่า การตายที่เกิดจากพฤติกรรมมนุษย์และภาวะกดดันทางจิตใจเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ผู้เสียชีวิตด้วยความดันโลหิตสูงได้เพิ่มจาก 320 ราย ในปี 2534 มาเป็น 398 ราย ในปี 2536 ผู้ที่แขวนคอตายในปี 2534 มี 154 ราย แต่ปี 2536 มีจำนวนถึง 216 ราย ในขณะที่การตายด้วยโรคติดเชื้อ เช่น ไข้มาลาเรีย ได้ลดลงอย่างมากจาก 32 ราย ในปี 2534 เหลือเพียง 15 ราย ในปี 2536

การขาดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นมูลเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ และสภาวะเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรอบกรุงเทพมหานคร ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นวงกว้าง ดังรายงานของนิคยสารักษ์โลก (รักษ์โลก, 2537 : 5) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. **ด้านมลพิษทางน้ำ** ปัจจุบันพบว่าคุณภาพน้ำในคลองและเจ้าพระยาค่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ น้ำเสียก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชนได้หลายทาง ที่สำคัญคือการปนเปื้อนของน้ำดื่มที่ได้มาจากน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน หรือน้ำประปาอาจเกิดการปนเปื้อนได้ตั้งแต่การปรับสภาพน้ำ การเตรียมน้ำดิบ และระหว่างการทำน้ำประปา นอกจากนี้ความเสี่ยงของมลพิษทางน้ำต่อสุขภาพอาจเกิดขึ้นจากการบริโภคอาหารที่ใช้น้ำที่ไม่สะอาดประกอบอาหาร หรือบริโภคสัตว์น้ำที่อาศัยในแหล่งน้ำที่สกปรก
2. **ด้านมลพิษทางอากาศ** ปัญหาการจราจรติดขัด ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของมลพิษทางอากาศ เช่น ปริมาณคาร์บอนมอนนอกไซด์ที่มากเกินไปเป็นสาเหตุหนึ่งของโรคหัวใจ ก่อให้เกิดอาการปวดศีรษะและสูญเสียสมาธิ เป็นผลเสียต่อสุขภาพกายและจิต
3. **ด้านมลพิษทางอาหาร** การปนเปื้อนในอาหาร คือ ยาม่าแมลง โลหะหนัก และเชื้อโรค พบว่าความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากยาม่าแมลงต่ำกว่าจากโลหะหนักที่ปนเปื้อนในอาหาร ยาปราบศัตรูพืชที่ตกค้างเป็นสาเหตุหนึ่งของโรคมะเร็ง สารโลหะ เช่น ตะกั่ว อาร์เซนิก ที่ปนเปื้อนในอาหารมีปริมาณ 0.09 - 1.2 เท่า ของปริมาณปกติซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายหากปริมาณการรับสารสูงกว่านี้
4. **ด้านมลพิษจากขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล** ปัญหาในการกำจัดทำลายขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลซึ่งทวีจำนวนขึ้น เกิดการปนเปื้อนของขยะมูลฝอยที่เป็นอันตราย เช่น การรั่วซึมของน้ำเสียจากกองขยะลงไปในพื้นที่น้ำใต้ดิน เมื่อบริโภคน้ำที่ถูกปนเปื้อนมีความเสี่ยงในการเกิดโรคมะเร็งสูงกว่าคนปกติ รวมทั้งผู้อยู่อาศัยในบริเวณสถานกำจัดขยะของกรุงเทพมหานครซึ่งได้รับมลพิษในการสูดดมก็เช่นกัน
5. **ด้านมลพิษจากสารเคมี** พบว่า ปริมาณสารตะกั่วในร่างกายมนุษย์โดยเฉลี่ยมีปริมาณอยู่ในระดับที่สูง ซึ่งการปนเปื้อนของสารตะกั่วอาจเกิดขึ้นได้หลายทาง เช่น จากดินที่ใช้

เพาะปลูกปนเปื้อนโดยตรงในอาหารที่หาบเร่ขายตามถนน หรือระหว่างขั้นตอนการผลิตอาหารกระป๋องหรืออาหารสำเร็จรูป เป็นต้น

จากประเด็นปัญหาด้านมลภาวะเป็นพิษดังกล่าวที่จะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน จึงทำให้ผู้วิจัยมีประเด็นคำถามว่า ประชาชนมีการรับรู้ถึงระดับความเสี่ยงที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของเขาหรือไม่ มากน้อยแค่ไหน และในขณะเดียวกันประชาชนมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยหรือไม่ ตลอดจนแนวคิดหรือโลกทัศน์ต่อการจัดการกับปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของประชาชนเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มากำหนดแนวทางในการป้องกันและสร้างเสริมสุขภาพที่ดีของประชาชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการรับรู้ และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพมหานคร

1.2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องของคนกรุงเทพมหานคร

1.2.3 เพื่อศึกษาทัศนคติและความคิดเห็นที่สะท้อนถึงโลกทัศน์ของคนกรุงเทพมหานครต่อการจัดการกับปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม

1.3 วิธีการศึกษาและขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการทำวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) และการศึกษาแบบกรณีศึกษา (case-study) ซึ่งเป็นการผสมผสานเทคนิควิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และเทคนิควิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนตัวอย่างด้วยวิธีการสำรวจโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างคือ แบบสอบถามในเขตกรุงเทพมหานครโดยวิธี Random Sampling จากการทำ Block Survey ในพื้นที่กรุงเทพมหานครจำนวน 420 ครัวเรือน ในระหว่างเดือนสิงหาคม ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2538

การกำหนดครัวเรือนตัวอย่าง เริ่มต้นจากการกำหนดอาณาเขตครอบคลุมของกรุงเทพมหานครแล้วแบ่งอาณาเขตออกเป็น Grid จำนวน 42 Grids และในแต่ละ Grid ถูกแบ่งออกเป็น Sub-grids แล้วเลือกชุมชนโดย Random Sampling ต่อจากนั้น คณะสำรวจจัดทำแผนที่ชุมชนแล้วดำเนินการสุ่มครัวเรือนตัวอย่างโดยวิธี Block Survey จำนวน 10 ตัวอย่างต่อ Block ซึ่งทำให้มีครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษารวม 420 ครัวเรือน และทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน โดยกำหนดกรอบประชากรและหน่วยวัด ตลอดจนหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลไว้ดังนี้

(1.1) ประชากร คือผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร หมายถึง ประชากรที่มีที่พักอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ยกเว้นผู้ที่พักอาศัยอยู่ในวัด กรมทหาร โรงเรียนประจำ หอพักและสถานกักกันต่าง ๆ

(1.2) หน่วยในการศึกษาเป็นระดับ “ครัวเรือน” คือต้องมีคนอยู่ร่วมกันตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป และมีการหุงหาอาหารและใช้สาธารณูปโภคต่าง ๆ ร่วมกันในฐานะครอบครัวหนึ่ง

(1.3) หน่วยในการวิเคราะห์ จะเป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมสุขภาพของหัวหน้าครัวเรือนหรือถ้าไม่พบจะให้เป็นผู้สมรสหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งในครอบครัว ซึ่งบุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นครอบครัว สำหรับบุคคลที่เป็นผู้อาศัยร่วมหรือเป็นผู้รับใช้ในครัวเรือนของครอบครัวนั้นจะไม่อยู่ในข่ายการสำรวจ

(2) การเก็บข้อมูลกรณีศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (indepth interview) ครัวเรือนที่มีสมาชิกที่มีอาการป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ และระบบทางเดินอาหารในครัวเรือนตัวอย่างที่ได้สำรวจไว้ในข้อ (1) จำนวน 20 คน จาก 19 ครัวเรือน ทั้งนี้โดยผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยทั้ง 20 คนนั้นเป็นผู้ที่ยินดีให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล การสัมภาษณ์เจาะลึกได้ดำเนินการเก็บรวมข้อมูลในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2539

1.3.2 ตัวแปรที่ใช้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย

(1) ตัวแปรลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สถานะการทำงาน อาชีพ และรายได้ของครอบครัว

(2) ตัวแปรการรับรู้ความเสี่ยงต่อสุขภาพ โดยการแบ่งการรับรู้เป็น 3 ด้าน

(2.1) ด้านการบริโภค

1. อาหารที่มีไขมันอิ่มตัวสูง
2. อาหารที่ใส่สารกันบูด
3. อาหารที่ใส่สารบอแรกซ์ (น้ำประสานทอง)
4. อาหารที่มีดินประสิว
5. อาหารที่ใส่ขัณฑสกร
6. อาหารขนมผสมสีข้อมผ้า/สีข้อมกระดาษ
7. อาหารที่ขายข้างถนน
8. ภาวะการขาดสารอาหาร
9. น้ำจากท่อประปา
10. น้ำดื่มบรรจุขวด
11. น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา
12. น้ำจากลำคลอง

(2.2) ด้านการใช้ยาและการเสพบุหรี่ยุค-สุรา

1. การสูบบุหรี่
2. การสูบบุหรี่ขณะตั้งครรภ์
3. การดื่มสุราขณะตั้งครรภ์
4. ขาดambiสังแพทย์
5. ยาชุด
6. ยาเสพติด
7. ยาปฏิชีวนะ
8. ยาแก้ปวดลดไข้
9. ยาแก้หวัด
10. ยาแก้ท้องเสีย

(2.3) ด้านสิ่งแวดล้อม

1. ปริมาณโอโซนลดลง
2. อากาศภายในบ้าน
3. ควนจากท่อไอเสียรถ
4. อากาศภายนอกบ้าน
5. อุบัติเหตุบนท้องถนน

(3) ตัวแปรด้านพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

(3.1) พฤติกรรมด้านการบริโภค

1. การซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย อย. บนฉลากทุกครั้ง
2. การบริโภคผักที่ปลอดสารพิษเป็นประจำ
3. การซื้ออาหารสำเร็จที่บรรจุถุงพลาสติก /กล่องโฟมเป็นประจำ
4. การประกอบอาหารโดยปรุงด้วยผงชูรสเสมอ
5. การชอบซื้อขนมสีน้ำตาลให้บุตรหลานเสมอ
6. การดื่มน้ำจากเครื่องกรองน้ำเป็นประจำ
7. การดื่มน้ำจากน้ำบรรจุขวดสำเร็จเป็นประจำ
8. การดื่มน้ำประปาเป็นประจำ
9. การร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่เมื่อได้รับความไม่เป็นธรรมจากการซื้อสินค้า
10. การให้ความเอาใจใส่ต่อข่าวสารความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารและยา เครื่องสำอางจากสื่อต่างๆ อยู่เสมอ

(3.2) พฤติกรรมด้านการใช้จ่ายและการเสพสุรา-บุหรี่

1. ปัจจุบันสูบบุหรี่เป็นประจำ
2. คู่สมรสสูบบุหรี่เป็นประจำ
3. การรับประทานยาตามที่แพทย์สั่งเท่านั้น
4. การซื้อยาชุดรับประทานเป็นประจำ
5. การใช้จ่ายที่มีสารสเตียรอยด์
6. การใช้จ่ายปฏิชีวนะเป็นประจำ
7. การซื้อยาลดไข้แก้ปวดรับประทานเองเป็นประจำ
8. การซื้อยาแก้ไอแก้หวัดรับประทานเองเป็นประจำ
9. การซื้อยาแก้ท้องเสียรับประทานเองเป็นประจำ
10. การดื่มสุราเป็นประจำ

(3.3) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

1. การตรวจเช็คเครื่องยนต์รถเป็นประจำ
2. การขับรถด้วยความเร็วปกติ
3. การใช้หน้ากากป้องกันควันพิษเป็นประจำ
4. การใช้เครื่องกรองอากาศภายในบ้าน
5. การใช้น้ำมันไร้สารตะกั่ว
6. การมีเครื่องบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงท่อระบายน้ำ
7. การแยกขยะเปียก ขยะแห้งก่อนทิ้งเสมอ

(4) ตัวแปรทัศนคติและความเห็นต่อการจัดการกับปัญหาด้านสุขภาพ

1. ข้าพเจ้าสามารถควบคุมภัยอันตรายที่จะมีต่อสุขภาพของข้าพเจ้าได้น้อยมาก
2. ถ้าจะมีสารเคมีที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพข้าพเจ้า และข้าพเจ้าไม่สามารถทำอะไรได้มาก คิดว่าอะไรมันจะเกิดก็ปล่อยให้มันเกิด
3. การตัดสินใจเกี่ยวกับการเสี่ยงต่อสุขภาพควรปล่อยให้เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญ (ผู้รู้)
4. ผู้มีอำนาจตัดสินใจย่อมไม่ต้องการที่จะบั่นทอนอำนาจของเขา
5. ในระบบที่เป็นธรรมชาติที่มีความสามารถก็ควรจะได้รับผลตอบแทนมาก
6. ถ้าประชาชนในประเทศนี้ได้รับการตอบสนองอย่างเท่าเทียมกัน เราคงจะมีปัญหาน้อยกว่านี้
7. สังคมที่มีเทคโนโลยีสูงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มีการปรับปรุงด้านสุขภาพและสภาพความเป็นอยู่ที่ดี

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบการรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อภาวะสุขภาพของคนกรุงเทพมหานคร โดยคาดว่าจะเป็นการนำไปสู่แนวทางและวิธีการที่เหมาะสมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อสุขภาพ และยังสามารถสนับสนุนส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมให้คงอยู่ต่อไป

1.5 ข้อจำกัดของการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีวิธีการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์บุคคลในครัวเรือนตัวอย่าง โดยมีได้มีการตรวจสุขภาพผู้ที่มีอาการป่วยเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงวิทยาศาสตร์การแพทย์

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

พฤติกรรมสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของบุคคลเพื่อการแสดงออกที่เกี่ยวกับสุขภาพด้านการปฏิบัติตนในด้านการบริโภค ด้านการใช้ยาและเสพติด-บุหรี่ และด้านสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ หมายถึง พฤติกรรมสุขภาพที่ไม่หลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมสุขภาพที่เสี่ยงในด้านการบริโภค หมายถึง การไม่เอาใจใส่ข่าวสารความรู้จากคู่มือผู้บริโภคด้านอาหาร, ยา และเครื่องสำอาง จากสื่อต่าง ๆ อยู่เสมอ การไม่ซื้อผลิตภัณฑ์อาหารที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้ง การไม่บริโภคผักที่ปลอดสารพิษเป็นประจำ การซื้ออาหารที่บรรจุถุงพลาสติกหรือกล่องโฟม การประกอบอาหารโดยใช้ผงชูรส การซื้อขนมสีฉูดฉาดให้บุตรหลาน การไม่ดื่มน้ำจากเครื่องกรองน้ำเป็นประจำ การดื่มน้ำจากน้ำบรรจุขวดสำเร็จเป็นประจำ และการดื่มน้ำประปาเป็นประจำ

พฤติกรรมสุขภาพที่เสี่ยงในด้านการใช้ยาและการเสพติด-บุหรี่ หมายถึง การไม่รับประทานยาเฉพาะที่แพทย์สั่งเท่านั้น การซื้อยาชุดรับประทานเอง การใช้ยาที่มีสารสเตียรอยด์และใช้ยาปฏิชีวนะเป็นประจำโดยขาดคำแนะนำจากแพทย์ การซื้อยาแก้ปวดลดไข้มารับประทานเองเป็นประจำ การซื้อยาแก้ท้องเสียรับประทานเองเป็นประจำ การสูบบุหรี่เป็นประจำ การที่คู่สมรสสูบบุหรี่เป็นประจำ และการดื่มสุราเป็นประจำ

พฤติกรรมสุขภาพที่เสี่ยงในด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การไม่ตรวจเช็คเครื่องยนตรถเป็นประจำ การไม่ขับรถด้วยความเร็วปกติ การไม่ใช้หน้ากากป้องกันควันพิษเป็นประจำ การไม่ใช้เครื่องกรองอากาศภายในบ้าน การไม่ใช้น้ำมันไร้สารตะกั่ว ไม่ทำการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงท่อระบายน้ำ และไม่ทำการแยกขยะเปียกและแห้งก่อนทิ้งเสมอ

พฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ หมายถึง การปฏิบัติตนในด้านสุขภาพที่ตรงกันข้ามกับพฤติกรรมที่เสี่ยงในแต่ละด้าน อันได้แก่ ด้านการบริโภค ด้านการใช้ยาและการเสพยา-บุหรี่ และด้านสิ่งแวดล้อม

การรับรู้ความเสี่ยงต่อสุขภาพ หมายถึง การรับรู้ความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยจากการเป็นโรค และการรับรู้ความรุนแรงของโรค

ทัศนคติและความคิดเห็นที่สะท้อนถึงโลกทัศน์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. โลกทัศน์ “ชะดานิยม” เป็นกลุ่มบุคคลที่มีโลกทัศน์ที่เรียกว่า ชะดานิยม หรือลัทธิพรหมลิขิต (fatalism) เชื่อว่า บุคคลควรมีท่าทีปลดปล่อยให้เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเอง ทั้งที่อาจถือเป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ หรือไม่ก็ได้ ลัทธินี้เชื่อโดยปริยายหรือกล่าวออกมาชัดเจนว่า การควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ในบั้นปลายสุด แล้วอยู่เหนือความเพียรพยายาม การวางแผน หรือสัญเจตนา (volition) ของมนุษย์ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2524 : 148)
2. โลกทัศน์ “สมภาพนิยม” เป็นกลุ่มที่มีโลกทัศน์ที่ยึดลัทธิที่เรียกว่า สมภาพนิยม (egalitarianism) ซึ่งถือว่าชนชั้นทางสังคมทั้งหลายนั้น ประกอบด้วยผู้ที่มีอัจฉริยภาพ (ผู้มีวิมุติสามารถ ผู้มีคุณภาพปานกลาง และผู้มีความบกพร่องในสัดส่วนเท่า ๆ กัน หรือใกล้เคียงกัน (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2524 : 127)
3. โลกทัศน์ “ปัจเจกนิยม” เป็นกลุ่มบุคคลที่มีโลกทัศน์ที่ยึดถือในลัทธิที่เรียกว่า ปัจเจกนิยม (individualism) ที่เน้นความสำคัญของตัวปัจเจกบุคคล (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, 2524 : 186)
4. โลกทัศน์ “เทคโนโลยีนิยม” เป็นกลุ่มบุคคลที่ยึดถือในลัทธิเทคโนโลยีนิยม (technology enthusiasm) ที่เห็นว่าปัญหาทุกอย่างแก้ไขได้ด้วยเทคโนโลยี

1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระต่างๆ กับตัวแปรตามนั้น ใช้วิธีการทดสอบแบบไค-สแควร์ ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรว่ามีความเป็นอิสระกันหรือไม่ เมื่อนำข้อมูลที่ได้มาบันทึกลงในแผ่นลงรหัส (Coding Sheet) และใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสำเร็จรูป (Prepared Program) SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ดังนี้ คือ

1. หาค่าความถี่และร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ และหัวหน้าครัวเรือน
2. หาค่าความถี่และร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามการรับรู้ระดับความเสี่ยง และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพด้านต่าง ๆ
3. หาค่าความถี่ร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์จำแนกทัศนคติตามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการด้านสุขภาพ และแหล่งข้อมูลข่าวสาร

4. หาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพกับปัจจัยต่าง ๆ โดยใช้การทดสอบแบบไค-สแควร์ (Chi - square Test)
5. หาค่าความถี่และร้อยละของภาวะการเจ็บป่วยจำแนกตามปัจจัยต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพกับภาวะการเจ็บป่วย โดยใช้การทดสอบแบบไค-สแควร์ (Chi - square Test)

ในส่วนการวิเคราะห์การรับรู้ความเสี่ยงต่อสุขภาพ มีดังนี้

1. การรับรู้ความเสี่ยงต่อสุขภาพ แบ่งออกเป็น 6 ระดับดังนี้

(1) การรับรู้ว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระดับสูงมาก	(80 % ขึ้นไป)
(2) การรับรู้ว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระดับสูง	(60-79 %)
(3) การรับรู้ว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระดับปานกลาง	(40-59 %)
(4) การรับรู้ว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระดับต่ำ	(20-39 %)
(5) การรับรู้ว่ามีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระดับต่ำมาก	(ต่ำกว่า 20 %)
(6) ไม่ทราบ	
2. การวัดการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพ

ค่าที่ใช้วัดการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในแต่ละด้านจะแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

ระดับสูงมาก	(80 % ขึ้นไป)	แทนด้วยค่าคะแนน 5
ระดับสูง	(60-79 %)	แทนด้วยค่าคะแนน 4
ระดับปานกลาง	(40-59 %)	แทนด้วยค่าคะแนน 3
ระดับต่ำ	(20-39 %)	แทนด้วยค่าคะแนน 2
ระดับต่ำมาก	(ต่ำกว่า 20 %)	แทนด้วยค่าคะแนน 1

ค่าเฉลี่ยการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในด้านต่าง ๆ (ไม่คิดผู้ที่ไม่ทราบ) ที่คำนวณได้มีความหมายของค่าเฉลี่ยดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป	หมายถึง	อยู่ในระดับสูงมาก
ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49	หมายถึง	อยู่ในระดับสูง
ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49	หมายถึง	อยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49	หมายถึง	อยู่ในระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 1.50	หมายถึง	อยู่ในระดับต่ำมาก

2. ผลการศึกษา

2.1 การรับรู้ความเสี่ยงต่อสุขภาพ

ผลการศึกษาพบว่า คนกรุงเทพมหานครมีการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในด้านการบริโภค ด้านการใช้ยาและสมุนไพร-สุรา และด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ในด้านการบริโภคนั้น ผู้ตอบที่มีการรับรู้

ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในเรื่องอาหารที่มีไขมันอิ่มตัวสูงมากกว่เรื่องอื่น (4.02) รองลงไป ได้แก่ อาหารขนมผสมสี้อมผ้า/สีกระดาศ อาหารใส่สารกันบูด อาหารที่มีดินประสีว อาหารที่ใส่สารบอแรกซ์ น้ำจากถ้ำคลอง อาหารที่ใส่ซันทศกร และน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพที่มีค่าเฉลี่ยปานกลาง ได้แก่ ภาวะการขาดสารอาหาร อาหารที่ขายข้างถนน และน้ำจากท่อประปา และสุดท้ายคือ น้ำดื่มบรรจุขวด เป็นเรื่องที่ผู้ตอบมีการรับรู้ว่ามีค่าเฉลี่ยต่อสุขภาพในระดับต่ำ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนร้อยละของการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพด้านการบริโภค และค่าเฉลี่ย

การรับรู้	ระดับความเสี่ยง		สูงมาก		สูง		กลาง		ต่ำ		ต่ำมาก		ไม่ทราบ	ค่าเฉลี่ย
	(80% ขึ้นไป)		(60-79%)		(40-59%)		(20-39%)		(ต่ำกว่า 20%)					
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
อาหารที่มีไขมันอิ่มตัวสูงมาก	165	39.3	129	30.7	71	16.9	30	7.1	9	2.1	16	3.8	4.02	
อาหารขนมผสมสี้อมผ้า/สีกระดาศ	141	33.6	154	36.7	75	17.9	28	6.7	7	1.7	15	3.6	3.97	
อาหารใส่สารกันบูด	145	34.5	122	29.0	86	20.5	40	9.5	14	3.3	13	3.1	3.85	
อาหารที่มีดินประสีว	133	31.7	116	27.6	87	20.7	42	10.0	8	1.9	34	8.1	3.84	
อาหารที่ใส่สารบอแรกซ์ (น้ำประสีานทอง)	122	29.0	123	29.3	69	16.4	47	11.2	14	3.3	45	10.7	3.78	
น้ำจากถ้ำคลอง	120	28.6	150	35.7	90	21.4	40	9.5	13	3.1	7	1.7	3.78	
อาหารที่ใส่ซันทศกร	119	28.3	131	31.2	84	20.0	43	10.2	11	2.6	32	7.6	3.78	
น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา	72	17.1	180	42.9	102	24.3	49	11.7	9	2.1	8	1.9	3.62	
ภาวะการขาดสารอาหาร	59	14.0	157	37.4	134	31.9	45	10.7	14	3.3	11	2.6	3.49	
อาหารที่ขายข้างถนน	54	12.9	125	29.8	178	42.4	48	11.4	14	3.3	1	0.2	3.37	
น้ำจากท่อประปา	18	4.3	94	22.4	143	34.0	125	29.8	39	9.3	1	0.2	2.83	
น้ำดื่มบรรจุขวด	19	4.5	53	12.6	103	24.5	127	30.2	117	27.9	1	0.2	2.36	

ในด้านการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพด้านการใช้ยาและเสษฐา-บุหรี่ คือเรื่องการสูบบุหรี่ขณะตั้งครรภ์ การดื่มสุราขณะตั้งครรภ์และการสูบบุหรี่เป็นประจำ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงใกล้เคียงกันคือ 4.47 และ 4.45 ตามลำดับ ส่วนเรื่องการใช้ยาต่าง ๆ นั้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการรับรู้ระดับความเสี่ยงในเรื่องการใช้ยาตามใบสั่งแพทย์มีค่าเฉลี่ยความเสี่ยงต่อสุขภาพอยู่ในระดับต่ำ ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนร้อยละของการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพด้านการใช้จ่ายและสุขภาพหริ่-สุรา และค่าเฉลี่ย

ระดับความเสี่ยง การรับรู้	สูงมาก		สูง		กลาง		ต่ำ		ต่ำมาก		ไม่ทราบ		ค่าเฉลี่ย
	(80 % ขึ้นไป)		(60-79 %)		(40-59 %)		(20-39 %)		(ต่ำกว่า 20%)				
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
สุขภาพหริ่ขณะตั้งครรภ์	259	61.7	106	25.2	35	8.3	9	2.1	4	1.0	7	1.7	4.47
การดื่มสุราขณะตั้งครรภ์	269	64.0	93	22.1	31	7.4	17	4.0	6	1.4	4	1.0	4.45
การสูบบุหรี่	189	45.0	157	37.4	60	14.3	8	1.9	5	1.2	1	0.2	4.23
ยาชุด	50	11.9	98	23.3	145	34.5	91	21.7	25	6.0	11	2.6	3.14
ยาเสพติดขอยด์	27	6.4	68	16.2	100	23.8	85	20.2	22	5.2	118	28.1	2.98
ยาปฏิชีวนะ	29	6.9	59	14.0	115	27.4	94	22.4	25	6.0	98	23.3	2.92
ยาแก้ปวด-ลดไข้	23	5.5	61	14.5	152	36.2	129	30.7	43	10.2	12	2.9	2.74
ยาแก้หวัด	20	4.8	64	15.2	147	35.0	132	31.4	45	10.7	12	2.9	2.71
ยาแก้ท้องเสีย	19	4.5	52	12.4	154	36.7	132	31.4	50	11.9	13	3.1	2.65
ยาตามใบสั่งแพทย์	23	5.5	30	7.1	58	13.8	94	22.4	211	50.2	4	1.0	1.94

ในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ามีค่าเฉลี่ยของการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพสูงในเรื่องอุบัติเหตุบนท้องถนน ควันจากท่อไอเสียรถ และอากาศภายในบ้าน ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 จำนวนร้อยละการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพด้านสิ่งแวดล้อม และค่าเฉลี่ย

ระดับความเสี่ยง การรับรู้	สูงมาก		สูง		กลาง		ต่ำ		ต่ำมาก		ไม่ทราบ		ค่าเฉลี่ย
	(80 % ขึ้นไป)		(60-79 %)		(40-59 %)		(20-39 %)		(ต่ำกว่า 20%)				
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
อุบัติเหตุบนท้องถนน	187	44.5	157	37.4	51	12.9	16	3.8	3	0.7	3	0.7	4.22
ควันจากท่อไอเสียรถ	168	40.0	157	37.4	62	14.8	27	6.4	5	1.2	1	1.2	4.09
อากาศภายนอกบ้าน	133	31.7	145	34.5	105	25.0	30	7.1	6	1.4	1	0.2	3.88
ปริมาณโอโซนลดลง	71	16.9	119	28.3	92	21.9	64	15.2	27	6.4	47	11.2	3.38
อากาศภายในบ้าน	27	6.4	65	15.5	179	42.6	102	24.3	45	10.7	2	0.5	2.83

ในส่วนของการรับรู้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตคือ คนกรุงเทพมหานครยังมีกลุ่มผู้ไม่มีความรู้ด้านการใช้จ่าย คือ เรื่องยาผสมสเตียรอยด์ และยาปฏิชีวนะเป็นจำนวนถึงร้อยละ 28.1 และ 23.3 ตามลำดับ ส่วนในด้านการบริโภคได้แก่ เรื่องอาหารผสมสารบอแรกซ์ จำนวนร้อยละ 10.7 และด้านสิ่งแวดล้อม คือ เรื่องโอโซน จำนวนร้อยละ 11.2

2.2 พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ที่ไม่เสี่ยงต่อสุขภาพในด้านการบริโภค ได้แก่ พฤติกรรมการไม่ซื้อขนมผสมสีอุตสาหกรรม การไม่ดื่มน้ำประปาเป็นประจำ การไม่ซื้ออาหารสำเร็จที่บรรจุถุงพลาสติก/กล่องโฟมเป็นประจำ และการซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้ง โดยมีกลุ่มผู้ปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวถึงร้อยละ 94.8, 73.1, 60.5 และ 47.1 ตามลำดับ

ส่วนพฤติกรรมสุขภาพที่มีผู้ปฏิบัติที่เป็นกลุ่มเสี่ยงอยู่เป็นจำนวนมากอยู่ในระหว่างร้อยละ 50-60 ได้แก่ การดื่มน้ำบรรจุขวดสำเร็จเป็นประจำ การประกอบอาหารโดยปรุงด้วยผงชูรสเป็นประจำ การไม่ให้ความเอาใจใส่ต่อข่าวสารความรู้จากคู่มือผู้บริโภคด้านอาหาร ยา และเครื่องสำอางจากสื่อต่าง ๆ

สำหรับกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพสูง ได้แก่ กลุ่มที่ไม่บริโภคผักปลอดสารพิษเป็นประจำมีจำนวนถึงร้อยละ 68.1 และกลุ่มผู้ไม่เคี้ยวหรือเร็นคอ่เข้าหน้าที่ไม่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการซื้อสินค้ามีจำนวนถึงร้อยละ 90.0

พฤติกรรมด้านการใช้ยาและการเสพยา-บุหรี่ พบว่า มีกลุ่มผู้ที่มีพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ ได้แก่ กลุ่มผู้ไม่ดื่มสุราและสูบบุหรี่เป็นประจำร้อยละ 93.3 และ 85.5 ตามลำดับ และคู่สมรสไม่สูบบุหรี่เป็นประจำ ร้อยละ 78.1

สำหรับพฤติกรรมการใช้ยา พบว่า มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่เสี่ยงต่อสุขภาพ ได้แก่ การไม่ซื้อยาชุดกินเป็นประจำ การไม่ใช้ยาที่มีสารสเตียรอยด์ และยาปฏิชีวนะเป็นประจำ จำนวนร้อยละ 73.6, 61.7 และ 61.4 ตามลำดับ และการซื้อยาลดไข้-แก้ปวด ยาแก้ท้องเสียกินเป็นครั้งคราว

พฤติกรรมสุขภาพด้านสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ที่มีผู้ปฏิบัติเป็นจำนวนร้อยละ 60-80 ได้แก่ การตรวจเช็คเครื่องยนตร์รถเป็นประจำ การขับรดด้วยความเร็วปกติ และการใช้น้ำมันไร้สารตะกั่ว

ส่วนพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ แต่มีผู้ปฏิบัติเป็นจำนวนร้อยละ 3-20 เท่านั้น ได้แก่ การแยกขยะเปียกและขยะแห้งก่อนทิ้งเสมอ การใช้หน้ากากป้องกันควันพิษเป็นประจำ การใช้เครื่องกรองอากาศภายในบ้าน และการมีเครื่องบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงท่อระบายน้ำ

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้กับพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ

(1) ด้านการบริโภค

ผลการวิเคราะห์ พบว่า การรับรู้กับพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กันในเรื่องการซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้งกับเรื่องอาหารที่มีไขมันอิ่มตัว อาหารไร้สารกันบูด อาหารขนมผสมสีข้อมฟ้า/กระดาศ และอาหารที่ขายข้างถนน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีการรับรู้ว่าเป็นอาหารดังกล่าวมีระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพต่ำจะเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมการไม่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้ง

(2) ด้านการใช้ยาและการเสพสุรา-บุหรี่

ผลการวิเคราะห์ พบว่า การรับรู้กับพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กันในเรื่อง การซื้อยารักษาโรคกินเองเป็นประจำกับการใช้ยาชุด ยาแก้หวัด และยาแก้ท้องเสีย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพต่ำ จะเป็นกลุ่มที่ซื้อยาดังกล่าวกินเป็นประจำ

ในด้านการสูบบุหรี่พบว่า กลุ่มที่มีการรับรู้เรื่องการสูบบุหรี่ว่ามีระดับความเสี่ยงสูงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ จะเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมการไม่สูบบุหรี่เป็นประจำมากกว่า

(3) ด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้กับพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กันในเรื่อง การรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในเรื่องอากาศภายในบ้านกับพฤติกรรมการใช้เครื่องกรองอากาศภายในบ้าน กล่าวคือ กลุ่มผู้ที่มีการรับรู้ที่อากาศภายในบ้านมีความเสี่ยงต่อสุขภาพสูง จะเป็นกลุ่มที่มีการใช้เครื่องกรองอากาศภายในบ้าน อย่างไรก็ตามในความสัมพันธ์ชุดนี้มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจและตัวอาคารที่พักอาศัยด้วย

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพกับปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจ

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้กับปัจจัยทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม ดังนี้

ปัจจัยด้านเพศ มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในเรื่อง การใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา เท่านั้น

ปัจจัยด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในเรื่อง การบริโภคอาหารที่มีดินปะสิว อาหารที่ใส่ซันดาสร อาหารขนมผสมสีย้อมผ้า/กระดาษ อาหารที่ขายข้างถนน การดื่มน้ำจากท่อประปา การดื่มน้ำบรรจุขวด ในด้านการใช้ยาได้แก่ การซื้อยาแก้ปวด-ลดไข้ และยาแก้ท้องเสียรับประทานเองเป็นประจำ

ปัจจัยด้านสถานภาพสมรส พบว่า มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพด้านการบริโภค ได้แก่ อาหารที่ใส่สารกันบูด อาหารที่ขายข้างถนน และการดื่มน้ำจากท่อประปา ในด้านการใช้ยาได้แก่ การใช้ยาแก้ปวด-ลดไข้ ยาแก้หวัด และยาแก้ท้องเสีย โดยซื้อรับประทานเองเป็นประจำ

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

ปัจจัยด้านอาชีพ มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในเรื่องอาหารใส่สารกันบูด และอาหารที่ขายข้างถนน

ปัจจัยด้านสถานะการทำงาน มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ระดับความเครียดต่อสุขภาพ ในด้านการบริโภคในเรื่องอาหารที่ขายข้างถนน และน้ำจากท่อประปา ด้านการใช้ยา ได้แก่ เรื่องการใช้ยาชุด และด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เรื่องอากาศภายในบ้าน

ปัจจัยด้านรายได้ มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ระดับความเครียดต่อสุขภาพในด้านการบริโภค ในเรื่องอาหารที่มีดินประสิว อาหารขนมผสมสีข้อมผ้า/กระดาษ และอาหารที่ขายข้างถนน

(3) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพกับปัจจัยทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม ดังนี้

ปัจจัยด้านเพศ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่เป็นประจำและการดื่มสุราเป็นประจำในด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เรื่องการใช้ น้ำมัน ไร้สารตะกั่ว โดยเพศชายมีพฤติกรรมเสี่ยงในเรื่องดังกล่าวสูงกว่าเพศหญิง

ปัจจัยด้านอายุ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการบริโภค ในเรื่องการซื้ออาหารสำเร็จรูปที่บรรจุถุงพลาสติก/กล่องโฟมเป็นประจำ ด้านการเสพสุรา-บุหรี่ ในเรื่องคู่สมรสสูบบุหรี่เป็นประจำ ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เรื่องการใช้หน้ากากป้องกันควันพิษเป็นประจำ โดยกลุ่มผู้ที่มีอายุสูงขึ้นจะมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพต่ำ

ปัจจัยด้านการศึกษา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการบริโภค ได้แก่ การซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้ง การดื่มน้ำจากเครื่องกรองน้ำเป็นประจำและการให้ความเอาใจใส่ต่อข่าวสารงานคุ้มครองผู้บริโภคอาหารและยาจากสื่อต่าง ๆ เสมอ ด้านการใช้ยาและการสูบบุหรี่ ได้แก่ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงไม่สูบบุหรี่เป็นประจำ การรับประทานยาตามที่แพทย์สั่ง การไม่ซื้อยาแก้ปวด-ลดไข้ และยาแก้ท้องเสียกินเองเป็นประจำ ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีพฤติกรรมการใช้น้ำมัน ไร้สารตะกั่วสูง และมีการแยกขยะแห้ง/เปียกก่อนทิ้งเสมอ

ปัจจัยด้านสถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการบริโภคเฉพาะเรื่องการให้ความเอาใจใส่ต่อข่าวสารงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหาร ยา และเครื่องสำอางจากสื่อต่างๆ เสมอ

(4) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ ดังนี้

ปัจจัยด้านอาชีพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการบริโภค ในเรื่อง การซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้ง การซื้ออาหารสำเร็จรูปบรรจุถุงพลาสติก/กล่องโฟมเป็นประจำ และการดื่มน้ำจากเครื่องกรองน้ำเป็นประจำ ในด้านการใช้ยา ได้แก่ การรับประทานยาตามที่แพทย์สั่งเท่านั้น โดยกลุ่มผู้ที่มีอาชีพที่เป็นนักวิชาการ นักบริหาร และนักธุรกิจ มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพต่ำกว่า

ปัจจัยด้านสถานะการทำงาน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านการซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้งและด้านการสูบบุหรี่ของคู่สมรสเป็นประจำ โดยกลุ่มผู้ว่างงานมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพสูงกว่า

ปัจจัยด้านรายได้ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านบริโภค ได้แก่ การซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องหมาย ออ. บนฉลากทุกครั้ง การซื้ออาหารสำเร็จบรรจุพลาสติก/กล่องโฟมเป็นประจำ การประกอบอาหารด้วยผงชูรสเสมอ และการเติมน้ำจากเครื่องกรองน้ำเป็นประจำ ในด้านการเสพสุรา บุหรี่และการใช้จ่าย ได้แก่ เรื่องการกินยาตามที่แพทย์สั่งเท่านั้น การซื้อยาแก้ไข้หวัดกินเองเป็นประจำ และคู่สมรสสูบบุหรี่เป็นประจำ โดยกลุ่มผู้ที่มีรายได้สูงกว่า 30,000 บาท เป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพต่ำกว่ากลุ่มระดับรายได้ต่ำกว่า 30,000 บาท

(5) สถานะการเจ็บป่วยและการดูแลรักษา

จากการสำรวจครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 420 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,712 คน พบว่า มีผู้รายงานอาการป่วยที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยครั้งในอดีตหรือปัจจุบัน จำนวน 354 ราย หรือร้อยละ 20.7 และมีจำนวนผู้ที่ไม่มีอาการป่วยที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยครั้งในอดีตหรือปัจจุบัน จำนวน 1,358 ราย หรือร้อยละ 79.3

ในการจำแนกกลุ่มผู้ที่มีอาการป่วยที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยครั้งในอดีตหรือปัจจุบัน จำนวน 354 ราย นั้น พบว่า อาการป่วยที่เป็นมากได้แก่ กลุ่มอาการที่เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ได้แก่ งาม ไอ ระคายคอ หืดหอบ ไข้หวัด น้ำมูกไหล มีจำนวนถึง 153 ราย หรือร้อยละ 43.2 ของจำนวนผู้มีอาการป่วยทั้งหมด รองลงมาได้แก่ กลุ่มอาการปวดศีรษะมีจำนวนถึง 63 ราย หรือร้อยละ 17.8 ในจำนวนนี้จะมียาที่ปวดเพราะไมเกรน เครียด อาการประสาท ความดัน ไขมันสูง รองลงไปอีกได้แก่ กลุ่มปวดเมื่อยกล้ามเนื้อมีจำนวน 21 ราย หรือร้อยละ 5.9 สำหรับกลุ่มอาการที่เกี่ยวกับระบบทางเดินอาหารมีจำนวน 15 ราย หรือร้อยละ 4.2 ที่เหลือจะมีกลุ่มอาการป่วยเป็นเบาหวาน โรคชรา และหัวใจ ซึ่งไม่ได้จำแนกไว้แต่จัดให้อยู่ในกลุ่มอื่น ๆ มีจำนวน 27 ราย

สำหรับกลุ่มผู้มีอาการป่วยดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีผู้ที่ได้รับการรักษาจนมีอาการทุเลาลงเป็นจำนวน 235 ราย หรือร้อยละ 66.4 ส่วนผู้ที่ได้รับการรักษาจนหายขาดมีจำนวน 89 ราย หรือร้อยละ 25.1 ผู้ที่รอทั้งผลการวินิจฉัยจากแพทย์จำนวน 8 ราย หรือร้อยละ 2.3 ในกลุ่มของผู้ที่มีอาการทุเลาลงและยังไม่หายขาดนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ ได้แก่ ผู้ที่มีอาการหืดหอบ ปวดหลัง นอนไม่หลับ ไอ งาม น้ำมูกไหล เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับในกลุ่มผู้มีอาการป่วยดังกล่าวข้างต้น พบว่า ในจำนวน 354 ราย มีวิธีการรักษา ได้แก่ การรักษาที่โรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 43.2 รักษาที่คลินิก ร้อยละ 29.7 ซื้อยากินเอง ร้อยละ 23.2 รักษาโดยวิธีอื่น ๆ ซึ่งหมายถึงใช้วิธีหลายวิธีร้อยละ 2.8 และไม่ได้ได้รับการรักษา ร้อยละ 1.1

ส่วนยาที่ใช้ในการบำบัดอาการป่วยดังกล่าวข้างต้น พบว่า เป็นการใช้จ่ายแผนปัจจุบันเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 90.1) ยาแผนโบราณ ซึ่งรวมถึงการใช้สมุนไพรซึ่งมีจำนวนร้อยละ 6.5 เท่านั้น ผู้ที่ตอบว่าอื่น ๆ คือ ผู้ที่ใช้ทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณมีจำนวน ร้อยละ 23 นอกจากนี้ยังมีผู้มีอาการป่วยและไม่ได้ใช้จ่ายในการบำบัดรักษาจำนวนร้อยละ 1.1

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างอาการป่วยกับการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพ

ผลการศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพกับอาการป่วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่อง ระดับการรับรู้ในเรื่องอาหารใส่สารกันบูด การดื่มน้ำจากท่อประปา และการดื่มน้ำบรรจุขวด

ในด้านการใช้จ่ายและการเสพสุรา-บุหรี่ พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ระดับความเสี่ยงต่อสุขภาพในเรื่อง การสูบบุหรี่ขณะตั้งครรภ์

(7) ความสัมพันธ์ระหว่างอาการป่วยกับพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ

ผลการศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพกับอาการป่วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ผู้ที่ไม่ซื้อผลิตภัณฑ์ที่มี อย. บนฉลากทุกครั้งเป็นผู้ที่มีอาการป่วยมากกว่า ผู้ที่มีพฤติกรรมซื้อผลิตภัณฑ์ อย. บนฉลากทุกครั้ง และผู้ที่ดื่มน้ำจากท่อประปาเป็นประจำเป็นผู้ที่มีอาการป่วยมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้ดื่มน้ำจากท่อประปาเป็นประจำ

2.5 โลกทัศน์และความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ

จากการสำรวจทัศนคติและความคิดเห็นที่สะท้อนถึงโลกทัศน์ของคนกรุงเทพมหานครต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะมีผลต่อสุขภาพสรุปได้ดังนี้ คือคนกรุงเทพมหานครยังมีทัศนคติและความคิดเห็นที่กำกวมอยู่ในเรื่องโลกทัศน์แบบลัทธิพรหมลิขิตหรือชะดานิยม (fatalism) และการจัดลำดับชั้นของตำแหน่งทางสังคม (hierarchy) แต่สำหรับทัศนคติและความคิดเห็นที่สะท้อนถึงโลกทัศน์แบบปัจเจกนิยม (individualism) การใช้เทคโนโลยีนิยม (technical enthusiasm) และสมภาพนิยม (equalitarianism) มีจำนวนร้อยละ 77.4, 76.0 และ 90.3 ตามลำดับ

สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติและความคิดเห็นที่สะท้อนโลกทัศน์ของคนกรุงเทพมหานครนั้น พบว่า คนกรุงเทพมหานครที่มีระดับการศึกษาสูงจะเป็นผู้ที่มีโลกทัศน์ตรงกันข้ามกับพวกชะดานิยมและเป็นกลุ่มที่จะไม่ปล่อยให้การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของผู้รัฐหรือผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น

2.6 แหล่งข้อมูลข่าวสาร

ผลการศึกษาพบว่า แหล่งข้อมูลข่าวสารในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา การรับทราบเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอาหาร และอันตรายจากการใช้จ่าย เมื่อพิจารณาลำดับสำคัญของแหล่งข้อมูลโดยภาพรวมพบว่า คริวเรือนที่ให้สัมภาษณ์ได้รับทราบจากโทรทัศน์มากที่สุดในทุก ๆ ด้าน รองลงมาได้แก่หนังสือพิมพ์ วิทยุ และแผ่นประกาศหรือโปสเตอร์ ตามลำดับ นอกจากนี้ แหล่งข้อมูลข่าวสารอื่น ๆ มีไม่ถึงร้อยละ 20 ซึ่งแตกต่างกันไปตามเรื่องราวในแต่ละด้าน อันได้แก่เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ในส่วนของแพทย์ และพยาบาลนั้นมีร้อยละ 37.4 และ 26.0 ที่บอกว่าได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องที่เกี่ยวกับอันตรายจากการใช้จ่าย

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ด้านนโยบาย

รัฐควรเร่งรัดการกำหนดนโยบายด้านการจัดการกับความเครียดที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อม

3.2 ด้านการปฏิบัติ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งรัดให้มีการณรงค์ให้การศึกษาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมโดยผ่านสื่อต่างๆ ที่มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะประชาชนที่เป็นผู้ด้อยโอกาสที่ไม่ได้ผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยที่จะเกิดจากมลภาวะทั้งด้านการบริโภค การเสพบุหรี่ย-สุรา การใช้ยา และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีมากกว่ากลุ่มเป้าหมายที่มีระดับการศึกษาสูงที่ผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน

3.3 ด้านการวิจัย

ควรให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาเพื่อการจัดการกับปัญหาที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการแก้ไขหรือลดปัญหา หรือทำการป้องกันมิให้มีความเสี่ยงเกิดขึ้นในอนาคต

นอกจากนี้ควรมีการศึกษาวิจัยในด้านการกำหนดกรอบของความเครียดต่อสุขภาพอนามัยให้กว้างขวาง และเน้นหนักในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอนามัยและสิ่งแวดล้อม และเป็นการจัดทำกรวิจัยเป็นระยะ เพื่อนำผลไปสู่การนำไปใช้ทั้งในด้านการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ

บรรณานุกรม

- เครือวัล พงษ์ประเสริฐชัย, ประเสริฐ ก้องพานิช และพิทักษ์ วัจรวงูร (ผู้แต่งร่วม), การศึกษาพฤติกรรมของ ผู้บริโภคเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย. **วารสารบริการธุรกิจ** ปีที่ 19 ฉบับที่ 72 (ตุลาคม-ธันวาคม 2539).
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, เพ็ญจันทร์ ประดับมุข และจรรยา สุทธิสุขนธ์, **พฤติกรรมสุขภาพ**. รายงานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ ศูนย์ประสานงานทางการแพทย์และสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2533.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ, **พฤติกรรมสุขภาพ**. เอกสารการสอนชุดวิชาสุขศึกษา หน่วยที่ 1-7 สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพฯ: สัมพันธ์พาณิชย์, 2527.
- ปรีดา ดิสุวรรณ และคณะ, การศึกษาพฤติกรรมการใช้ยารักษาตนเองของประชาชน, 2533.
- มัลลิกา มัติโก, **คู่มือวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ ชุดที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาพ**. โครงการรายงานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ ศูนย์ประสานงานทางการแพทย์และสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, 2534.
- กักดี โทธิศิริ, การศึกษาวิจัยปัญหาการติดยาแก้ปวดลดไข้หรือยาอื่น ๆ ใน (กรรมกร) โรงงานอุตสาหกรรม ธันวาคม 2525 - ธันวาคม 2526. ม.ป.ป.
- รักษ์โลก, มูลเหตุแห่งการสร้างเสริมมลพิษ. **ประชาชาติธุรกิจ ฉบับพิเศษ**, 2537.
- วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กระทรวง กรมควบคุมมลพิษ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2539
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, **ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ: บทวิเคราะห์ทางวิชาการ**. เอกสารประกอบการนำเสนอ ในที่ประชุมวิชาการประจำปี เรื่อง “ปฏิรูปสุขภาพยุทธศาสตร์ใหม่สู่การพัฒนาระบบ” วันที่ 1-2 กุมภาพันธ์ 2539. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2539.
- เสาวคนธ์ รัตนวิจิตรศิลป์, **พฤติกรรมการใช้ยาของประชาชนกับการบริการเภสัชกรรมชุมชน**. คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ม.ป.ท, ม.ป.ป.
- อุบล เลี้ยววาริณ, การศึกษาและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะและพฤติกรรมสุขภาพของชาวกรุงเทพมหานคร. **ปริญญานิพนธ์ การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร**, 2534.
- Gochman Davis S., “The Organization Role of Motivation in Health Belief and Intentions.” **Journal of Health and Social Behavior**, 13 (September 1972).
- Rosenstock Irvin M., **The Health Belief Model and Preventive Health Behavior**. Health Education Monograph, 2, No. 4 (1974)
- Ministry of Supply and Services Canada, **Health-Risk Perception in Canada: A Research Report to the Department of National Health and Welfare**, (1993).

การใช้พลังงานในครัวเรือนและผลกระทบต่อทางสุขภาพ ในเขตกรุงเทพมหานคร

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์

1. ความนำ

ความเป็นเมืองเป็นส่วนประกอบหนึ่งของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค และเอื้อให้เกิดวิถีชีวิตที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น รวมทั้งการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ทันสมัยตลอดจนยานยนต์ในระยะเวลาที่ผ่านมามีการใช้เชื้อเพลิงชนิดต่าง ๆ อย่างไรก็ดีตาม การใช้ปริมาณของเชื้อเพลิงแต่ละชนิดและการเปลี่ยนแปลงชนิดของเชื้อเพลิงที่ใช้ก็มี “ผลโดยตรง” ต่อการเกิดขึ้นของมลพิษชนิดต่าง ๆ ในอากาศและปริมาณของมลพิษแต่ละชนิด และมี “ผลกระทบ” ต่อสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน การใช้อุปกรณ์ในครัวเรือนและการใช้เชื้อเพลิงในครัวเรือนสำหรับการหุงต้มและสำหรับแสงสว่างมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด การหุงต้มเพื่อประกอบอาหารเป็นกิจกรรมที่ใช้พลังงานค่อนข้างมากในครัวเรือนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ความต้องการพลังงานไฟฟ้าที่เพิ่มขึ้นอันสืบเนื่องมาจากความต้องการใช้แสงสว่างภายในครัวเรือนในเขตเมืองอาจลดลงได้หากมีการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัดและใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกัน หากมีการใช้พลังงานที่ทันสมัยซึ่งมีความสะอาดมากขึ้นก็จะช่วยลดมลพิษในอากาศได้มาก

ในปี 2532 สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ดำเนินงานวิจัยเชิงสำรวจเรื่องการ ใช้พลังงานในเขตเมืองโดยมีจุดมุ่งหมาย (General Objective) เพื่อให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการใช้พลังงานของครัวเรือนในเขตเมืองและเชื่อมโยงลักษณะของการใช้พลังงานกับภาวะมลพิษในเขตเมือง การวิจัยดังกล่าวกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ (Specific Objectives) เพื่อสำรวจโครงสร้างและองค์ประกอบของการใช้พลังงานของครัวเรือนและตัวกำหนดลักษณะการใช้พลังงาน และศึกษาแนวโน้มการใช้พลังงานในอนาคต รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและการวาง

แผนพัฒนาเมือง การศึกษาดำเนินการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่างโดยวิธี Random Sampling จากการทำ Block Survey ในพื้นที่กรุงเทพมหานครจำนวน 420 ครัวเรือนตัวอย่าง พื้นที่เขตเทศบาลนครเชียงใหม่จำนวน 200 ครัวเรือน และพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยาจำนวน 200 ตัวอย่าง ในระหว่างเดือนกรกฎาคมและเดือนกันยายน 2532 และดำเนินการศึกษาแบบเจาะลึกในระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2533

การศึกษาในเรื่องนี้มีแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งเสนอว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้เชื้อเพลิงและอุปกรณ์ที่ใช้เชื้อเพลิงขึ้นอยู่กับระดับของฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน และการใช้เชื้อเพลิงทันสมัยที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นและการใช้อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยทำให้เกิดประสิทธิผลในการลดมลพิษทางอากาศในครัวเรือนรวมทั้งผลของมลพิษที่มีต่อสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน ดังนั้นหากครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมีโอกาสที่จะได้ใช้พลังงานที่ทันสมัยน้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้สูง สมาชิกของครัวเรือนที่มีรายได้น้อยน่าจะได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการใช้พลังงานในครัวเรือนมากกว่าสมาชิกของครัวเรือนที่มีรายได้สูง

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษาและวิธีการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งหมายจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พลังงานของครัวเรือนและผลกระทบของการใช้พลังงานที่มีต่อสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนในเขตเมือง โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้พลังงานของครัวเรือนในกรุงเทพมหานครในช่วงระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมาจากข้อมูลการสำรวจโครงสร้างและองค์ประกอบของการใช้พลังงานของครัวเรือนที่จัดเก็บและรวบรวมในการศึกษาคั้งนี้เปรียบเทียบกับที่ได้เคยศึกษามาแล้วในปี 2532 รวมทั้งวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคตเกี่ยวกับการใช้พลังงานและอุปกรณ์ในครัวเรือนที่ใช้พลังงาน
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากการใช้พลังงานที่มีต่อทางสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน
3. เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการพลังงาน รวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องกับการใช้พลังงานในครัวเรือน

การศึกษาคั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร โดยวิธี Random Sampling จากการทำ Block Survey ในพื้นที่กรุงเทพมหานครจำนวน 420 ครัวเรือนตัวอย่าง ในระหว่างเดือนกรกฎาคมและเดือนกันยายน 2532 (ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ทำการสำรวจในปี 2532)

การกำหนดครัวเรือนตัวอย่างเริ่มต้นจากการกำหนดอาณาเขตครอบคลุมของกรุงเทพมหานคร แล้วแบ่งอาณาเขตออกเป็น Grid จำนวน 42 Grids และในแต่ละ Grid ถูกแบ่งออกเป็น 100 Sub-grids (เช่นเดียวกันกับที่แบ่ง Sub-grids เมื่อทำการสำรวจในปี 2532) แล้วเลือกชุมชนโดย

Random Sampling ต่อจากนั้น คณะสำรวจจัดทำแผนที่ชุมชนแล้วดำเนินการสุ่มครัวเรือนตัวอย่างโดยวิธี Block Survey จำนวน 10 ตัวอย่างต่อ 1 Block ซึ่งทำให้มีครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษารวม 420 ครัวเรือน โดยทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน

แบบสำรวจที่ใช้จัดแบ่งข้อมูลจำแนกได้เป็น 5 หมวด ประกอบด้วย

1. โครงสร้างทางประชากรและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน
2. ที่พักอาศัย
3. สุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน
4. ปริมาณการใช้พลังงานและแหล่งที่มา
5. การจัดหาและการใช้อุปกรณ์ที่ใช้พลังงาน
6. แหล่งข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการใช้พลังงานและอุปกรณ์ที่ใช้พลังงาน และมลพิษทางอากาศ

ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษาในปี 2538 มีลักษณะคล้ายคลึงกับครัวเรือนตัวอย่างที่เคยศึกษาในปี 2532 กล่าวคือ ประเภทของที่พักอาศัยของครัวเรือนที่ศึกษาประมาณ 1 ใน 2 อาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยว และประมาณ 1 ใน 3 อาศัยอยู่ในตึกแถว ครัวเรือนที่เหลืออาศัยอยู่ในทาวน์เฮาส์และที่อยู่อาศัยประเภทอื่น ๆ (เช่น อพาร์ทเมนต์และแฟลต) การครอบครองที่พักอาศัยของครัวเรือนที่ศึกษาประมาณ 2 ใน 3 เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยของตนเอง และอีก 1 ใน 3 อยู่ในฐานะผู้เช่าและเช่า การใช้น้ำที่บางส่วนของที่พักอาศัยเพื่อธุรกิจการค้ามีประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือนที่ศึกษา โดยมีลักษณะการค้าที่หลากหลาย ประกอบด้วย ตัดเสื้อ/กางเกง ตัดผม/เสริมสวย ชักกรีด ขายเนื้อสัตว์/ผัก/ผลไม้ ภัตตาคาร/ร้านอาหาร ขายหนังสือพิมพ์/หนังสือ/ยา ขายเครื่องเรือน และอื่น ๆ

สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษาในปี 2538 มีลักษณะคล้ายคลึงกับครัวเรือนตัวอย่างที่เคยศึกษาในปี 2532 กล่าวคือ ประเภทของครอบครัวของครัวเรือนที่ศึกษาประมาณ 3 ใน 4 เป็นครอบครัวเดี่ยว (ส่วนใหญ่เป็นลักษณะที่มีเฉพาะคู่สามีภรรยาและบุตร และมีจำนวนหนึ่งที่มีญาติมาอาศัยร่วมอยู่ด้วย) และอีกประมาณ 1 ใน 4 ประกอบด้วย ครอบครัวชายและครอบครัวที่เป็นพี่น้องหรือญาติอยู่ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ ขนาดของครัวเรือนที่ศึกษาประมาณ 2 ใน 3 มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 3-5 คน

รายได้ของครัวเรือนที่ศึกษามีความแตกต่างระหว่างปี 2532 และปี 2538 กล่าวคือ ประมาณ 2 ใน 3 ของครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2532 มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่ครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 มีเพียง 1 ใน 3 ของครัวเรือนที่ศึกษาที่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน และอีกประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือนที่ศึกษาที่มีรายได้อยู่ในช่วง 15,000-30,000 บาทต่อเดือน ส่วนรายจ่ายของครัวเรือนที่ศึกษามีความแตกต่างระหว่างปี 2532 และปี 2538 กล่าวคือ ประมาณ 2 ใน 3 ของครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2532 มีรายจ่ายต่ำกว่า 7,500 บาทต่อเดือน ในขณะที่ครัวเรือนที่ศึกษาในปี

2538 มีเพียง 1 ใน 4 ของครัวเรือนที่ศึกษาที่มีรายจ่ายต่ำกว่า 7,500 บาทต่อเดือน และอีกประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือนที่ศึกษาที่มีรายจ่ายอยู่ในช่วง 7,500-15,000 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นนัยแสดงว่ามีการเพิ่มขึ้นของรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 ซึ่งเป็นชุมชนบริเวณเดียวกันที่ศึกษาในปี 2532

สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษาในปี 2538 มีลักษณะคล้ายคลึงกับครัวเรือนตัวอย่างที่เคยศึกษาในปี 2532 กล่าวคือ เพศของหัวหน้าครัวเรือนประมาณ 3 ใน 4 เป็นเพศชาย ประมาณ 4 ใน 5 ของหัวหน้าครัวเรือนที่ศึกษามีอายุอยู่ในช่วง 30-59 ปี หัวหน้าครัวเรือนประมาณ 2 ใน 5 ของหัวหน้าครัวเรือนที่ศึกษาจบชั้นประถมศึกษา ประมาณ 1 ใน 4 จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย/ปวช./ปวส. และประมาณอีก 1 ใน 4 จบการศึกษาดังแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป สถานภาพในอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนมีประมาณ 2 ใน 5 ที่ทำการค้าและธุรกิจส่วนตัว อีกประมาณ 1 ใน 3 ทำงานในหน่วยงานภาครัฐบาลและภาคเอกชนในระดับเสมียน สำนักงาน/ประจำแผนก/พนักงานขาย และมีหัวหน้าครัวเรือนจำนวนหนึ่งที่ทำงานระดับบริหารและทำงานวิชาชีพ/วิชาการ (เช่น แพทย์ พยาบาล วิศวกร สถาปนิก ทนายความ และครูอาจารย์ เป็นต้น)

3. สรุปผลสำรวจการใช้พลังงาน

ผลการสำรวจการใช้พลังงานในครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 สรุปได้ว่า ไฟฟ้าเป็นพลังงานที่ใช้กันทุกครัวเรือน ครัวเรือนที่ใช้ถ่านเป็นพลังงานในการหุงต้มมีอัตราที่ลดลงจากที่เคยใช้ประมาณร้อยละ 25 ในปี 2532 เป็นร้อยละ 15 ในปี 2538 ส่วนครัวเรือนที่ใช้ก๊าซหุงต้มมีอัตราที่ใกล้เคียงกันคือประมาณร้อยละ 90 (และพบว่ามีแนวโน้มที่ครัวเรือนจะเริ่มเปลี่ยนจากการใช้เตาที่ใช้ก๊าซหุงต้มมาเป็นเตาไมโครเวฟมากขึ้น) นอกจากนี้ ผลการสำรวจพบว่ามีครัวเรือนที่ใช้พลังงานไฟฟ้าในปริมาณที่มากขึ้นจากประมาณ 200 KWH ต่อครัวเรือนเป็น 400 KWH ในขณะที่มีครัวเรือนที่ใช้ก๊าซหุงต้มในปริมาณที่ลดลงจากที่เคยใช้มากกว่า 10 กิโลกรัม ต่อเดือน เป็นใช้น้อยกว่า 10 กิโลกรัม ต่อเดือน ส่วนการใช้ถ่านปรากฏว่าจำนวนครัวเรือนที่ใช้ถ่านลดลง แต่ในครัวเรือนที่ใช้ถ่านมีการใช้ถ่านในปริมาณที่มากขึ้น จากใช้ถ่านในปริมาณน้อยกว่า 15 กิโลกรัมต่อเดือน เป็นใช้ถ่านในปริมาณมากกว่า 15 กิโลกรัมต่อเดือน (ซึ่งปรากฏว่าครัวเรือนที่ใช้ถ่านในปริมาณที่มากกว่า 15 กิโลกรัมต่อเดือนส่วนใหญ่เป็นร้านอาหารที่ขายอาหารส่วนหนึ่งเป็นประเภทย่าง-เผา)

ผลการสำรวจการใช้อุปกรณ์เพื่อการหุงต้มปรากฏว่า การใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าในครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 พบว่าประมาณ ร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้อุปกรณ์ชนิดนี้มาไม่ต่ำกว่า 20 ปีมาแล้ว และเพิ่มขึ้นมาเป็นประมาณร้อยละ 70 เมื่อ 10 ปีที่แล้ว จนในปี 2538 มีเพียงประมาณร้อยละ 5 ที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ การใช้เตาใช้ก๊าซหุงต้มในครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 พบว่าประมาณร้อยละ 20 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้อุปกรณ์ชนิดนี้มาไม่ต่ำกว่า 20 ปีมาแล้ว และเพิ่มขึ้นมาเป็น

ประมาณร้อยละ 60 เมื่อ 10 ปีที่แล้ว จนในปี 2538 มีเพียงประมาณร้อยละ 10 ที่ไม่ได้ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ การใช้เตาถ่านในครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 พบว่ามีเพียงประมาณร้อยละ 10 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ ในจำนวนผู้ที่ใช้เตาถ่านปรากฏว่าส่วนใหญ่ใช้มาไม่ต่ำกว่า 30 ปีมาแล้ว การใช้เตาไมโครเวฟในครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 พบว่าประมาณร้อยละ 3 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ อุปกรณ์ชนิดนี้มาเมื่อ 10 ปีที่แล้ว และเพิ่มขึ้นมาเป็นประมาณร้อยละ 10 ในช่วง 5 ปีที่แล้ว ส่วนเตาไฟฟ้าและเตาอบใช้ก๊าซหุงต้มมีการใช้ประมาณร้อยละ 5 ของครัวเรือนที่ศึกษา

ผลการศึกษาเกี่ยวกับเหตุผลในการเลือกใช้เชื้อเพลิงเพื่อการหุงต้มสรุปได้ว่า เหตุผลที่เลือกใช้ ก๊าซหุงต้มที่สำคัญได้แก่การจัดการทั้งการซื้อและการขนส่งก๊าซหุงต้มง่ายและสะดวก และมีข้อเสีย สำคัญเรื่องอันตรายจากการระเบิด ส่วนเหตุผลที่เลือกใช้ถ่านที่สำคัญได้แก่ถ่านมีราคาถูกและหาซื้อ ได้ง่าย รวมทั้งช่วยให้อาหารมีรสชาติดี (อาหารประเภทย่างและคูน) แต่มีข้อเสียเรื่องทำให้บ้าน สกปรกและหุงต้มไม่รวดเร็ว ดังนั้น ปัจจัยสาเหตุในการเลือกใช้เชื้อเพลิงเพื่อการหุงต้มจากการสำรวจ ในปี 2538 จึงคล้ายคลึงกับผลการสำรวจที่เคยจัดทำในปี 2532 ยกเว้นเรื่องปัจจัยเรื่อง ค่าใช้จ่ายใน การใช้ก๊าซหุงต้มซึ่งมีความสำคัญลดลงจากเดิม ทั้งนี้เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของราคาก๊าซหุงต้มอยู่ใน อัตราต่ำกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ของครัวเรือนในระยะเวลาที่ผ่านมา

ผลการศึกษาเกี่ยวกับความสม่ำเสมอในการใช้อุปกรณ์เพื่อการหุงต้มของครัวเรือนที่มี อุปกรณ์นั้น ๆ พบว่าใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าเป็นประจำทุกวัน ทั้งการสำรวจในปี 2532 และการสำรวจ ในปี 2538 ใช้เตาใช้ก๊าซหุงต้มเป็นประจำทุกวัน ทั้งการสำรวจในปี 2532 และการสำรวจในปี 2538 ใช้เตาถ่าน มีประมาณ 1 ใน 2 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้เป็นประจำทุกวัน แต่อีกประมาณ 1 ใน 2 ใช้อุปกรณ์ ชนิดนี้เพียง 1-3 วันต่อสัปดาห์ ทั้งการสำรวจในปี 2532 และการสำรวจในปี 2538 ใช้เตาไมโครเวฟ มากขึ้นจากเพียง 1 วันต่อสัปดาห์เป็นเกือบทุกวัน ใช้เตาไฟฟ้ามากขึ้นจากเพียง 1-3 วันต่อสัปดาห์เป็น เกือบทุกวัน ใช้เตาอบก๊าซหุงต้มจากเพียง 1-3 วันต่อสัปดาห์เป็นเกือบทุกวัน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงต่อวันในการใช้อุปกรณ์เพื่อการหุงต้มของครัวเรือนที่มี อุปกรณ์นั้น ๆ พบว่าใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวันทั้งการสำรวจในปี 2532 และการ ส่องในปี 2538 ใช้เตาใช้ก๊าซหุงต้ม ประมาณ 1 ใน 3 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ประมาณ 1 ชั่วโมงต่อวัน ทั้งการสำรวจในปี 2532 และการสำรวจในปี 2538 ใช้เตาถ่านจากประมาณ 1 ชั่วโมงต่อวันเป็น น้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนการใช้เตาไมโครเวฟมีการเปลี่ยนแปลงในการใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ที่ มากขึ้นกว่าเดิมอยู่บ้าง (การสำรวจที่เคยทำในปี 2532 พบว่าทุกครัวเรือนใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน ในขณะที่การสำรวจในปี 2538 พบว่ามีประมาณร้อยละ 90 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน และประมาณร้อยละ 10 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน) และการใช้เตาไฟฟ้ามี การเปลี่ยนแปลงในการใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ที่มากขึ้นกว่าเดิมอยู่บ้าง (การสำรวจที่เคยทำในปี 2532 พบว่า เกือบทุกครัวเรือนใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน ในขณะที่การสำรวจในปี 2538

พบว่าประมาณ 3 ใน 4 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน และประมาณ 1 ใน 4 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ 2 ชั่วโมงต่อวัน) การใช้เตาอบก๊าซหุงต้มมีการเปลี่ยนแปลงในการใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ที่มากขึ้นกว่าเดิมอยู่บ้าง (การสำรวจที่เคยทำในปี 2532 พบว่า 4 ใน 5 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน ในขณะที่การสำรวจในปี 2538 พบว่าประมาณ 2 ใน 3 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน และอีกประมาณ 1 ใน 3 ใช้อุปกรณ์ชนิดนี้ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน)

ผลการศึกษาการใช้เชื้อเพลิงโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร “รายได้ของครัวเรือน” กับตัวแปร “การใช้เชื้อเพลิง” พบว่ารายได้ของครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามกับการใช้ก๊าซหุงต้มค่อนข้างมาก และมีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามกับการใช้ไฟฟ้าอยู่บ้าง แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ถ่านหุงต้ม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนี้แสดงถึงอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีต่อการใช้ก๊าซหุงต้มเช่นเดียวกับที่เคยพบจากผลการศึกษาเมื่อปี 2532 ในขณะที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจของครัวเรือนมีอิทธิพลต่อการใช้ถ่านหุงต้มน้อยกว่าปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม และปัจจัยทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเริ่มมีอิทธิพลต่อการใช้ไฟฟ้าลดลงจากที่เคยเป็นอยู่ตามที่ปรากฏจากการศึกษาในปี 2532 โดยเฉพาะหม้อหุงข้าวไฟฟ้า ตู้เย็น และโทรทัศน์สีได้กลายเป็นอุปกรณ์ไฟฟ้าของคนแทบทุกระดับชั้นของสังคมเมืองยกเว้นครัวเรือนที่ยากจนจริง ๆ และอุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดอื่นเช่น เครื่องซักผ้าไฟฟ้า เตาไมโครเวฟ และแอร์คอนดิชันก็จะกลายเป็นอุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดถัดมาที่จะไม่เป็นเครื่องใช้ของเศรษฐกิจต่อไปในอนาคตอันใกล้

ส่วนผลการศึกษาการใช้เชื้อเพลิงโดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร “ขนาดของครัวเรือน” กับตัวแปร “การใช้เชื้อเพลิง” พบว่าขนาดของครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามกับการใช้ก๊าซหุงต้มค่อนข้างมาก และมีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามกับการใช้ไฟฟ้าและถ่านหุงต้มอยู่บ้าง กรณีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามระหว่างขนาดของครัวเรือนกับการใช้ก๊าซหุงต้มอธิบายได้ว่าการใช้ก๊าซหุงต้มจะขึ้นอยู่กับปริมาณของอาหารที่ต้องหุงหาให้เพียงพอต่อจำนวนคน และในกรณีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามซึ่งมีอยู่บ้างระหว่างขนาดของครัวเรือนกับการใช้ถ่านหุงต้มอาจอธิบายได้ว่า ครัวเรือนขนาดใหญ่มีโอกาสที่ประกอบอาหารของวิธีหลากหลายมากกว่าครัวเรือนขนาดเล็กที่มักจะประกอบอาหารโดยการต้มและทอดเป็นปกติรวมทั้งการอุ่นอาหารถุงที่ซื้อมาจากนอกบ้านมากกว่าการย่างและการคั่ว แต่ในกรณีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามซึ่งมีอยู่บ้างระหว่างขนาดของครัวเรือนกับการใช้ไฟฟ้าอาจอธิบายได้ว่า ครัวเรือนขนาดใหญ่มีผู้ใช้ไฟฟ้าเพื่อแสงสว่างและการหุงต้มจำนวนมาก แต่ครัวเรือนขนาดต่าง ๆ มักใช้ตู้เย็นขนาดมาตรฐาน 5-6 คิว และโทรทัศน์สีขนาดมาตรฐาน 14 นิ้ว ทำให้ลดความแตกต่างในปริมาณการใช้ไฟฟ้าของครัวเรือนขนาดต่าง ๆ กันได้

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณหน่วยพลังงานที่มาจากการปรับค่ามาตรฐาน (Converted energy Unit) กับรายได้และขนาดของครัวเรือนซึ่งพบว่าปริมาณหน่วยพลังงานที่ใช้มีความสัมพันธ์ในเชิงแปรตามทั้งกับรายได้ของครัวเรือนและทั้งขนาดของครัวเรือน

ยังคงเป็นสิ่งยืนยันถึงอิทธิพลด้านฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนกับด้านปริมาณการใช้ไฟฟ้าต่อบุคคลซึ่งยังคงเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่มีต่อการใช้จ่ายพลังงานในเขตเมือง

ผลการสำรวจการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าในครัวเรือนพบว่า หลอดไฟฟ้าชนิดหลอดกลม (Incandescent Bulb) ในครัวเรือนที่ศึกษาในปี 2538 พบว่ามีเพียงประมาณร้อยละ 40 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้หลอดกลมแบบเก่า และมีประมาณร้อยละ 4 ที่ใช้หลอดกลมแบบใหม่ (หลอดไฟแบบกลมชนิดที่มีบัลลาสต์ในตัวหลอด) ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา การใช้หลอดไฟฟ้าชนิดหลอดฟลูออเรสเซนต์ (Fluorescent Tube) มีประมาณร้อยละ 60 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้หลอดฟลูออเรสเซนต์แบบเก่าและมีประมาณร้อยละ 64 ที่ใช้หลอดฟลูออเรสเซนต์แบบใหม่ที่เรียกว่า “หลอดผอม” ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงมาใช้หลอดผอมมากขึ้น การใช้ตู้เย็นมีประมาณร้อยละ 90 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้เย็นชนิดนี้ และเริ่มใช้เพิ่มกันมากในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การใช้เครื่องปรับอากาศมีประมาณร้อยละ 30 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา การใช้พัดลมระบายอากาศมีประมาณร้อยละ 15 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา การใช้พัดลมธรรมดาพบว่า เกือบทุกครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะราคาพัดลมที่ผลิตในประเทศมีราคาถูกมากในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา การใช้เครื่องทำน้ำร้อนในห้องน้ำด้วยไฟฟ้ามีประมาณร้อยละ 90 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้นในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา การใช้เตารีดไฟฟ้าพบว่าทุกครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การใช้เครื่องสูบน้ำมีเพียงประมาณร้อยละ 5 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ การใช้เครื่องซักผ้าพบว่าประมาณ 1 ใน 2 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การใช้เครื่องเย็บผ้าไฟฟ้ามีเพียงประมาณไม่ถึงร้อยละ 10 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ การใช้เครื่องวิทยุ-เทปมีประมาณร้อยละ 85 ของครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา การใช้เครื่องโทรทัศน์สีพบว่าเกือบทุกครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา การใช้เครื่องวิดีโอทัศน์พบว่าเกือบทุกครัวเรือนที่ศึกษาใช้ตู้ปรับอากาศชนิดนี้ และเริ่มใช้กันมากเพิ่มขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา

ผลการศึกษาเกี่ยวกับความสม่ำเสมอในการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า พบว่าครัวเรือนที่ใช้เครื่องไฟฟ้าชนิดนั้น ๆ มีจำนวนวันที่ใช้มากน้อยแตกต่างกันดังนี้ คือ หลอดไฟฟ้าชนิดกลมแบบเก่าใช้เป็นประจำทุกวัน และหลอดไฟฟ้าชนิดกลมแบบใหม่ใช้เป็นประจำทุกวันเช่นกัน หลอดไฟฟลูออเรสเซนต์แบบเก่าใช้เป็นประจำทุกวัน และหลอดไฟฟลูออเรสเซนต์แบบใหม่ใช้เป็นประจำทุกวันเช่นกัน การใช้ตู้เย็นใช้เป็นประจำทุกวัน เครื่องปรับอากาศใช้เป็นประจำทุกวัน พัดลมระบายอากาศใช้เป็นประจำทุกวัน พัดลมธรรมดาใช้เป็นประจำทุกวัน เครื่องทำน้ำร้อนในห้องน้ำด้วยไฟฟ้าใช้เป็นประจำทุกวัน

เคาเรียดไฟฟ้าใช้วันเว้นวัน เครื่องสูบน้ำใช้เป็นประจำทุกวัน เครื่องซักผ้าใช้ 2-3 วันต่อสัปดาห์ จักรเย็บผ้าไฟฟ้าใช้เกือบทุกวัน เครื่องวิทยุ-เทปใช้เป็นประจำทุกวัน เครื่องโทรทัศน์สีใช้เป็นประจำทุกวัน เครื่องวิดีโอทัศน์ ใช้ 1-2 วันต่อสัปดาห์

ผลการศึกษาเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงต่อวันในการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า พบว่าครัวเรือนที่ใช้เครื่องไฟฟ้าชนิดนั้น ๆ มีชั่วโมงการใช้มากน้อยแตกต่างกันดังนี้ คือ หลอดไฟกลมแบบเก่าไม่เกิน 4 ชั่วโมงต่อวัน หลอดไฟกลมแบบใหม่ใช้เกิน 6 ชั่วโมงต่อวัน หลอดไฟฟลูออเรสเซนต์แบบเก่าใช้มากกว่า 6 ชั่วโมงต่อวัน หลอดไฟฟลูออเรสเซนต์แบบใหม่ใช้เกิน 6 ชั่วโมงต่อวัน ตู้เย็นใช้ 24 ชั่วโมงต่อวัน เครื่องปรับอากาศใช้มากกว่า 6 ชั่วโมงต่อวัน พัดลมระบายอากาศใช้ประมาณ 2 ชั่วโมงต่อวัน พัดลมธรรมชาติใช้มากกว่า 6 ชั่วโมงต่อวัน เครื่องทำน้ำร้อนในห้องน้ำด้วยไฟฟ้าใช้ 1-2 ชั่วโมงต่อวัน เคาเรียดไฟฟ้าใช้ 1-2 ชั่วโมงต่อวัน เครื่องสูบน้ำใช้ 1-3 ชั่วโมงต่อวัน จักรเย็บผ้าไฟฟ้าใช้ประมาณ 6 ชั่วโมงต่อวัน เครื่องวิทยุ-เทปใช้อุปกรณ์ชนิดนี้น้อยกว่า 3 ชั่วโมงต่อวัน เครื่องโทรทัศน์สีใช้มากกว่า 3 ชั่วโมงต่อวัน เครื่องวิดีโอทัศน์ ใช้ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน

4. สรุปผลการวิเคราะห์ผลกระทบทางสุขภาพจากการใช้พลังงาน

การวิเคราะห์จำแนกกลุ่มได้คัดเลือกเฉพาะกลุ่มที่ไม่เคยมีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่มีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยในอดีตและยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นกลุ่มที่ 2 ส่วนกลุ่มที่มีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยในอดีตแต่ในปัจจุบันหายขาดแล้วเป็นกลุ่มที่ตัดออกไปเพื่อให้เกิดความชัดเจนระหว่างกลุ่มในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลในปัจจุบันต่ออาการไม่สบาย

ผลการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มจากประชากรตัวอย่างจำนวน 1,088 ราย ซึ่งมีจำนวนผู้ที่ไม่มีอาการ 968 ราย และจำนวนผู้ที่มีอาการ 120 ราย ปรากฏว่าในจำนวนตัวแปรที่ศึกษาซึ่งประกอบด้วย ระยะจากถนน ที่พักกิ่งธุรกิจ จำนวนห้อง ปริมาณการใช้ถ่าน ระบบระบายอากาศในครัว ขนาดครัวเรือน รายได้ครัวเรือน อาชีพเสี่ยงมลพิษ และแหล่งที่มาของความรู้เกี่ยวกับมลพิษ มีตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการจำแนกกลุ่ม 3 ตัวแปร ตามลำดับ คือ ขนาดครัวเรือน ระบบระบายอากาศในครัว แหล่งที่มาของความรู้เกี่ยวกับมลพิษ กล่าวคือ กลุ่มที่ไม่เคยมีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยทั้งในอดีตและปัจจุบันซึ่งเป็นกลุ่มที่ 1 มีความแตกต่างจากกลุ่มที่มีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยในอดีตและยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งเป็นกลุ่มที่ 2 โดยที่กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ที่อยู่ในครัวเรือนขนาดใหญ่ตั้งแต่ 4.5 คนขึ้นไป มีระบบระบายอากาศในระดับ 2.7 คะแนน และได้รับข่าวสารความรู้ที่เกี่ยวกับการใช้ชนิดของพลังงานและอุปกรณ์ที่ใช้พลังงานและความรู้ที่เกี่ยวกับมลพิษทางอากาศรวม 6.3 คะแนนของแหล่งที่มาของความรู้ ใน

ขณะที่กลุ่มที่ 2 เป็นผู้ที่อยู่ในครัวเรือนขนาดเล็กไม่เกิน 4 คน มีระบบระบายอากาศในระดับ 2.6 คะแนน และได้รับข่าวสารความรู้ที่เกี่ยวกับการใช้ชนิดของพลังงานและอุปกรณ์ที่ใช้พลังงานและ ความรู้ที่เกี่ยวกับมลพิษทางอากาศรวม 5.6 คะแนนของแหล่งที่มาของความรู้ โดยที่ผลการวิเคราะห์ จำแนกกลุ่มครอบครัวประชากรที่ศึกษาร้อยละ 62.96 โดยกลุ่มที่ 1 จำแนกได้ถูกต้องร้อยละ 64.2 และกลุ่มที่ 2 จำแนกได้ถูกต้องร้อยละ 53.3

ผลการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มจากประชากรตัวอย่างจำนวน 1,019 รายซึ่งมีจำนวนผู้ที่ไม่มี อาการ 968 ราย และจำนวนผู้ที่มีอาการเฉพาะโรคทางเดินหายใจ 51 ราย ปรากฏว่า ในจำนวน ตัวแปรที่ศึกษาซึ่งประกอบด้วย ระยะจากถนน ที่พักถึงธุรกิจ จำนวนห้อง ปริมาณการใช้ถ่าน ระบบ ระบายอากาศในครัว ขนาดครัวเรือน รายได้ครัวเรือน อาชีพเสี่ยงมลพิษ และแหล่งที่มาของความรู้ เกี่ยวกับมลพิษ มีตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการจำแนกกลุ่ม 3 ตัวแปร ตามลำดับ คือ ขนาดครัวเรือน ระบบระบายอากาศในครัว และจำนวนห้อง กล่าวคือ กลุ่มที่ไม่เคยมีอาการ ไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควร หรือเป็นบ่อยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ 1 มีความ แตกต่างจากกลุ่มที่มีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควร หรือเป็นบ่อยในอดีตและยังคงเป็น อยู่ในปัจจุบันซึ่งเป็นกลุ่มที่ 2 โดยที่กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ที่อยู่ในครัวเรือนขนาดใหญ่ตั้งแต่ 4.5 คนขึ้นไป มีระบบระบายอากาศในระดับ 2.7 คะแนน และอยู่ในบ้านที่มีจำนวนห้องมากกว่า 6.8 ห้อง ในขณะที่ กลุ่มที่ 2 เป็นผู้ที่อยู่ในครัวเรือนขนาดเล็กไม่เกิน 3.8 คน มีระบบระบายอากาศในระดับ 2.4 คะแนน และอยู่ในบ้านที่มีจำนวนห้องน้อยกว่า 5.8 ห้อง โดยที่ผลการวิเคราะห์จำแนกกลุ่มครอบครัว ประชากรที่ศึกษาร้อยละ 66.93 โดยกลุ่มที่ 1 จำแนกได้ถูกต้องร้อยละ 67.0 และกลุ่มที่ 2 จำแนกได้ถูก ต้องร้อยละ 64.7

5. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านพลังงานและด้านสาธารณสุข

ชีวิตประจำวันของครัวเรือนในกรุงเทพมหานครเข้าสู่ยุคที่ใช้ไฟฟ้าเป็นพลังงานในทุก ครัวเรือนและมีปริมาณการใช้ไฟฟ้าต่อครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น พลังงานที่ใช้ในการหุงต้มโดยใช้ก๊าซ หุงต้มอยู่ในระดับที่อึดอัดและมีปริมาณการใช้ก๊าซหุงต้มต่อครัวเรือนที่ลดลง โดยใช้สำหรับทำ กับข้าว และหันมาใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าในแทบทุกครัวเรือน และบางครัวเรือนใช้เตาไมโครเวฟ เพิ่มขึ้น ส่วนการใช้ถ่านมีจำนวนครัวเรือนที่ใช้ถ่านลดลง แต่การที่ยังคงมีการใช้ถ่านยังมีปัจจัยสาเหตุ ทางสังคมวัฒนธรรมในเรื่องการปรุงอาหารด้วยถ่านที่ช่วยให้อาหารมีรสชาติดีที่คุ้นเคย (การย่างและ การคั่ว) ตู้เย็นขนาดมาตรฐาน 5-6 คิว และโทรทัศน์สีขนาดมาตรฐาน 14 นิ้ว ได้กลายเป็นอุปกรณ์ ไฟฟ้าของคนแทบทุกระดับชั้นของสังคมเมืองที่กำลังจะถึงจุดอึดอัดเต็มที่ และกำลังขยับตัวเข้าสู่การ ใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าชนิดอื่น ๆ เพิ่มเติมโดยเฉพาะเครื่องซักผ้าไฟฟ้า เตาไมโครเวฟ และแอร์คอนดิชัน ในขณะเดียวกัน ผลจากการศึกษาซึ่งสรุปได้ว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อ

การจำแนกกลุ่ม กลุ่มที่มีอาการไม่สบายที่เป็นต่อเนื่องนานพอสมควรหรือเป็นบ่อยในอดีตและยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ขนาดครัวเรือน ระบบระบายอากาศในครัว จำนวนห้อง และแหล่งที่มาของความรู้เกี่ยวกับมลพิษนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านพลังงานและด้านสาธารณสุข ดังนี้

- (1) รัฐบาลควรรักษาระดับราคาก๊าซหุงต้มที่ยังคงเป็นพลังงานหลักที่ครัวเรือนในสังคมเมืองใช้เป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร
- (2) รัฐบาลควรสนับสนุนให้มีการผลิตหลอดฟลูออเรสเซนต์แบบใหม่ที่เรียกว่า “หลอดคอม” รวมทั้งหลอดไฟแบบกลมชนิดที่มีบัลลาสต์ในตัวหลอดในราคาที่ถูกลง โดยใช้นโยบายส่งเสริมการลงทุน ผ่านสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนและกระทรวงอุตสาหกรรม
- (3) รัฐบาลควรสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาดำเนินงานวิจัยด้านการจัดหาและการใช้พลังงาน และด้านการลดมลภาวะจากการใช้พลังงานในครัวเรือน รวมทั้งการปฏิบัติการเผยแพร่และส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างประหยัด โดยวิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
- (4) หน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาและการใช้พลังงานควรณรงค์ให้ประชาชนเลือกซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า “เบอร์ห้า” ให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการผ่านสื่อมวลชนทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
- (5) หน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาและการใช้พลังงาน ควรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักวิธีการใช้พลังงานไฟฟ้าสำหรับอุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ ให้เกิดการประหยัดไฟฟ้าให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการใช้ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ การใช้เตารีดไฟฟ้า การใช้เครื่องซักผ้า การใช้เครื่องโทรทัศน์
- (6) หน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาและการใช้พลังงาน และที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสุขภาพจากภาวะมลพิษ ควรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักวิธีการใช้พลังงานไฟฟ้าสำหรับอุปกรณ์ไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ ให้ได้รับผลกระทบจากมลพิษที่มีต่อสุขภาพให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผลกระทบของการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาค

ประโยชน์ เจริญสุข
สมศักดิ์ บำเพ็ญกิจ
อุทุมพร เลื่องลือเจริญกิจ

1. บทนำ

แม้ว่าจะยังไม่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการค้าระหว่างประเทศมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรง แต่มีนักเศรษฐศาสตร์หลายท่านได้ทำการศึกษาวิจัยและพบว่าการค้าระหว่างประเทศมีบทบาทต่อความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการส่งออกสินค้าของประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ผลการศึกษาของ Michalopoulos and Jay (1973), Michaely (1977), Krueger (1978), Balassa (1978), และ Feder (1983) ได้ค้นพบว่าการส่งออกมีผลกระทบต่อการเพิ่มขึ้นของ GNP อย่างมีนัยสำคัญ¹

ผลที่ได้จากการศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวนี้ มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนา และประเทศที่กำลังพัฒนาของธนาคารโลก² (The World Bank) โดยผ่านทางเงินกู้เพื่อการพัฒนาประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฟิลิปปินส์ ไทย และจีน เป็นต้น ซึ่งได้ส่งผลให้ประเทศเหล่านี้มีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก โดยเฉพาะในช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมา

1.1 วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยฉบับนี้ คือ ศึกษาผลกระทบของการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาคของไทย โดยพยายามวิเคราะห์ถึง (1) เป็นแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (2) การชักนำให้เกิดการผลิตภายในประเทศและการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการส่งออก (3) รายได้สุทธิอันเนื่องมา

¹ ดู Lal D., and S. Rajapatirana (1987). "Foreign Trade Regimes and Economic Growth in Developing Countries", *The World Bank Research Observer*, Vol. 2, No. 2, pp. 192-197.

² Bela Balassa. เป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่มีส่วนสำคัญคนหนึ่งของธนาคารโลกในการกำหนดนโยบายการเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยใช้การส่งออกเป็นตัวนำ (Leading) หรือยุทธวิธีในการเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาในครั้งนั้น.

จากการส่งออก และ (4) ผลกระทบต่อดัชนีราคาผู้ผลิตและภาวะเงินเฟ้ออันเนื่องมาจากราคาวัตถุดิบนำเข้า มีราคาสูงขึ้นสาเหตุเพราะค่าเงินบาทถูกลง

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาคของไทย ได้แก่ ตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิตของประเทศไทย ที่จัดสร้างโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี 1975, 1980, 1982, 1985 และ 1990 ประกอบกับข้อมูลการค้าระหว่างประเทศในปีปัจจุบัน ซึ่งได้รวบรวมจากกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์เป็นสำคัญ

รายงานฉบับนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ (1) บทนำ (2) แบบจำลอง (model) ที่ใช้ในการศึกษา (3) ผลการศึกษา (4) ประเด็นนโยบาย และ (5) บทสรุป

1.2 สาระงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การค้าระหว่างประเทศเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของระบบเศรษฐกิจไทยในฐานะที่เป็นประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเปิด การศึกษาวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศของไทยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปทางด้านการส่งออกและการนำเข้าโดยรวมและรายสาขาประเภทสินค้า ตลอดจนประเทศคู่ค้าที่สำคัญ และการศึกษาวิจัยเรื่องการค้าระหว่างประเทศส่วนหนึ่งมุ่งพิจารณาต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสินค้าออกและสินค้าเข้า ซึ่งแยกไม่ออกจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตลอดจนผลของการพัฒนาอุตสาหกรรม³

เนื่องจากคณะวิจัยได้เลือก Input-Output Technique มาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการศึกษาผลกระทบของการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาค ดังนั้นการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงจำกัดขอบเขตเฉพาะงานศึกษาวิจัยที่สำคัญที่ใช้ Input-Output Technique เป็นเครื่องมือในการศึกษาตามหัวข้อเรื่องที่กำหนดไว้เท่านั้น

งานศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อมโยง (Linkages) ทางเศรษฐกิจโดยผ่านการค้าทั้งในแง่การเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkage) และการเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward Linkage) นั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย โดยเฉพาะในต่างประเทศ งานวิจัยที่สำคัญ เช่น Chenery (1980). และ Furukawa (1986). เป็นต้น โดย Furukawa ได้ทำการศึกษาถึงความเชื่อมโยงทางการค้าระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศอาเซียน-ญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา โดยใช้เทคนิค International Input-Output Model ผลงานของเขาได้แสดง Linkages ระหว่างประเทศดังกล่าวอย่างละเอียดและชัดเจน กล่าวได้ว่าเป็นงานที่น่าสนใจมากชิ้นหนึ่ง

การศึกษาวิจัยทางด้านแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Sources of Economic Growth) ที่สำคัญ ได้แก่ งานของ Chenery, Robinson, and Syrquin (1986). นอกจากนี้ก็มีการศึกษาในแนวเดียวกันในหลายประเทศ เช่น เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และประเทศไทย เป็นต้น การศึกษาส่วนมากมุ่งเน้นไป

³ ดู กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2533). "วิวัฒนาการและปริblem ในการศึกษาวิจัยเศรษฐกิจไทย: พรมแดนแห่งความรู้เบื้องต้น", วารสารเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์, ปีที่ 2, ฉบับที่ 2, หน้า 161-162.

ที่การส่งออกต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและประเด็นนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น งานของ Warin, Prayote and Orapan (1993). และงานของอาคม เดิมพิทยาไพสิฐ (2538) เป็นต้น

งานวิจัยทางด้านผลกระทบของการส่งออกต่อการผลิต, มูลค่าเพิ่มและการจ้างงานมีอยู่ค่อนข้างแพร่หลาย ผลงานส่วนใหญ่ชี้ชัดว่าหากการส่งออกมีมูลค่าสูงแล้ว ก็จะส่งผลกระทบต่อการผลิต มูลค่าเพิ่มและการจ้างงานสูงมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับโครงสร้างการผลิตสินค้าส่งออกของประเทศนั้น ๆ เช่น ผลงานวิจัยของ Furukawa (1986). และ Kim and Vorasopontasiporn (1989). เป็นต้น

การศึกษารายได้สุทธิจากการส่งออก (Net Foreign Exchange Earning) มีการศึกษาอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เกาหลี และในกลุ่มประเทศอาเซียน ผลที่ได้จากการศึกษาในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสัดส่วนการนำเข้าสินค้าเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตต่อวัตถุดิบในประเทศสูงหรือต่ำ เช่น งานศึกษาของ NESDB, IDE, and NSO (1980) และงานของ Prayote (1991), Warin and Prayote (1993) และอาคม เดิมพิทยาไพสิฐ (2538)

งานวิจัยผลกระทบทางด้านทุนการผลิตและเงินเฟ้อ โดยใช้ Input-Output เทคนิคที่สำคัญ ได้แก่ งานของ Barker (1968) Barker ได้ใช้ Input-Output Prices Model ทำการศึกษาผลกระทบต่อราคาสินค้าอันเนื่องมาจากค่าเงินปอนด์ตกต่ำลงในปี 1967 ส่งผลให้ระดับราคาสินค้าที่ผลิตได้ในประเทศเพิ่มสูงขึ้น โดยได้แสดงผลการคำนวณเป็นรายสาขาการผลิตอย่างละเอียดและชัดเจน ผลการคำนวณของ Barker ปรากฏว่าสอดคล้องอย่างยิ่งกับราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้นในปีถัดมา ส่วนงานของ Kohama and Urata (1988) ได้แสดงผลกระทบของการแข็งตัวของค่าเงินเยนญี่ปุ่นต่อระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่น ซึ่งผลที่ได้น่าสนใจเช่นเดียวกัน

2. แบบจำลอง (model) ที่ใช้ในการศึกษา

วิธีการศึกษาจะใช้แบบจำลองของตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดของตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต⁴ (I-O Concept)

วิธีการหนึ่งที่จะจัดรวบรวมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Activity) ของประเทศ ให้เป็นระบบได้ก็โดยการแบ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านั้นให้เป็นหมวดหมู่ตามประเภทสาขาการผลิต (Sector or Industry) เช่น สาขาการผลิตภาคเกษตรกรรม เหมืองแร่ อุตสาหกรรม ขนส่ง ก่อสร้าง บริการ และอื่น ๆ เป็นต้น และเมื่อดังข้อสมมติฐาน (Assumption) เพิ่มเติมว่าแต่ละสาขาการผลิตจะผลิตสินค้าประเภทเดียว และมีกระบวนการผลิตอย่างเดียวแล้ว แนวความคิดนี้สามารถที่จะนำมาใช้ในการจัดสร้างตารางแสดงความสัมพันธ์ของการผลิต และการแจกแจงผลผลิตของสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งได้อย่างเป็นระบบ (Systematic) กล่าวคือ ในระบบเศรษฐกิจนั้นสาขาการผลิตแต่ละ

⁴ ผู้สนใจอาจดูได้จากตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิตของประเทศไทยในปี 1975 หรือหนังสือ Input-Output Economics โดยทั่วไป และเอกสารของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น ตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตปี 2533 เป็นต้น

สาขาการผลิตจำเป็นจะต้องใช้ปัจจัยการผลิต (Input) อะไรบ้าง เพื่อนำมาใช้ในการผลิตสินค้าต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้ออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ คือ ปัจจัยการผลิตขั้นกลาง (Intermediates Input) และปัจจัยการผลิตเบื้องต้น (Primary Input) ได้แก่ แรงงาน ทุน ส่วนเกินของการประกอบการ และผลตอบแทนของรัฐ ในขณะที่เดียวกันเมื่อแต่ละสาขาการผลิตผลิตสินค้านั้นขึ้นมาแล้ว ก็จะขายสินค้าที่ผลิตได้ (Output) ให้กับสาขาการผลิตอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้แล้วยังจำหน่ายให้กับครัวเรือน รัฐบาล ธุรกิจส่งออก และเก็บไว้เป็นสินค้าคงเหลือที่เรียกว่า เป็นการใช้จ่ายขั้นสุดท้ายเพื่อการบริโภค (Final Demand)

โดยนัยดังกล่าวแล้วตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต จะแสดงให้เห็นการหมุนเวียน (Flow) ของสินค้าและบริการระหว่างสาขา (Sector) ต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาที่แน่นอน (โดยปกติจะกำหนดระยะเวลา 1 ปี) โดยทางด้านแนวดิ่ง (Column) ของตารางจะแสดงโครงสร้างการผลิต (Input Structure) และทางด้านแนวนอน (Row) จะแสดงถึงการแจกแจงหรือการใช้ผลผลิต (Output Distribution) ของแต่ละสาขาการผลิตในระบบเศรษฐกิจ และตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิตอาจจะเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ตารางความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรม (Inter-Industrial Relations Table)

ธุรกรรมทางเศรษฐกิจ (Inter-Industries Transactions) สามารถที่จะแสดงในรูปของ Algebra ได้ดังนี้

ด้านแนวนอน (Row) จะแสดงถึงการกระจายผลผลิตของสาขาอุตสาหกรรม i โดยสมมติให้มี n สาขาการผลิต คือ

$$\sum_{j=1}^n X_{ij} + F_i = X_i \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

โดยที่ X_{ij} = การหมุนเวียนของสินค้าอุตสาหกรรม i เพื่อการผลิตสินค้าของอุตสาหกรรม j

X_i = มูลค่าผลผลิตของอุตสาหกรรม i

F_i = อุปสงค์ขั้นสุดท้ายที่มีต่อสินค้าอุตสาหกรรม i

ในทำนองเดียวกันทางด้านแนวดิ่งจะแสดงถึงโครงสร้างค่าใช้จ่าย (หรือต้นทุน) การผลิตของสินค้าอุตสาหกรรม j คือ

$$\sum_{i=1}^n X_{ij} + V_j = X_j \quad (j = 1, 2, \dots, n)$$

โดยที่ V_j = มูลค่าเพิ่มของสาขาการผลิต j

สมมติให้การใช้ปัจจัยการผลิต (Input) จะเป็นสัดส่วนโดยตรงกับมูลค่าผลผลิต (Output) แล้วจะ
ได้ว่า

$$\begin{aligned} X_i &= a_{ij} \cdot X_j \\ \text{หรือ} \quad a_{ij} &= X_i / X_j \end{aligned}$$

โดยที่ a_{ij} จะเรียกว่า ค่าสัมประสิทธิ์การผลิต (Input or Technical Coefficients) ของแต่ละปัจจัย
การผลิต ซึ่งใช้ในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมสาขา i

จากความสัมพันธ์ที่แสดงข้างบนนี้สามารถอธิบายในรูปเมทริกซ์ (Matrix Form) ได้ดังนี้

$$\begin{aligned} X &= AX + F \\ \text{หรือ} \quad X &= (I - A)^{-1} \cdot F \end{aligned}$$

$(I - A)^{-1}$ เรียกว่า Leontief Inverse Matrix หรือ Inverse Matrix ซึ่งตั้งชื่อให้ตาม Prof. Wassily W.
Leontief⁵ ผู้คิดค้นทฤษฎี Input-Output

Inverse Matrix เป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจด้วยตารางปัจจัย
การผลิต-ผลผลิต โดยเฉพาะผลกระทบต่อเนื่อง (Linkage Effects) แสดงเป็นสมการได้ดังนี้
ผลกระทบเชื่อมโยงย้อนหลัง (Backward Linkage) สามารถคำนวณได้จากสมการที่

$$\alpha_j = \frac{1}{n} \frac{\sum_i b_{ij}}{\sum_j \sum_i b_{ij}} \quad (j = 1, 2, 3, \dots, n)$$

⁵ Leontief, Wassily W. (1906 -). Leontief เกิดในกรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ประเทศรัสเซีย. Leontief จบปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัย
แห่งเบอร์ลินในปี 1928. ปี 1931 ได้เดินทางไปทำวิจัยที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและเป็นศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย
ฮาร์วาร์ดในปี 1946. ผลงานหลักด้านวิชาการของ Leontief คือ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านสาขา
การผลิตที่เขาดังชื่อไว้ Input-Output Analysis ซึ่งปรากฏอยู่ในงานของเขาชื่อ "Studies in the Structure of the American Economy" (1953)
และ "Input-Output Economics" (1966). Leontief ได้ใช้คณิตศาสตร์ขั้นสูงซึ่งเขามีความเชี่ยวชาญอย่างมากสร้างแบบจำลองที่เรียกว่า Input-
Output model เพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจ. Leontief ได้นำเทคนิค I-O มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาระบบเศรษฐกิจของ
ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งงานวิจัยของ Leontief ได้นำเสนอผลลัพธ์ที่น่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะทางด้านการค้าระหว่างประเทศ (International
Trade) และเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources). ปัจจุบันนี้ Input-Output เทคนิค ได้ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผน
ด้านเศรษฐกิจในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก. Leontief ได้รับรางวัล Nobel Prize สาขาเศรษฐศาสตร์ในปี 1973.

ผลกระทบต่อเนื่องจากการผลิต (Forward Linkage) สามารถคำนวณได้โดยใช้สมการ

$$\beta_i = \frac{1}{n} \frac{\sum_j b_{ij}}{\sum_i \sum_j b_{ij}} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, n)$$

โดยที่	b_{ij}	=	เมทริกซ์สัมประสิทธิ์ผกผัน $([I - A^d]^{-1})$
	$\sum_i b_{ij}$	=	อัตราผลผลิตซึ่งสร้างจากหนึ่งหน่วยของอุปสงค์ขั้นสุดท้ายสำหรับสาขาการผลิตที่ j
	$\sum_j b_{ij}$	=	อัตราผลผลิตชนิดที่ j ที่ต้องสร้างขึ้นอันเนื่องมาจากอุปสงค์รวมขั้นสุดท้ายหนึ่งหน่วย
	$\sum_i \sum_j b_{ij}$	=	อัตราผลกระทบรวมทั้งหมดจากอุปสงค์ขั้นสุดท้าย

2.2 แหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Sources of Growth)

แบบจำลอง (model) ที่มาของปัจจัยที่กำหนดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แสดงได้ดังรูปสมการต่อไปนี้⁶

$$\begin{aligned} x &= A^d x + f^d + e \\ x &= (I - A^d)^{-1} (f^d + e) \\ &= R^d (f^d + e) \end{aligned} \quad \text{-----} \textcircled{1}$$

โดยกำหนดให้ $R^d = (I - A^d)^{-1}$

การเปลี่ยนแปลงของผลผลิตแต่ละสาขาการผลิตระหว่าง 2 ช่วงเวลา อธิบายได้ดังนี้

$$\begin{aligned} \Delta x &= x_2 - x_1 \\ &= R_2^d (f_2^d + e_2) - R_1^d (f_1^d + e_1) \quad \text{-----} \textcircled{2} \\ &= R_2^d (f_2^d + e_2) - R_1^d (f_2^d + e_2) + R_1^d (f_2^d + e_2) - R_1^d (f_1^d + e_1) \end{aligned}$$

⁶ ดู Hollis Chenery, S. Robinson และ M. Syrquin (1986), "Industrialization and Growth : A Comparative Study", London, Oxford University Press.

จัดเทอม 3 และ 4 ใหม่ ดังนี้

$$\begin{aligned} R^d_1(f^d_2 + e_2) - R^d_1(f^d_1 + e_1) &= R^d_1(\Delta f^d + \Delta e) \\ &= R^d_1(\Delta f - \Delta f^m + \Delta e) \text{ -----} \textcircled{3} \end{aligned}$$

จัดเทอม 1 และ 2 ใหม่ ดังนี้

$$R^d_2(f^d_2 + e_2) - R^d_1(f^d_2 + e_2) = \Delta R^d(f^d_2 + e_2) \text{ -----} \textcircled{4}$$

แทนค่า $\textcircled{3}$ และ $\textcircled{4}$ ใน $\textcircled{2}$ จะได้องค์ประกอบปัจจัยกำหนดการเปลี่ยนแปลงของผลผลิต ดังนี้

$$\begin{aligned} \Delta x &= \Delta R^d(f^d_2 + e_2) + R^d_1(\Delta f - \Delta f^m + \Delta e) \\ &= R^d_1 \Delta f - R^d_1 \Delta f^m + R^d_1 \Delta e + \Delta R^d(f^d_2 + e_2) \text{ -----} \textcircled{5} \end{aligned}$$

↓

↓

↓

↓

ผลของ
อุปสงค์
ขั้นสุดท้าย

ผลของการ
ทดแทน
การนำเข้า

ผลของการ
ขยายตัวของ
การส่งออก

ผลของการเปลี่ยน
แปลงเทคโนโลยี

- โดยที่
- A = เมทริกซ์สัมประสิทธิ์ปัจจัยการผลิตรวม (n x n)
(Total input coefficient matrix)
 - A^m = เมทริกซ์สัมประสิทธิ์ปัจจัยการผลิตนำเข้า (n x n)
(Imported input coefficient matrix)
 - A^d = A - A^m = เมทริกซ์สัมประสิทธิ์ปัจจัยการผลิตในประเทศ
(n x n) (Domestic input coefficient matrix)
 - f = เวกเตอร์อุปสงค์ขั้นสุดท้ายรวม (n x 1) ประกอบด้วย การบริโภคของครัวเรือน การบริโภคของภาครัฐบาล การลงทุนของภาคเอกชน การลงทุนภาครัฐบาล และสต็อก
 - f^d = เวกเตอร์อุปสงค์ขั้นสุดท้ายสำหรับสินค้าที่ผลิตในประเทศ (n x 1)
 - f^m = เวกเตอร์อุปสงค์ขั้นสุดท้ายสำหรับสินค้านำเข้า (n x 1)
 - X = เวกเตอร์ผลผลิต
 - e = เวกเตอร์การส่งออก (รวมการส่งออกพิเศษ)
 - (I - A^d)⁻¹ = เมทริกซ์ผกผันลีออนท็ีฟ (Leontief inverse matrix)

2.3 การชักนำให้เกิดการผลิตในประเทศและการจ้างงานอันเนื่องมาจากการส่งออก (Induced Production by Exports)

Production by Exports)

ผลกระทบต่อการผลิตภายในประเทศที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการส่งออก แสดงได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\Delta X_e = (I - A^d)^{-1} \cdot \Delta e$$

โดยที่ Δe = เวกเตอร์การส่งออกที่เพิ่มขึ้น
 ΔX_e = เวกเตอร์ผลผลิตภายในประเทศที่เพิ่มขึ้นเนื่องมาจากการส่งออก

และผลกระทบต่อการจ้างงานอันเนื่องมาจากการส่งออก แสดงได้ดังสมการต่อไปนี้

$$\Delta L_e = \bar{L} (I - A^d)^{-1} \cdot \Delta e$$

โดยที่ ΔL_e = เวกเตอร์ของแรงงานที่เพิ่มขึ้นเนื่องมาจากการส่งออก
 \bar{L} = เมทริกซ์ทแยงของสัมประสิทธิ์การจ้างงาน l_j
 l_j = สัมประสิทธิ์การจ้างงานของสาขาการผลิตที่ j
 = $\frac{\text{จำนวนแรงงานในสาขาการผลิตที่ } j}{\text{มูลค่าผลผลิตที่สาขาที่ } j}$

2.4 รายได้สุทธิอันเนื่องมาจากการส่งออก (Net Foreign Exchange Earning by Export)

อัตรารายได้สุทธิจากการส่งออกคำนวณได้จากรายได้จากการส่งออกของสินค้าแต่ละชนิด แล้วหักออกด้วยสินค้านำเข้าทั้งหมดที่นำมาใช้ในการผลิตสินค้านั้นๆ และที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้รับคือรายได้สุทธิอันเนื่องมาจากการส่งออก นั่นก็คือสาขาการผลิตใดมีอัตรารายได้สุทธิสูงก็หมายความว่าสาขาการส่งออกนั้นสามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศได้มากกว่าสาขาการส่งออกอื่น อัตรารายได้สุทธิอันเนื่องมาจากการส่งออก แสดงได้ดังสมการต่อไปนี้

โดยที่ $Z = E - A^m (I - A^d)^{-1} E$
 Z = เวกเตอร์ของรายได้สุทธิของการส่งออก
 E = เวกเตอร์ของการส่งออก
 A^m = เมทริกซ์สัมประสิทธิ์การผลิตที่เป็นสินค้านำเข้า
 (Input coefficient matrix for imports)

จากองค์ประกอบของ Z และ E สามารถคำนวณดัชนีรายได้สุทธิจากการส่งออก (INE) ได้ดังนี้

$$INE = Z_i / E_i \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

2.5 ผลกระทบต่อดัชนีราคาผู้ผลิตอันเนื่องมาจากราคาวัตถุดิบนำเข้ามีราคาสูงขึ้น

เมื่อราคาสินค้าวัตถุดิบที่นำเข้าจากต่างประเทศนำมาเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าชนิดต่าง ๆ ภายในประเทศมีราคาสูงขึ้น เช่น กรณีน้ำมันปิโตรเลียม ข่อมส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตของผู้ผลิตสินค้าและบริการในประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบต่อดัชนีราคาผู้ผลิตซึ่งจะทำให้ราคาของสินค้าและบริการแพงขึ้นนั่นเอง ผลกระทบต่อดัชนีราคาผู้ผลิตอันเนื่องมาจากราคาวัตถุดิบนำเข้ามีราคาสูงขึ้น แสดงโดยสมการดังต่อไปนี้

$$P_j = (I - A_d')^{-1} \bullet (\Delta m_j + v_j)$$

โดยที่	P_j	=	อัตราเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าสาขาที่ j
	$(I - A_d')^{-1}$	=	Domestic transpose inverse matrix
	Δm_j	=	อัตราการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าวัตถุดิบนำเข้าสาขาที่ i
	v_j	=	Primary input coefficient

3. ผลการศึกษา

เนื่องจากรายงานวิจัยชิ้นนี้เน้นทางด้านผลกระทบของการค้าต่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาคของไทย ดังนั้นคณะวิจัยจึงขอเสนอภาพรวมของการค้าระหว่างประเทศของไทยเพื่อเป็นการปูพื้นก่อนที่จะนำไปสู่ประเด็นนโยบาย และจะนำเสนอผลที่ได้จากการศึกษาในแต่ละประเด็นเป็นลำดับต่อไป อนึ่ง การวิเคราะห์โดยแบบจำลอง Input-Output ในรายงานฉบับนี้ได้จำแนกสาขาการผลิตของตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิตเป็นขนาด 26 X 26 สาขา ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จำแนกไว้

3.1 โครงสร้างการค้าระหว่างประเทศของไทย

มูลค่าการค้าระหว่างประเทศ (มูลค่าสินค้าส่งออกรวมกับมูลค่าสินค้านำเข้า) ของไทยเพิ่มสูงขึ้นทุกปี กล่าวคือ ในปี 1985 มีมูลค่า 444.4 พันล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 1,442.7 พันล้านบาทในปี 1990 และเพิ่มขึ้นเป็น 3,730.8 พันล้านบาทในปี 1997 หรือเพิ่มขึ้นกว่า 7 เท่าตัวภายในช่วงระยะเวลา 12 ปี การเพิ่มขึ้นของมูลค่าการค้าระหว่างประเทศของไทยนั้น เป็นผลเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของการส่งสินค้าออกและ

การนำสินค้าเข้า โดยการส่งสินค้าออกได้เพิ่มจาก 193.3 พันล้านบาทในปี 1985 เป็น 1,806.6 พันล้านบาท ในปี 1997 ในขณะที่สินค้านำเข้าเพิ่มขึ้นจาก 251.1 พันล้านบาทในปี 1985 เป็น 1,924.2 พันล้านบาทในปี 1997 (ตารางที่ 3.1)

เนื่องจากมูลค่าการส่งสินค้าออกของไทยน้อยกว่ามูลค่าการนำสินค้าเข้าประเทศ ส่งผลกระทบต่อดุลการค้าเป็นผลให้ประเทศไทยขาดดุลการค้ามาทุกปี โดยในปี 1985 ไทยขาดดุลการค้ามูลค่า 57.8 พันล้านบาท และเพิ่มเป็น 117.5 พันล้านบาทในปี 1997

ความสำคัญของการค้าระหว่างประเทศของไทยพิจารณาจากสัดส่วนมูลค่าการค้าต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 42.1 ในปี 1985 เป็นร้อยละ 75.6 ในปี 1996

ตารางที่ 3.1 : มูลค่าสินค้าส่งออก สินค้านำเข้า ดุลการค้า มูลค่าการค้า และ GDP ของประเทศไทย ปี 1985-1997

ปี	มูลค่า : พันล้านบาท				
	สินค้าส่งออก	สินค้านำเข้า	ดุลการค้า	มูลค่าการค้า	GDP
1985 (2528)	193.3	251.1	-57.8	444.4	1,056.5
1986 (2529)	233.3	241.3	-7.9	476.6	1,133.4
1987 (2530)	299.8	334.2	-34.3	634.0	1,299.9
1988 (2531)	403.5	513.1	-109.5	916.6	1,559.8
1989 (2532)	516.3	662.6	-146.3	1,178.9	1,857.0
1990 (2533)	589.8	852.9	-263.1	1,442.7	2,183.5
1991 (2534)	725.4	959.4	-233.9	1,684.8	2,506.6
1992 (2535)	824.6	1,033.2	-208.6	1,857.8	2,834.7
1993 (2536)	940.8	1,170.8	-229.9	2,111.6	3,179.5
1994 (2537)	1,137.6	1,369.2	-231.6	2,506.8	3,634.8
1995 (2538)	1,406.3	1,763.5	-357.2	3,169.8	4,194.6
1996 (2539)	1,411.0	1,832.8	-421.7	3,243.8	4,689.6
1997 (2540)	1,806.6	1,924.2	-117.5	3,730.8	-

ที่มา : กรมศุลกากรพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ : ตัวเลขมีการปัดเศษ ผลรวมอาจไม่เท่ากับยอดรวม, และ (P) เป็นตัวเลขเบื้องต้น

ตารางที่ 3.2 ได้แสดงโครงสร้างการส่งออกและนำเข้าสินค้าไทย (โดยจำแนกสาขาการผลิตตาม I-O Sector Classification) เปรียบเทียบปี 1970 และ 1997 ข้อมูลที่ได้แสดงว่าโครงสร้างการส่งออกของไทยนั้นสินค้าเกษตรกรรมมีสัดส่วนลดลง โดยเฉพาะหมวดอาหาร ซึ่งได้แก่ ข้าวสารเป็นสิ่งสำคัญ มีสัดส่วนลดลงจาก 27.09 % ในปี 1970 เหลือเพียง 17.01 % ในปี 1997 และเช่นเดียวกันกับสิ่งทอ มีสัดส่วนลดลงจาก 16.18 % ในปี 1970 เหลือ 9.44 % ในปี 1997 ในขณะที่สินค้าอุตสาหกรรมเพิ่มสัดส่วนการส่งออกมากขึ้นโดยเฉพาะสาขาเครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ รถยนต์ และอื่น ๆ กล่าวได้ว่าโครงสร้างการส่งออกสินค้าของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปไม่น้อย กล่าวคือสินค้าอุตสาหกรรมมีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงกว่าสินค้าเกษตรกรรม และเมื่อพิจารณาโครงสร้างการนำเข้าสินค้าของไทยพบว่าการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทยยังคงต้องนำเข้าเครื่องจักร เครื่องยนต์หรือสินค้าทุนเพิ่มขึ้นสูงมาจาก 41.25 % ในปี 1990 เป็น 48.86 % ในปี 1997 หรือคิดเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของการนำเข้าสินค้าทั้งหมด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการส่งออกและนำเข้าของไทยนี้จะส่งผลกระทบต่อ

เชื่อมโยง (Linkages), การผลิต, รายได้สุทธิจากต่างประเทศ และการเพิ่มขึ้นของราคาสินค้า ซึ่งจะได้อะไร
ผลในหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

ตารางที่ 3.2 : โครงสร้างการส่งออกและนำเข้าของไทย

หน่วย : %

สาขาการผลิต	การส่งออก		การนำเข้า	
	1990	1997	1990	1997
001 พืชเกษตร	2.43	2.78	1.89	1.50
002 ปศุสัตว์	0.12	0.12	0.26	0.13
003 ป่าไม้	0.08	0.07	0.75	0.62
004 ประมง	0.15	0.04	0.05	0.05
005 เหมืองแร่	2.30	0.48	7.75	4.31
006 อาหาร	27.09	17.01	4.20	2.80
007 เครื่องดื่ม	0.34	0.32	0.81	0.49
008 สิ่งทอ	16.18	9.44	3.08	2.31
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	0.27	0.80	1.62	1.93
010 เคมีภัณฑ์	1.38	3.39	10.53	9.89
011 ก๊าซน้ำมัน	0.37	2.15	4.32	2.48
012 ผลิตภัณฑ์ยางพาราพลาสติก	6.57	4.78	1.75	2.22
013 ผลิตภัณฑ์โลหะ	0.97	1.39	1.10	0.80
014 โลหะพื้นฐาน	1.25	2.39	12.19	10.53
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	2.79	2.15	2.61	3.62
016 เครื่องจักร	21.59	37.16	41.25	48.86
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ	16.12	12.38	5.53	6.32
018 ใยที่ประปราย	0.00	0.00	0.00	0.00
019 การก่อสร้าง	0.00	0.00	0.00	0.00
020 การค้าส่งค้าปลีก	0.00	0.00	0.00	0.00
021 กิจการและโรงแรม	0.00	0.00	0.00	0.00
022 การคมนาคมขนส่ง	0.00	0.00	0.00	0.00
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	0.00	0.00	0.00	0.00
024 อสังหาริมทรัพย์	0.00	0.00	0.00	0.00
025 บริการ	0.00	0.00	0.00	0.00
026 เบ็ดเตล็ด	0.02	3.13	0.31	1.13
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0

ที่มา : โดยคณะวิจัยได้จัดแนบข้อมูลการส่งออกและนำเข้าตาม I-O Sector Classification ซึ่งข้อมูลการส่งออกและนำเข้าได้รับการอนุเคราะห์จากกรมเศรษฐกิจ การพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 3.3 : สินค้าออกสำคัญ 10 อันดับแรกของประเทศไทย ปี 1995-1997

มูลค่า : พันล้านบาท

สินค้า	1995 (2538)		1996 (2539)		1997 (2540)	
	มูลค่า	ร้อยละ*	มูลค่า	ร้อยละ*	มูลค่า	ร้อยละ*
1. เครื่องคอมพิวเตอร์-อุปกรณ์และส่วนประกอบ	131.2	9.3	167.6	11.9	220.3	12.2
2. เสื้อผ้าสำเร็จรูป	102.0	7.3	79.8	5.7	97.1	5.4
3. แผงวงจรไฟฟ้า	58.1	4.1	58.5	4.1	75.8	4.2
4. ข้าว	48.6	3.5	50.7	3.6	65.0	3.6
5. ยางพารา	61.2	4.4	63.3	4.5	57.4	3.2
6. ยัธยธัมและเครื่องประดับ	52.4	3.7	54.2	3.8	55.6	3.1
7. อาหารทะเลกระป๋อง	33.2	2.4	34.2	2.4	49.3	2.7
8. ยานพาหนะ-อุปกรณ์และส่วนประกอบ	27.7	2.0	29.2	2.1	48.4	2.7
9. กุ้งแช่เย็น แช่แข็ง	50.3	3.6	43.4	3.1	47.1	2.6
10. เครื่องรับวิทยุโทรทัศน์และส่วนประกอบ	31.5	2.2	34.6	2.5	43.5	2.4

ที่มา : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ : * ร้อยละต่อมูลค่าการส่งออกทั้งสิ้น

สินค้าส่งออกที่สำคัญ 5 อันดับแรกในปี 1997 ได้แก่ (1) เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ มูลค่า 220.3 พันล้านบาท (2) เสื้อผ้าสำเร็จรูป-สิ่งทอ มูลค่า 97.1 พันล้านบาท (3) แผงวงจรไฟฟ้า 75.8 พันล้านบาท (4) ข้าว 65.0 พันล้านบาท (5) ยางพารา 57.4 พันล้านบาท และหมวดอื่น ๆ (ดูได้จากตารางที่ 3.3) เป็นที่สังเกตว่าอันดับที่ 1 ถึงอันดับที่ 3 เป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้แรงงานมากหรือเป็นอุตสาหกรรมที่มีการจ้างงานมาก ในขณะที่อันดับที่ 4 และ 5 ได้แก่ ข้าวและยางพารา เป็นสินค้าแปรรูป การเกษตรซึ่งเกี่ยวข้องกับเกษตรกรเป็นจำนวนมากของประเทศและยังเป็นการเพิ่มมูลค่า (Value Added) ให้แก่สินค้าเกษตรอีกโสดหนึ่งด้วย นอกจากนี้อันดับที่ 6 ถึง 10 ก็เกี่ยวข้องกับการจ้างงานทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเป็นจำนวนมากทั้งภาคเกษตรและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอัญมณีและเครื่องประดับ อาหารทะเล และกุ้งแช่แข็ง รวมถึงหมวดยานพาหนะ-อุปกรณ์และส่วนประกอบ และเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์และส่วนประกอบก็เช่นเดียวกัน

ตารางที่ 3.4 : สินค้านำเข้า 10 อันดับแรกของประเทศไทย ปี 1995-1997

สินค้า	มูลค่า : พันล้านบาท					
	1995 (2538)		1996 (2539)		1997 (2540)	
	มูลค่า	ร้อยละ*	มูลค่า	ร้อยละ*	มูลค่า	ร้อยละ*
1. เครื่องจักรใช้ในการอุตสาหกรรม	259.6	14.7	278.5	15.2	254.9	13.2
2. เครื่องจักรไฟฟ้าและส่วนประกอบ	170.4	9.7	171.5	9.4	210.9	11.0
3. น้ำมันดิบ	71.6	4.1	113.0	6.2	144.6	7.5
4. เคมีภัณฑ์	144.5	8.2	132.0	7.2	141.7	7.4
5. แผงวงจรไฟฟ้า	93.4	5.3	101.6	5.5	123.0	6.4
6. เหล็กและเหล็กกล้า	119.9	6.8	106.4	5.8	101.3	5.3
7. เครื่องคอมพิวเตอร์-อุปกรณ์และส่วนประกอบ	65.5	3.7	72.1	3.9	95.2	5.0
8. ผลิตภัณฑ์โลหะ	52.0	2.9	54.4	3.0	62.5	3.3
9. เครื่องบิน เรือและอุปกรณ์การบิน	33.0	1.9	29.9	1.6	51.9	2.7
10. เครื่องมือวิทยาศาสตร์ การแพทย์ ภาพยนตร์	45.0	2.6	47.8	2.6	51.6	2.7

ที่มา : กรมศรณธุรกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ : * ร้อยละต่อมูลค่าการนำเข้าทั้งสิ้น

ตารางที่ 3.5 : ตลาดส่งออกที่สำคัญของไทย 10 อันดับ ปี 1994-1998

ประเทศ	สัดส่วน : ร้อยละ					อัตราการขยายตัว : ร้อยละ			
	1994	1995	1996	1997	1998	1994	1995	1996	1997
	(2537)	(2538)	(2539)	(2540)	(2541)*	(2537)	(2538)	(2539)	(2540)
การส่งออกรวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	20.9	23.6	0.3	28.0
1. สหรัฐอเมริกา	21.0	17.8	18.0	19.6	22.2	18.2	4.8	1.2	39.7
2. ญี่ปุ่น	17.1	16.8	16.8	15.0	13.7	21.8	21.5	0.6	14.0
3. สิงคโปร์	13.6	14.0	12.1	11.0	8.8	37.4	27.3	-13.3	16.6
4.ฮ่องกง	5.3	5.2	5.8	6.0	5.2	21.0	21.3	12.8	31.0
5. สหราชอาณาจักร	3.0	2.9	3.2	3.7	4.0	12.4	19.3	12.8	46.1
6. เนเธอร์แลนด์	2.8	3.2	3.2	3.2	3.8	8.0	41.9	1.1	28.1
7. มาเลเซีย	2.4	2.8	3.6	4.3	3.2	5.0	40.1	31.9	52.1
8. จีน	2.1	2.9	3.4	3.1	3.1	71.1	75.1	15.9	17.2
9. ไต้หวัน	2.2	2.4	2.6	2.7	3.1	32.1	36.5	6.8	37.0
10. เยอรมันนี	3.5	2.9	2.9	2.5	2.8	6.9	2.0	0.0	9.3

ที่มา : ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมศรณธุรกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ : * ข้อมูลปี 1998 เป็นข้อมูลรวม 9 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม-กันยายน 1998

ตารางที่ 3.6 : แหล่งนำเข้าที่สำคัญของไทย 10 อันดับ ปี 1994-1998

ประเทศ	สัดส่วน : ร้อยละ					อัตราการขยายตัว : ร้อยละ			
	1994 (2537)	1995 (2538)	1996 (2539)	1997 (2540)	1998 (2541)*	1994 (2537)	1995 (2538)	1996 (2539)	1997 (2540)
การนำเข้ารวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	16.9	28.8	3.9	5.0
1. ญี่ปุ่น	30.2	30.5	28.2	25.6	23.8	16.9	30.3	-3.8	-5.0
2. สหรัฐอเมริกา	11.8	12.0	12.5	13.9	14.0	19.1	30.8	8.0	16.7
3. สิงคโปร์	6.3	5.9	5.5	5.0	5.6	15.0	19.9	-2.2	-4.4
4. ไต้หวัน	5.1	4.8	4.3	4.6	5.1	17.3	22.9	-6.5	10.6
5. มาเลเซีย	4.9	4.6	5.0	4.8	5.0	57.1	21.0	13.4	0.2
6. เยอรมันนี	5.8	5.3	5.1	4.7	4.4	27.3	16.7	-0.9	-1.7
7. จีน	2.5	3.0	2.7	3.6	4.1	26.4	49.5	-5.2	40.3
8. เกาหลี	3.6	3.5	3.7	3.6	3.6	0.9	23.9	10.3	1.1
9. โอมาน	0.7	1.0	1.5	2.3	2.6	30.9	70.8	56.9	62.6
10. ออสเตรเลีย	2.0	1.9	1.9	2.0	2.0	12.5	21.4	7.9	10.9

ที่มา : ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ : * ข้อมูลปี 2541 เป็นข้อมูลรวม 9 เดือน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2541

ส่วนสินค้านำเข้าที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรกในปี 1997 ได้แก่ (1) เครื่องจักรใช้ในการอุตสาหกรรม 254.9 พันล้านบาท (2) เครื่องจักรไฟฟ้าและส่วนประกอบ 210.9 พันล้านบาท (3) น้ำมันดิบ 144.6 พันล้านบาท (4) เคมีภัณฑ์ 141.7 พันล้านบาท (5) แผงวงจรไฟฟ้า 123.0 พันล้านบาท ตามด้วยสาขาอื่น ๆ (ดูได้จากตารางที่ 3.4) เป็นที่สังเกตว่าสินค้านำเข้าที่สำคัญเป็นสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีในการผลิตสูง ได้แก่ หมวดเครื่องจักร เคมีภัณฑ์ ซึ่งไทยยังไม่สามารถผลิตได้เอง นอกจากนี้ไทยต้องนำเข้าสินค้าที่ไทยผลิตเองไม่ได้ เนื่องจากไม่มีทรัพยากรเพียงพอ ที่สำคัญได้แก่ น้ำมันดิบ เป็นต้น

ตลาดส่งออกที่สำคัญที่สุดของไทย ได้แก่ สหรัฐอเมริกา โดยในปี 1997 มูลค่าการส่งออกของไทยไปสหรัฐฯ คิดเป็นร้อยละ 19.6 ของมูลค่าการส่งออกสินค้าของไทยทั้งหมด อันดับที่ 2 ได้แก่ ญี่ปุ่น (ร้อยละ 15.0) อันดับที่ 3 ได้แก่ สิงคโปร์ (ร้อยละ 11.0) อันดับที่ 4 ได้แก่ ฮองกง (ร้อยละ 6.0) และอันดับที่ 5 ได้แก่ สหราชอาณาจักร (ร้อยละ 3.7) ส่วนอันดับที่ 6 ถึง 10 และอัตราการขยายตัวต่อปี ดูได้จากตารางที่ 3.5

แหล่งนำเข้าสินค้าของไทยในปี 1997 อันดับแรก ได้แก่ ญี่ปุ่นโดยคิดเป็นร้อยละ 25.6 ของการนำเข้าสินค้าเข้าทั้งหมดของไทย (หรือหนึ่งในสี่ของมูลค่าสินค้านำเข้าทั้งหมด) อันดับที่ 2 ได้แก่ สหรัฐอเมริกา (ร้อยละ 13.9) อันดับที่ 3 ได้แก่ สิงคโปร์ (ร้อยละ 5.0) อันดับที่ 4 ได้แก่ มาเลเซีย (ร้อยละ 4.8) อันดับที่ 5 ได้แก่ ไต้หวัน (ร้อยละ 4.6) ส่วนอันดับที่ 6 ถึง 10 และอัตราการขยายตัวต่อปี ดูได้จากตาราง ที่ 3.6

3.2 ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ (Linkages)

จากแนวคิดการจัดสร้างตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต ได้นำไปสู่การใช้ประโยชน์ของตารางที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของธุรกรรมการผลิตและการจำหน่ายจ่ายแจกสินค้าและบริการที่ผลิตได้ในระบบเศรษฐกิจ กล่าวคือในการผลิตสินค้าและบริการขั้นสุดท้าย (final goods) ใด ๆ หนึ่งหน่วยการผลิต จำเป็นต้องใช้วัตถุดิบจากสาขาอื่นในการผลิตสินค้าแต่ละชนิดนั้น

ตัวอย่างเช่น การผลิตข้าวเปลือก 1 ตัน เกษตรกรจำเป็นต้องใช้วัตถุดิบเพื่อใช้ในการเพาะปลูกข้าวที่สำคัญ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สารเคมีกำจัดศัตรู บริการรถไฟทางการเกษตร น้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้กล่าวว่า การผลิตข้าวเปลือกได้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward Linkage) ต่อระบบการผลิตและการจำหน่ายของสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการผลิตปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฯลฯ เพิ่มขึ้นนั่นเอง ในทางกลับกันเมื่อเกษตรกรผลิตข้าวเปลือกได้แล้ว เกษตรกรก็จะนำข้าวเปลือกไปขายให้แก่พ่อค้าข้าวเพื่อจำหน่ายต่อให้โรงสีข้าวสีข้าวต่อไป ข้าวสารที่ได้จากโรงสีข้าวจะถูกจำหน่ายต่อให้แก่ครัวเรือนผู้บริโภค ภัตตาคาร ร้านอาหาร โรงงานทำแป้ง เส้นไหม การส่งออก เป็นต้น ซึ่งก็ก่อให้เกิดธุรกรรมทางเศรษฐกิจเช่นกัน กรณีเช่นนี้เรียกว่า การผลิตข้าวเปลือกของเกษตรกรก่อให้เกิดผลกระทบเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkage)

ผลผลิตหรือสินค้าใดที่ผลิตแล้วก่อให้เกิดความเชื่อมโยงไปข้างหลังและข้างหน้ามาก แสดงว่าการผลิตสินค้าและบริการชนิดนั้นจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบการผลิตและการจำหน่ายและต่อระบบเศรษฐกิจมาก ซึ่งก็น่าจะเป็นสาขาการผลิตที่จะเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจได้ดี อย่างไรก็ตาม สาขาการผลิตใดจะมีผลกระทบต่อเชื่อมโยงสูงก็ขึ้นอยู่กับโครงสร้างการผลิต (Input Structure) และการจำหน่าย (Output Distribution) ของสินค้านั้น ๆ เป็นสำคัญ

ตารางที่ 3.7 : ดัชนีความเชื่อมโยงข้างหลัง (BL) และข้างหน้า (FL)

สาขาการผลิต	1975		1980		1985		1990	
	BL	FL	BL	FL	BL	FL	BL	FL
001 พืชเกษตร	0.74	1.74	0.76	1.85	0.78	1.71	0.80	1.50
002 ปศุสัตว์	1.22	0.79	1.20	0.82	1.27	0.82	1.30	0.83
003 ป่าไม้	0.72	0.82	0.74	0.78	0.77	0.72	0.75	0.70
004 ประมง	0.83	0.69	0.95	0.71	0.99	0.69	0.89	0.72
005 เหมืองแร่	0.77	1.01	0.75	1.09	0.85	1.40	0.87	1.09
006 อาหาร	1.26	1.42	1.30	1.32	1.29	1.50	1.30	1.37
007 เครื่องดื่ม	0.93	0.78	0.93	0.80	0.87	0.77	0.90	0.76
008 สิ่งทอ	1.20	1.30	1.25	1.41	1.17	1.29	1.22	1.26
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	1.00	0.86	0.99	0.97	0.85	0.79	0.88	0.83
010 เคมีภัณฑ์	1.03	0.92	0.95	0.83	1.00	0.78	1.05	0.87
011 กลั่นน้ำมัน	0.72	1.49	0.69	1.54	0.78	1.47	0.72	1.17
012 ผลิตภัณฑ์ยางพารา พลาสติก	1.01	0.81	1.08	0.78	1.14	0.77	1.16	0.75
013 ผลิตภัณฑ์อลูมิเนียม	1.13	0.77	1.12	0.84	1.12	0.86	1.15	0.92
014 โลหะพื้นฐาน	1.13	1.13	1.18	0.97	1.08	1.04	1.03	1.03
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	1.03	0.72	0.96	0.71	0.92	0.67	0.89	0.73
016 เครื่องจักร	1.02	1.16	1.05	1.03	0.95	1.07	0.87	1.20
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ	1.09	0.84	1.08	0.86	1.03	0.83	1.03	0.89
018 ไฟฟ้าประปา	1.07	0.96	0.86	0.99	1.08	1.36	1.14	1.28
019 การก่อสร้าง	1.16	0.79	1.19	0.71	1.16	0.69	1.10	0.70
020 การค้าส่งค้าปลีก	0.79	1.80	0.79	1.85	0.79	1.49	0.82	1.62
021 ภัตตาคารและโรงแรม	1.10	0.94	1.06	0.93	1.15	0.79	1.19	0.76
022 การคมนาคมขนส่ง	1.00	1.09	1.02	1.15	0.94	1.27	0.96	1.24
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	0.81	0.86	0.79	0.83	0.75	1.00	0.82	1.30
024 อสังหาริมทรัพย์	0.73	0.64	0.77	0.65	0.74	0.64	0.76	0.70
025 บริการ	0.77	0.80	0.78	0.78	0.78	0.82	0.83	0.95
026 เบ็ดเตล็ด	1.63	0.75	1.61	0.67	1.60	0.62	1.44	0.67

ที่มา : ทำนองจากตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิต ปี 1975, 1980, 1985, 1990

ผลการคำนวณดัชนีความเชื่อมโยงไปข้างหน้าและข้างหน้าโดยใช้ตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต ปี 1975, 1980, 1985 และ 1990 (ตารางที่ 3.7) แสดงให้เห็นว่า สาขาการผลิตที่มีดัชนีความเชื่อมโยงข้างหลัง (BL) สูง ได้แก่ สาขาปศุสัตว์ (1.30) อุตสาหกรรมอาหาร (1.30) อุตสาหกรรมสิ่งทอ (1.22) อุตสาหกรรมยางและพลาสติก (1.16) อุตสาหกรรมโลหะ (1.15) สาขาภัตตาคารและโรงแรม (1.19) และสาขาการผลิตที่มีดัชนีเชื่อมโยงไปข้างหน้า (FL) สูง ได้แก่ สาขาสถิติกรรม (1.50) อุตสาหกรรมอาหาร (1.37) อุตสาหกรรมสิ่งทอ (1.26) สาขาสถิติภัณฑ์ปิโตรเลียม (1.17) สาขาเครื่องยนต์ (1.20) สาขาไฟฟ้าประปา (1.28) สาขาการค้าส่งค้าปลีก (1.62) สาขาขนส่ง (1.24) และสาขาการธนาคาร (1.30)

เป็นที่น่าสังเกตว่าดัชนีความเชื่อมโยงข้างหลังและข้างหน้าตั้งแต่ปี 1975 ถึงปี 1990 พบทุกสาขามีแนวโน้มลดลง อธิบายได้ว่าการผลิตสินค้าและบริการของประเทศไทยมีแนวโน้มที่ไว้วัตถุดิบในการผลิตนั้น ได้นำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่สูงขึ้นกว่าปีก่อน ๆ เพราะถ้ายังนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นเท่าไร ก็จะทำให้ดัชนีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจลดน้อยลงไป และยังเป็นส่วนร่วไหลของเงินตราต่างประเทศด้วย

กล่าวในเชิงนโยบายการผลิตและการค้าระหว่างประเทศของไทยแล้ว สาขาที่ควรได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษจากรัฐบาลได้แก่ สาขาที่มีดัชนีเชื่อมโยงข้างหลังและข้างหน้าสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สาขาสถิติกรรม ปศุสัตว์ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมโลหะ และสาขาภัตตาคารและโรงแรม

3.3 การส่งออกกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Sources of Economic Growth)

ดังได้แสดงไว้แล้วว่า แหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถที่จะจำแนกแหล่งที่มาได้ 4 ปัจจัย ซึ่งได้แก่ อุปสงค์ขั้นสุดท้ายภายในประเทศ (Domestic Demand) การส่งออก (Exports) การทดแทนการนำเข้า (Import Substitution) และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต (Technological Changes) ซึ่งสามารถที่จะคำนวณความสัมพันธ์ของ 4 ปัจจัยดังกล่าวในระดับสาขาการผลิต 26 สาขา โดย Static Input-Output Model

รายละเอียดของแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแสดงไว้ในตารางที่ 3.8 และตารางที่ 3.9 ซึ่งได้แสดงสัดส่วนสัมพัทธ์ (Relative Shares) ความต้องการของอุปสงค์ขั้นสุดท้ายภายในประเทศ การส่งออก การทดแทนการนำเข้า และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตในช่วงปี 1975-1980, 1980-1985 และ 1985-1990 และประมาณการปี 1990-1995 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวมแล้ว พบว่า อุปสงค์ขั้นสุดท้ายภายในประเทศเป็นแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงสุดประมาณ 81.03 % และการส่งออกเป็นแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงเป็นอันดับสองคือ ประมาณ 24.85 % ในขณะที่การทดแทนการนำเข้าสินค้าและบริการของประเทศยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ยังคงมีการพึ่งพิงสินค้านำเข้าอยู่มาก ส่วนการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตนั้นอาจจะไม่มีนัยสำคัญเพียงพอสำหรับงานวิจัย

ชั้นนี้ เนื่องจากการคำนวณได้คำนวณจากตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิตในราคาประจำปี (Current Prices) ซึ่งราคาจะมีอิทธิพลต่อการศึกษามาก ทำให้ผลที่ได้อาจเบี่ยงเบนไปได้

ตารางที่ 3.8 : แหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวม

ปี	อุปสงค์ ขั้นสุดท้าย	การส่งออก	การทดแทนการนำเข้า		การเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยี	รวม
			สินค้าขั้นสุดท้าย	สินค้าขั้นกลาง		
1975-1980	79.91	21.25	-1.01	-1.66	1.51	100.00
1980-1985	76.10	19.64	-1.96	-1.09	7.31	100.00
1985-1990	87.09	33.65	-6.84	-6.33	-7.57	100.00
1990-1995	81.03	24.85	-3.27	-3.02	0.41	100.00

ที่มา : ข้อมูลปี 1975-1980 และ 1980-1985 จากการคำนวณของวารินทร์ วงศ์หาญเชาว์ และประโยชน์ เจริญสุข ข้อมูลปี 1985-1990 โดยอานันท์ เดิมพิทยไพสิริ และ ข้อมูลปี 1990-1995 ประมาณการโดยคณะวิจัย

ตารางที่ 3.9 : องค์ประกอบที่มาของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รายสาขาปี 1985-1990

สาขาการผลิต	อุปสงค์ ขั้นสุดท้าย $R_{jt}^d \Delta F$	การส่งออก $R_{jt}^s \Delta E^m$	การทดแทน การนำเข้า $-R_{jt}^i \Delta F^m$	เทคโนโลยี การผลิต $\Delta R_{jt}^t (F_{jt}^d + E_{jt}^m)$	รวม
001 พืชเกษตร	83.56	76.57	-8.43	-51.70	100.00
002 ปศุสัตว์	62.06	46.64	-4.24	-4.45	100.00
003 ป่าไม้	-150.75	-186.24	47.68	389.32	100.00
004 ประมง	70.64	19.91	-2.75	12.20	100.00
005 เหมืองแร่	270.50	179.49	-27.28	-322.71	100.00
006 อาหาร	40.10	70.32	-4.86	-5.56	100.00
007 เครื่องดื่ม	103.40	17.99	-14.75	-6.64	100.00
008 สิ่งทอ	51.13	64.97	-6.42	-9.69	100.00
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	71.31	24.68	-11.87	15.88	100.00
010 เคมีภัณฑ์	57.97	23.98	-7.06	25.11	100.00
011 ถังน้ำมัน	339.02	137.48	-23.84	-352.66	100.00
012 ผลิตภัณฑ์ยางพารา พลาสติก	70.69	75.04	-17.48	-28.25	100.00
013 ผลิตภัณฑ์อโลหะ	92.97	8.75	-5.05	3.32	100.00
014 โลหะพื้นฐาน	248.57	42.81	-51.94	-139.44	100.00
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	66.84	41.42	-22.52	14.26	100.00
016 เครื่องจักร	118.22	35.59	-52.61	-1.20	100.00
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ	66.59	42.97	-11.08	1.52	100.00
018 ไฟฟ้าประปา	126.90	41.71	-16.23	-52.38	100.00
019 การก่อสร้าง	100.62	0.44	-0.18	-0.88	100.00
020 การค้าส่งค้าปลีก	80.59	20.98	-5.15	3.57	100.00
021 กิจการและโรงแรม	80.96	35.46	-7.43	-8.99	100.00
022 การคมนาคมขนส่ง	90.26	42.33	-8.57	-24.02	100.00
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	54.13	13.78	-6.38	38.48	100.00
024 อสังหาริมทรัพย์	88.48	4.99	-3.27	9.81	100.00
025 บริการ	91.46	6.26	-2.62	4.90	100.00
026 เบ็ดเตล็ด	44.80	0.86	26.72	27.62	100.00
190 รวมทั้งหมด	87.09	33.65	-13.17	-7.57	100.00

ที่มา : ปรับปรุงจากผลการคำนวณของอานันท์ เดิมพิทยไพสิริ, 2538.

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการส่งออกมีความสำคัญต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเมื่อเทียบกับอุปสงค์ขั้นสุดท้ายภายในประเทศ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนถึงประมาณร้อยละ 30 โดยนัยนี้เมื่อพิจารณาในแง่นโยบายมหภาคทางการค้าแล้ว รัฐบาลพึงมุ่งนโยบายส่งเสริมการส่งออกให้

เป็นรูปธรรมที่สามารถประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้เพราะการส่งออกจะเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจและแหล่งที่มาของรายได้และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญ เพราะถ้าพึ่งความต้องการสินค้าภายในประเทศ (Domestic Demand) อย่างเดียวนั้น ก็มีขีดจำกัดทั้งในแง่ของจำนวนประชากรและกำลังซื้อของประชากรในประเทศที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเช่นในปัจจุบัน

แม้ว่าภาวะการค้าในโลกปัจจุบันจะมีการแข่งขันและกีดกันการนำเข้าสินค้าอยู่สูงมากก็ตาม เราก็ไม่สมควรเอามาเป็นข้ออ้างหรือข้อจำกัดในการที่จะมุ่งเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออกให้ได้ โดยอาจจะต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญมาใช้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าเพื่อดำเนินการนี้ โดยมุ่งหวังว่าการส่งออกจะเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างสำคัญสำหรับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันนี้

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นรายสาขาในปี 1985-1990 (ตารางที่ 3.9) พบว่าการส่งออกของสาขาการผลิต สาขาถลุงแร่ ปศุสัตว์ อุตสาหกรรมอาหาร สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม ผลิตภัณฑ์ยางและพลาสติก อุตสาหกรรมโลหะและเครื่องจักร รวมถึงสาขาการค้า การโรงแรม และการขนส่ง มีผลกระทบต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสาขาอื่น ๆ ข้อมูลที่ได้นี้มีประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาในเชิงนโยบายยุทธศาสตร์สำหรับให้ความสำคัญกับสาขาการส่งออกเป็นรายสาขา กล่าวคือ พึงให้ความสำคัญต่อสาขาดังกล่าวโดยเฉพาะ สาขาถลุงแร่ การแปรรูปจากสินค้าเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร และสาขาอุตสาหกรรมอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ก็น่าจะเกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของไทยได้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดยุทธศาสตร์เป็นรายสินค้าเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อไปได้อย่างดี

3.4 ผลกระทบของการส่งออกต่อการผลิตและการจ้างงานภายในประเทศ

ในการผลิตสินค้าหนึ่งชนิดเพื่อการส่งออก 1 หน่วยการผลิตหรือ 1 บาทนั้น จะชักนำให้ผลิตสินค้าชนิดอื่น ๆ ตามมาด้วย (induced by export) นั่นคือธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าทั้งระบบจะมากกว่า 1 บาทขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างการผลิตและการกระจายผลผลิตของสินค้าส่งออกชนิดนั้น ๆ

การประเมินผลกระทบของการส่งออกต่อการผลิตของประเทศโดยใช้เทคนิค Input-Output ได้แสดงในตารางที่ 3.10 ซึ่งอธิบายโดยรวมได้ว่าการส่งออกสินค้าของไทยไปต่างประเทศมูลค่าส่งออกในปี 1990 มูลค่า 581,237 ล้านบาท ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการผลิตในประเทศทั้งระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเป็น 973,691 ล้านบาท หรือคิดเป็นอัตราส่วนการชักนำผลผลิตเป็น 167.52 % หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการส่งออกสินค้าโดยรวม 100 บาท จะชักนำให้เกิดการผลิตในประเทศเพิ่มขึ้นเป็น 167.52 บาทนั่นเอง เมื่อเปรียบเทียบกับดัชนีการชักนำของการส่งออกต่อการผลิตในปี 1997 แสดงให้เห็นว่าดัชนีการชักนำโดยรวมมีค่าลดลงเหลือเพียง 162.02 บาท ซึ่งน้อยกว่าปี 1990 ทั้งนี้เนื่องมาจากโครงสร้างการส่งออกของไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปดังได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การชักนำให้เกิดการผลิตเพิ่มขึ้นนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อในแง่การผลิตและการจ้างงานในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นนั่นเอง ส่วนรายละเอียดผลกระทบ

เป็นรายสาขาการผลิตสามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 3.10 และสรุปได้ว่า การส่งออกมีผลกระทบต่อ การผลิตภายในประเทศอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งรัฐบาลสมัยไหนก็ตามคงมีอาจปฏิเสชนโยบายเพื่อส่งเสริม การส่งออกได้ โดยเฉพาะสาขาการส่งออกที่มีผลต่อการผลิตสูง ได้แก่ กสิกรรม อุตสาหกรรมอาหาร และแปรรูปสินค้าการเกษตร เป็นต้น

ตารางที่ 3.10 : ผลกระทบของการส่งออกต่อผลผลิตในประเทศ

หน่วย : ล้านบาท

สาขาการผลิต	1990		1997	
	ส่งออก	ผลกระทบต่อผลผลิต	ส่งออก	ผลกระทบต่อผลผลิต
001 พืชเกษตร	14,131	78,556	50,259	207,084
002 ปศุสัตว์	700	22,619	2,226	49,280
003 ป่าไม้	491	1,949	1,286	5,765
004 ประมง	844	6,936	804	14,370
005 เหมืองแร่	13,395	15,496	8,711	32,064
006 อาหาร	157,543	174,903	307,370	373,358
007 เครื่องดื่ม	1,977	1,813	5,802	8,755
008 สิ่งทอ	94,049	141,845	170,556	293,321
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	1,588	6,062	14,416	29,983
010 เคมีภัณฑ์	8,035	14,626	61,321	94,358
011 กลั่นน้ำมัน	2,177	14,552	38,840	74,763
012 ผลิตภัณฑ์ยางพารา พลาสติก	38,198	35,595	86,318	106,623
013 ผลิตภัณฑ์โลหะ	5,618	7,733	25,098	40,145
014 โลหะพื้นฐาน	7,250	16,188	43,181	89,866
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	16,192	19,030	38,819	52,700
016 เครื่องจักร	125,325	138,594	671,380	752,616
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ	93,700	106,981	223,738	274,388
018 ไฟฟ้าประปา	0	17,234	0	53,448
019 การก่อสร้าง	0	1,208	0	3,926
020 การค้าส่งค้าปลีก	0	77,853	0	144,134
021 กิจการและโรงแรม	0	4,330	0	12,000
022 การคมนาคมขนส่ง	0	36,516	0	63,622
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	0	21,340	0	59,479
024 อสังหาริมทรัพย์	0	1,781	0	5,427
025 บริการ	0	8,734	0	26,576
026 เบ็ดเตล็ด	15	1,131	56,492	59,002
รวม	581,237	973,691	1,806,617	2,927,056
เฉลี่ย ตัดส่วนของการชักนำ (induced ratio)	1.0000	1.6752	1.0000	1.6202

ที่มา : จำนวนจากตารางปัจจัยการผลิต-ผลผลิต ปี 1990 และข้อมูลการส่งออกปี 1997

หมายเหตุ : ตัวเลขมีการปัดเศษ

สำหรับกรณีผลกระทบของการส่งออกต่อการจ้างงานนั้น การส่งออกของไทยมูลค่า 581,237 ล้านบาท ในปี 1990 ได้ก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมคิดเป็นแรงงาน คน-ปี ถึง 8,892,670 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 28.41 ของแรงงาน คน-ปี ที่ทำงานอยู่ 31,296,805 คน โดยสาขาการผลิตเพื่อการส่งออกที่มีการจ้างงานสูง ได้แก่ สาขาการเกษตร ปศุสัตว์ ประมง อุตสาหกรรมอาหาร สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ยาง และพลาสติก อุตสาหกรรมเซรามิก เครื่องจักร อุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่น อัญมณี ขนส่ง และบริการ และสาขาที่มีสัดส่วนของแรงงานเพื่อการส่งออกสูงได้แสดงไว้ในตารางที่ 3.11 และในปี 1997 การส่งออกของ

ไทยมูลค่า 1,806,617 ล้านบาท ได้ก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมคิดเป็นแรงงาน คน-ปี สูงถึง 23,631,421 คน ซึ่งนับว่าสูงมาก⁷

ตารางที่ 3.11 : ผลกระทบของการส่งออกต่อการจ้างงาน ปี 1990 และ 1997

สาขาการผลิต	สัดส่วน แรงงานต่อ ผลผลิต	จำนวนแรงงาน * (คน) (A)	จำนวนแรงงานที่ ทำงานเพื่อการส่ง ออก (คน) (B)	(B / A) x 100 (%)	จำนวนแรงงานที่ ทำงานเพื่อการส่ง ออก (คน)
	1990	1990	1990	1990	1997
001 พืชเกษตร	0.0932	20,476,674	7,321,956	35.76	19,301,568
002 ปศุสัตว์	0.0037	242,133	84,345	34.83	183,754
003 ป่าไม้	0.0033	23,604	6,568	27.83	19,417
004 ประมง	0.0075	310,797	52,079	16.76	107,892
005 เหมืองแร่	0.0009	45,067	14,589	32.37	30,187
006 อาหาร	0.0008	322,919	150,200	46.51	320,624
007 เครื่องดื่ม	0.0006	59,537	1,228	2.06	5,929
008 สิ่งทอ	0.0018	657,723	261,941	39.82	541,665
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	0.0017	67,995	10,395	15.29	51,398
010 เคมีภัณฑ์	0.0007	50,064	11,488	22.95	74,110
011 ถ่านน้ำมัน	0.0001	5,280	876	16.59	4,498
012 ผลิตภัณฑ์ยางพารา พลาสติก	0.0013	77,428	46,277	59.77	138,619
013 ผลิตภัณฑ์โลหะ	0.0013	136,368	10,655	7.81	55,314
014 โลหะพื้นฐาน	0.0012	67,836	20,540	30.28	114,024
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	0.0016	81,150	31,442	38.75	87,072
016 เครื่องจักร	0.0008	406,109	123,710	30.46	671,791
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ	0.0014	395,509	151,469	38.30	388,490
018 ไฟฟ้าประปา	0.0010	107,315	18,741	17.46	58,117
019 การก่อสร้าง	0.0017	788,159	2,296	0.29	7,042
020 การค้าส่งค้าปลีก	0.0047	2,317,062	369,548	15.95	684,163
021 กิจการและโรงแรม	0.0024	547,477	10,475	1.91	29,024
022 การคมนาคมขนส่ง	0.0018	578,048	67,608	11.70	117,791
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	0.0012	179,721	27,284	13.80	76,045
024 อสังหาริมทรัพย์	0.0002	28,476	437	1.53	1,330
025 บริการ	0.0104	3,164,638	91,071	2.88	277,137
026 เบ็ดเตล็ด	0.0048	159,716	5,453	3.41	284,419
เฉลี่ย	0.0068	31,296,805	8,892,670	28.41	23,631,421

ที่มา : * สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคำนวณจากตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิต 1990

จากข้อมูลที่ได้แสดงดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการส่งออกมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจทั้งในแง่ของการชักนำให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้นในประเทศ และก่อให้เกิดการจ้างงานที่สำคัญ ดังนั้นในภาวะที่การส่งออกของประเทศชะงักงัน หรือลดลงก็จะมีผลกระทบต่อภาวะการผลิตและการจ้างงานของประเทศ ความพยายามที่จะแก้ปัญหาการส่งออกของรัฐบาลจึงมีความสำคัญและความหมายต่อระบบ

⁷ การคำนวณแรงงานที่ทำงานเพื่อการส่งออกในปี 1997 ได้ใช้ข้อสมมติสัดส่วนแรงงานต่อผลผลิตของปี 1990 มีข้อสังเกต คือ การจ้างงานรายสาขา 001-พืชเกษตรนั้น ผลการคำนวณที่ได้จะสูงกว่าความเป็นจริง ทั้งนี้เป็นเพราะว่า Assumption ของ Production Function ใน Input-Output Model เป็น Linear Function ขี้นบายย่อ ๆ ว่า เมื่อผลผลิตเพิ่มขึ้นก็จำเป็นต้องใช้ปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนคงที่ ซึ่งอาจไม่เป็นจริงก็ได้สำหรับการผลิตพืชผลทางการเกษตรในประเทศไทย เพราะการเกษตรของไทยส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ เช่นบางปีฝนตกก็ทำให้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้นมาก เพราะสภาพภูมิอากาศค่อนข้างน้อย ทั้ง ๆ ที่การใช้แรงงานและที่ดินยังเท่าเดิม นอกจากนี้อาจเป็นผลมาจากการเพิ่มราคาของสินค้าเกษตรก็เป็นได้ ดังนั้นผู้ที่นำมาข้อมูลไปใช้อ้างอิง โปรดตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าวด้วย - คณะวิจัย

เศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก การแก้ปัญหาหรือสนับสนุนสาขาการผลิตเพื่อการส่งออกจึงให้ความสำคัญกับสาขาที่ได้กล่าวมาแล้วด้วย เพราะสาขาดังกล่าวเป็นสาขาการผลิตและการจ้างงานที่สำคัญของประเทศ อย่างน้อยก็ไม่ควรละเลยหรือเพิกเฉยต่อสาขาดังกล่าว

3.5 รายได้สุทธิจากการส่งออก

การส่งออกนอกจากจะมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในแง่ของแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตการผลิตภายในประเทศ และการจ้างงานแล้ว การส่งออกยังเป็นแหล่งสำคัญที่นำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยที่สำคัญมากอีกด้วย อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยมีความสงสัยว่า การส่งออกของไทยนั้นได้รับรายได้สุทธิเป็นเงินตราต่างประเทศมากน้อยแค่ไหน ทั้งนี้เพราะว่าในปัจจุบันการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกนั้นจำเป็นต้องนำเข้าวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศมาเป็นส่วนประกอบในการผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม (Direct and Indirect) ทำให้รายได้จากการส่งออกที่แท้จริงได้รับเป็นเงินตราต่างประเทศไม่เต็มจำนวน หรืออาจเรียกว่ามีส่วนรั่วไหลนั่นเอง และเพื่อที่จะตอบข้อสงสัยนี้ คณะวิจัยได้ทำการศึกษาสัดส่วนรายได้สุทธิจากการส่งออก (Net Foreign Exchange Earning by Exports) โดยใช้แบบจำลองปัจจัยการผลิต-ผลผลิต เป็นเครื่องมือในการคำนวณ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ว่าสาขาการผลิตเพื่อการส่งออกใดมีอัตรารายได้สุทธิในการส่งออกสูงหรือต่ำ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายต่อไปได้

ตารางที่ 3.12 แสดงสัดส่วนรายได้สุทธิจากการส่งออกในปี 1975-1990 กล่าวโดยภาพรวมแล้ว สัดส่วนรายได้สุทธิมีแนวโน้มลดลงมาตลอด กล่าวคือ สมมติว่ารายได้จากการส่งออกสินค้าของไทยมีมูลค่า 1 บาท ประเทศไทยจะได้รับรายได้สุทธิจากการส่งออกเพียง 0.881 บาท ในปี 1975 ลดลงเป็น 0.820 บาทในปี 1980 และ 0.804 บาทในปี 1985 และลดลงเหลือเพียง 0.702 บาทในปี 1990 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากแนวโน้มนี้แล้ว คาดว่าในปัจจุบันสัดส่วนรายได้สุทธิจากการส่งออกคงจะลดน้อยลงกว่าปี 1990 สาเหตุประการสำคัญน่าจะมาจากการที่ประเทศไทยต้องพึ่งพิงวัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกเพิ่มมากขึ้น และ/หรือดัชนีราคาสินค้านำเข้าเพิ่มสูงขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและต้นทุนการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ต่อกรณีเช่นนี้สรุปได้ว่าโดยภาพรวมแล้วสัดส่วน รายได้สุทธิในการส่งออกของไทยมีแนวโน้มลดต่ำลงทั้งภาพรวมและในหลาย ๆ สาขา การผลิต

เป็นที่น่าสังเกตว่าสัดส่วนรายได้สุทธิจากการส่งออกของสินค้าภาคเกษตรและอุตสาหกรรม การเกษตรที่เกี่ยวข้องกัน มีสัดส่วนสูงกว่ารายได้สุทธิจากการส่งออกของหมวดอุตสาหกรรมทั่ว ๆ ไป สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าภาคเกษตรกรรมของไทยยังมีความหมายและความสำคัญต่อการนำเงินตราต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงกว่าภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นนโยบายมุ่งการส่งออกจึงไม่ควรละเลยหรือเพิกเฉยต่อภาคเกษตรกรรมอย่างเด็ดขาด

ตารางที่ 3.12 : ดัชนีรายได้สุทธิจากการส่งออก

สาขาการผลิต	สัดส่วนรายได้สุทธิจากการส่งออก			
	1975	1980	1985	1990
001 พืชเกษตร	0.954	0.934	0.912	0.907
002 ปศุสัตว์	0.959	0.937	0.906	0.889
003 ป่าไม้	0.976	0.962	0.946	0.967
004 ประมง	0.926	0.860	0.792	0.812
005 เหมืองแร่	0.928	0.917	0.867	0.880
006 อาหาร	0.945	0.911	0.891	0.824
007 เครื่องดื่ม	0.862	0.831	0.869	0.859
008 สิ่งทอ	0.728	0.723	0.759	0.671
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	0.670	0.658	0.578	0.536
010 เคมีภัณฑ์	0.701	0.646	0.636	0.638
011 ถ่านหิน	0.310	0.275	0.416	0.423
012 ผลิตภัณฑ์ยางพารา พลาสติก	0.799	0.787	0.770	0.754
013 ผลิตภัณฑ์โลหะ	0.789	0.735	0.799	0.815
014 โลหะพื้นฐาน	0.713	0.711	0.631	0.515
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	0.646	0.594	0.609	0.539
016 เครื่องจักร	0.607	0.621	0.595	0.445
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้และอื่น ๆ	0.881	0.836	0.757	0.609
018 ไฟฟ้าประปราย	0.714	0.517	0.883	0.895
019 การก่อสร้าง	0	0	0	0
020 การค้าส่งค้าปลีก	0.967	0.951	0.964	0.955
021 กิจการและโรงแรม	0.931	0.907	0.906	0.890
022 การคมนาคมขนส่ง	0.791	0.682	0.680	0.732
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	0.953	0.948	0.941	0.950
024 อสังหาริมทรัพย์	0.982	0.993	0.972	0.987
025 บริการ	0.956	0.977	0.941	0.921
026 เบ็ดเตล็ด	0.813	0.863	0.787	0.578
ค่าเฉลี่ย	0.881	0.820	0.804	0.702

ที่มา : คำนวณจากตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิต ปีต่าง ๆ

3.6 ผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตและดัชนีราคาผู้บริโภค อันเนื่องมาจากสินค้านำเข้ามีราคาสูงขึ้น ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ปัจจุบันการผลิตสินค้าและบริการในประเทศไทยจำเป็นต้องนำเข้าสินค้าบางส่วนจากต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตร่วมกับวัตถุดิบที่ผลิตในประเทศไทยเอง ตัวอย่างเช่น การกลั่นน้ำมันปิโตรเลียมในประเทศ จำเป็นต้องนำเข้าน้ำมันดิบและสารเคมีเพื่อใช้ในการกลั่นน้ำมันดิบเป็นน้ำมันเบนซิน กรณีเช่นนี้หากราคาน้ำมันดิบและสารเคมีที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศมีราคาสูงขึ้นแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตของผู้กลั่นน้ำมันในประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หมายความว่าต้นทุนการผลิตของโรงกลั่นน้ำมันจะเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย เมื่อต้นทุนการผลิตน้ำมันปิโตรเลียมสูงขึ้น ปกติแล้วผู้ผลิตน้ำมันปิโตรเลียมก็จะผลกระทบการเพิ่มของต้นทุนให้แก่อุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมในการผลิตสินค้าและบริการในสาขาการผลิตอื่น ๆ เช่น สาขาการขนส่ง สาขาไฟฟ้า เป็นต้น เป็นเหตุให้สาขาการขนส่งและสาขาไฟฟ้ามีต้นทุนการผลิตสูงขึ้นตามไปด้วย และเชื่อมโยงไปสู่สาขาการผลิตอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจทั้งหมดทั้งทางตรง (Direct effect) และทางอ้อม (Indirect effect) พัวพันกันไปหมด เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตและราคาผลผลิตของสาขาต่าง ๆ ปรับตัวสูงขึ้น

เมื่อผู้ผลิตสินค้ามีต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ผู้ผลิตสินค้าอาจจะมีทางเลือก 4 ทาง คือ (1) หุดยกกิจการหรือเลิกการผลิต หรือ (2) ขอมขายสินค้าในราคาคงเดิม โดยยอมแบกภาระต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจะทำให้กำไรของผู้ประกอบการลดลงหรือยอมขาดทุนบ้าง (3) ผลักภาระการเพิ่มของต้นทุนการผลิตให้กับผู้ซื้อหรือผู้บริโภค โดยการปรับราคาสินค้าที่ขายให้กับลูกค้าให้สูงขึ้นตามต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น หรือ (4) เพิ่มราคาขายให้สูงขึ้นกว่าต้นทุนที่แท้จริง ซึ่งเป็นการค้ากำไรเกินควรที่เอาเปรียบผู้บริโภคโดยตรง *

หากผู้ผลิตใช้ทางเลือกที่ (3) คือ ปรับราคาสินค้าตามต้นทุนที่สูงขึ้นแล้ว ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคโดยตรง กล่าวคือ จะต้องจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อสินค้าและบริการเหล่านั้น ต่อกรณีนี้จะก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของราคาในระบบเศรษฐกิจหรือระดับเงินเฟ้อ (Price Inflation) สูงขึ้น ซึ่งสามารถแสดงได้จากดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index, CPI) ซึ่งเงินเฟ้อที่เพิ่มสูงขึ้นอันเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เรียกว่า Cost-Push Inflation

ที่ได้อารัมภบทอย่างย่อ ๆ ข้างต้นนั้น ก็เพื่อนำมาใช้อธิบายแนวคิดของการที่สินค้านำเข้ามีราคาสูงขึ้น อันเนื่องมาจากการที่ค่าเงินบาทลอยตัว เป็นผลให้เงินบาทมีค่าถูกลงจากเดิมประมาณ 27 บาทต่อ 1 เหรียญดอลลาร์สหรัฐ เป็น 36 บาทต่อ 1 เหรียญดอลลาร์สหรัฐในปัจจุบัน** หรืออธิบายอีกนัยหนึ่งได้ว่า เดิมที่สินค้านำเข้า 1 เหรียญสหรัฐ ผู้นำเข้าต้องจ่ายเป็นเงินไทย 27 บาท แต่เมื่อเงินบาทมีค่าลดลงผู้นำเข้าต้องจ่ายเป็นเงินไทยเพิ่มเป็น 36 บาท หรือกล่าวได้ว่าสินค้านำเข้าเมื่อคิดเป็นเงินบาทไทยแล้วจะมีราคาสูงขึ้นกว่าเดิมประมาณ 30 % เมื่อเป็นเช่นนี้ การลดลงของค่าเงินบาทจะทำให้สินค้านำเข้ามีราคาสูงขึ้น และจะส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตสินค้าที่ต้องใช้วัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศ เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตสินค้าเพิ่มสูงขึ้น และเมื่อผู้ผลิตสินค้าผลักภาระให้กับผู้บริโภคสุดท้ายแล้วก็จะส่งผลกระทบต่ออัตราเงินเฟ้อนั่นเอง

การคำนวณผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตและอัตราเงินเฟ้ออันเนื่องมาจากค่าเงินบาทถูกลง 30 % ได้ใช้เทคนิค Input-Output model ดังแสดงผลในตารางที่ 1.13 ซึ่งผลการคำนวณได้รวมผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งหมด (Total effect) กล่าวคือ ทั้งผลกระทบทางตรง (Direct effect) และผลกระทบทางอ้อม (Indirect effect) รวมกันไว้แล้ว

ผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสินค้าภายในประเทศอันมีผลมาจากการที่ค่าเงินบาทมีค่าถูกลง 30 % ได้ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิตสินค้าเฉลี่ยรวมทุกสาขาการผลิตมีค่า 7.08 % หมายความว่า เดิมต้นทุนการผลิตสินค้าเท่ากับ 100 บาท แต่หลังจากเงินบาทลดค่าลงมา 30 % แล้ว จะทำให้ต้นทุนการผลิตของทั้งประเทศเป็น 107.08 บาท นั่นเอง

* เมื่อช่วงปี 1979-1980 ได้เกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้ค้าน้ำมันเป็นสินค้าส่งออก (OPEC) ซึ่งเป็นผลกระทบต่อราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้นเป็นระลอก ๆ ทำให้ผู้ผลิตสินค้าต่าง ๆ ต้องรับภาระต้นทุนที่สูงขึ้น ในขณะนั้นเชื่อว่าผู้ผลิตและพ่อค้าได้เลือกใช้วิธีที่ 4 คือ ผลักภาระการเพิ่มของต้นทุนการผลิตที่แท้จริง พร้อมทั้งเพิ่มส่วนเหลือของราคา (Price margin) ให้แก่ผู้บริโภค เป็นผลให้ดัชนีราคาผู้บริโภคในช่วงนั้นสูงมากกว่าร้อยละ 10.0 ทั้ง ๆ ที่ภาระต้นทุนที่แท้จริงมีอยู่ประมาณร้อยละ 1-3 เท่านั้น กรณีเช่นนี้ถือว่าเป็นการเอาเปรียบและขูดรีดผู้บริโภคโดยตรง

** รัฐบาลได้ประกาศค่าเงินบาทลอยตัวเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2540 ปัจจุบัน (ธันวาคม 2540) อัตราแลกเปลี่ยนอยู่ที่ประมาณ 36 บาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ

เมื่อพิจารณาค้นทุนการผลิตเป็นรายสาขาที่เพิ่มสูงขึ้น พบว่า สาขาที่ได้รับผลกระทบมากเกินกว่า 10 % ขึ้นไป ได้แก่ สาขาการกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม (17.30 %) ซึ่งได้รับผลกระทบมากที่สุด อันดับสอง ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรมเครื่องจักรและเครื่องใช้ไฟฟ้า (16.65 %) และตามด้วยสาขาอุตสาหกรรมโลหะพื้นฐาน (14.55 %) สาขากระดาษและสิ่งพิมพ์ (13.92 %) สาขาผลิตภัณฑ์โลหะ (13.80 %) สาขาผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ (11.71 %) และสาขาเคมีภัณฑ์ (10.84 %) จะเห็นได้ว่าสาขาดังกล่าวนี้ต้องพึ่งพิงวัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศในอัตราส่วนที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาการกลั่นน้ำมันปิโตรเลียมต้องนำเข้าน้ำมันดิบเพื่อใช้ในการกลั่นเกือบทั้งหมด ส่วนสาขาการผลิตอื่น ๆ จะได้รับผลกระทบไม่มากนัก เช่น สาขาเกษตรกรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะสาขาเหล่านี้ใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศในอัตราส่วนที่ไม่สูง ซึ่งผลกระทบต่อสาขาต่าง ๆ ได้แสดงไว้ในตารางที่ 3.13

ตารางที่ 3.13 ผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตและดัชนีราคาผู้บริโภค อันเนื่องมาจากสินค้านำเข้ามีราคาเพิ่มขึ้น 30 %

สาเหตุเพราะค่าเงินบาทถูกลง

สาขาการผลิต	ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น (%)	ดัชนีราคาผู้บริโภคเพิ่มขึ้น (%)
001 พืชเกษตร	2.78	4.05
002 ปศุสัตว์	3.32	3.46
003 ป่าไม้	0.97	1.72
004 ประมง	5.62	5.90
005 เหมืองแร่	3.57	3.57
006 อาหาร	5.27	7.26
007 เครื่องดื่ม	4.21	6.94
008 สิ่งทอ	9.86	11.37
009 กระดาษและสิ่งพิมพ์	13.92	16.27
010 เคมีภัณฑ์	10.84	15.31
011 กลั่นน้ำมัน	17.30	18.64
012 ผลิตภัณฑ์ยางพารา พลาสติก	7.36	10.58
013 ผลิตภัณฑ์อโลหะ	5.55	9.57
014 โลหะพื้นฐาน	14.55	-
015 ผลิตภัณฑ์โลหะ	13.80	15.65
016 เครื่องจักร	16.65	19.69
017 ผลิตภัณฑ์หนัง ไม้ และอื่น ๆ	11.71	14.09
018 ไฟฟ้าประปา	3.09	4.01
019 การก่อสร้าง	7.99	7.99
020 การค้าส่งค้าปลีก	1.35	1.35
021 ภัตตาคารและโรงแรม	3.24	4.63
022 การคมนาคมขนส่ง	8.04	9.12
023 ธนาคารและสถาบันการเงิน	1.50	3.27
024 อสังหาริมทรัพย์	0.39	1.65
025 บริการ	2.37	2.84
026 เบ็ดเตล็ด	12.66	-
ค่าเฉลี่ย	7.08	7.57

ที่มา : ทำานรวมจาก Input-Output Table, 1990

ภายใต้ข้อสมมติที่ว่า ผู้ผลิตสินค้าหลักภาระการเพิ่มขึ้นของต้นทุนที่เป็นจริงทั้งหมดให้แก่ผู้บริโภค เมื่อถ่วงน้ำหนักด้วยมูลค่าสินค้านำเข้าขั้นสุดท้ายที่ขายให้กับผู้บริโภคโดยตรงแล้ว จะสามารถคำนวณหาดัชนีราคาผู้บริโภคหรืออัตราเงินเฟ้อได้ดังแสดงผลไว้ในช่องสุดท้ายของตารางที่ 3.13 โดย

สาขาที่ส่งผลกระทบต่อดัชนีราคาผู้บริโภคสูงสุด ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรมเครื่องจักรและเครื่องใช้ไฟฟ้า (19.69 %) อันดับสอง ได้แก่ สาขาน้ำมันปิโตรเลียม (18.64 %) และตามด้วยสาขากระดาษและสิ่งพิมพ์ (16.27 %) และสาขาอื่น ๆ

ตารางที่ 3.14 : อัตราเงินเฟ้อ (พิจารณาจากอัตราการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาผู้บริโภค) ของประเทศไทย

ปี	อัตราเงินเฟ้อ (ร้อยละ / ปี)
1990 (2533)	6.0
1991 (2534)	5.7
1992 (2535)	4.1
1993 (2536)	3.3
1994 (2537)	5.0
1995 (2538)	5.8
1996 (2539)	5.9
1997 (2540)	5.6
1998 * (2541)	7.6

ที่มา : ข้อมูลปี 1990-1997 จากกองดัชนีเศรษฐกิจการค้า กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

* ข้อมูลในปี 1998 คำนวณโดยคณะวิจัย

ตารางที่ 3.14 ได้แสดงอัตราเงินเฟ้อของประเทศไทย โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาผู้บริโภค ตั้งแต่ปี 1990 ถึง 1997 ปรากฏว่า อัตราเงินเฟ้ออยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวจะอยู่ระหว่างร้อยละ 3.3 ถึง 6.0 ต่อปี ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่สูงนัก แต่อัตราเงินเฟ้อที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในปี 1998 ซึ่งเป็นช่วงที่ค่าเงินบาทมีค่าถูกลงแล้ว ผลการคำนวณประมาณการอัตราเงินเฟ้อของประเทศไทยโดยคณะวิจัยจะอยู่ที่ร้อยละ 7.6 ในปี 1998 ซึ่งจะสูงกว่าอัตราเงินเฟ้อในช่วงปี 1990-1998 ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้บริโภคเพิ่มขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ๆ มา

เมื่อพิจารณาในเชิงนโยบายตามมาตรการกำหนดและควบคุมราคาสินค้าแล้วคงเป็นสิ่งจำเป็นที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องคอยติดตามเฝ้าระวังการปรับตัวเพิ่มขึ้นของราคาสินค้า หากการดำเนินการได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ก็คาดหวังว่าอัตราเงินเฟ้อของประเทศไทยในปี 1998 จะอยู่ในอัตราไม่เกินร้อยละ 8.0 ต่อปี ซึ่งก็ถือว่าประสบความสำเร็จแล้ว

4. ประเด็นนโยบาย

ผลที่ได้จากการศึกษาเรื่องผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาคของไทยจากงานวิจัยชิ้นนี้ มีประเด็นนโยบายที่เกี่ยวข้องหลายประการเพื่อการพิจารณา ซึ่งคณะวิจัยขอนำสรุปเสนอ ดังต่อไปนี้

(1) ประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย ได้แก่ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น โดยมูลค่าการค้าของไทยกับสองประเทศนี้มีสัดส่วนมากกว่า 1 ใน 3 ของการค้าระหว่างประเทศของไทยทั้งหมด แสดงว่าถึงอย่างไรทั้ง 2 ประเทศนี้ก็มิบทบาททางการค้าต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่เป็นตลาดส่งออกและแหล่งนำเข้าที่สำคัญของไทย ดังนั้น ประเด็นนโยบายการร่วมมือกันฉันท์มิตรประเทศย่อมเป็นสิ่งพึงดำเนินการใน

การแก้ปัญหาการค้าระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น หากมีข้อขัดแย้งกัน วิธีการเจรจาอย่างมีชั้นเชิงหรือประสพการณ์ และการมีข้อมูลทางการค้าอย่างดีก็จะช่วยให้เกิดผลดีต่อไทยได้ เพราะต้องไม่ลืมว่าการจัดทำระบบฐานข้อมูลทางการค้าทั้งของสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพดีเยี่ยม จึงส่งผลต่อการเจรจาที่มีอำนาจต่อรองได้สูง

สำหรับประเด็นนโยบายการเพิ่มการส่งออกของไทยนั้น นอกจากประเทศสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ซึ่งเป็นตลาดส่งออกที่สำคัญที่สุดของไทยแล้ว ประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มอาเซียน ได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และรวมถึงจีน ฮองกง ไต้หวัน และกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (EU) ก็เป็นตลาดส่งออกที่สำคัญของไทยเช่นกัน ดังนั้น นโยบายการเจาะตลาดเพื่อเพิ่มการส่งออกของไทยในประเทศเหล่านี้ก็จะช่วยเสริมให้การส่งออกของไทยเพิ่มมากขึ้นได้

(2) เนื่องจากการผลิตสินค้าและบริการแต่ละสาขาได้ส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงไปข้างหน้าและข้างหลัง (Forward and Backward Linkages) ดังนั้นหากสาขาการผลิตใดที่มีผลกระทบต่อสาขาการผลิตอื่น ๆ สูงแล้ว สาขาการผลิตนั้นควรได้รับการพิจารณาจัดอันดับความสำคัญ (Priority) ก่อน

ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้สรุปได้ว่า รัฐบาลควรให้ความสนใจต่อการผลิตในสาขากรรมปศุสัตว์ ประมง อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมยางและพลาสติก อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมโลหะ และรวมถึงสาขาทัศนศาสตร์และโรงแรม เพราะจะส่งผลกระทบต่อความเจริญเติบโตในสาขาการผลิตอื่น ๆ สูงตามไปด้วย

(3) ผลที่ได้จากการศึกษาผลกระทบการส่งออกต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย แสดงให้เห็นว่าการส่งออกเป็นแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยที่สำคัญ ดังนั้นการดำเนินนโยบายเพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงมีอาจปฏิเสชนโยบายการสนับสนุนส่งเสริมการส่งออกให้เพิ่มขึ้นต่อไป และควรให้ความสำคัญอันดับแรก ๆ ต่อสาขาการผลิตที่มีผลกระทบต่อเชื่อมโยงสูงดังได้เสนอมาแล้ว

(4) ผลการศึกษาเรื่องผลกระทบของการส่งออกต่อการผลิตและการจ้างงานภายในประเทศที่ได้รับนั้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งออกต่อการผลิตและการจ้างงานในประเทศ เป็นการสนับสนุนนโยบายการส่งออกที่กล่าวในข้อ 4.3 ด้วย โดยเฉพาะสาขาการผลิตที่สำคัญ คือ กรรมอุตสาหกรรมอาหารและการแปรรูปสินค้าเกษตร ปศุสัตว์ ประมง อุตสาหกรรมสิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ยางและพลาสติก อุตสาหกรรมเซรามิก เครื่องจักร และอัญมณี

(5) การผลิตสินค้าและบริการในปัจจุบันจำเป็นต้องนำเข้าวัตถุดิบบางส่วนจากต่างประเทศ ดังนั้นในการผลิตสินค้าส่งออกผู้ผลิตจำเป็นต้องจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าวัตถุดิบนำเข้า ผลที่ได้จากการศึกษาเรื่องรายได้สุทธิจากการส่งออกเป็นรายสาขาการผลิตแสดงให้เห็นว่า รายได้สุทธิจากการส่งออกของสินค้าภาคเกษตร และอุตสาหกรรมการเกษตรที่เกี่ยวข้องกันมีสัดส่วนรายได้สุทธิสูงกว่าการส่งออกของหมวดอุตสาหกรรมโดยทั่วไป ดังนั้น นโยบายการส่งออกควรให้ความสำคัญสำหรับสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง และไม่ควรละเลยหรือเพิกเฉยต่อภาคเกษตรกรรม

(6) ผลที่ได้จากการศึกษาเรื่องผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตและอัตราเงินเฟ้ออันเนื่องมาจากสินค้านำเข้ามีราคาสูงขึ้น เพราะค่าเงินบาทมีค่าถูกลง 30 % นั้น ปรากฏว่าการที่เงินบาทมีค่าถูกลงจะส่งผลกระทบต่อดัชนีราคาผู้ผลิต 7.08 % และต่ออัตราเงินเฟ้อในปี 1998 ประมาณ 7.6 % ซึ่งข้อมูลนี้ควรนำไปสู่ประเด็นนโยบายการกำหนดและควบคุมราคาสินค้าของกระทรวงพาณิชย์ได้ โดยคณะวิจัยหวังว่าหากอัตราเงินเฟ้อในปี 1998 มีอัตราไม่เกิน 8.0 % แล้ว ก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ว่ามาตรการควบคุมและกำหนดราคาสินค้าประสบความสำเร็จ เพราะหากปล่อยให้อัตราเงินเฟ้อมีอัตราสูงก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อประชาชนที่มีรายได้น้อยยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในภาวะที่เงินทองหายากอันเนื่องมาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในขณะนี้

5. สรุป

ผลการศึกษาผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อเศรษฐกิจมหภาค โดยใช้เทคนิค Input-Output Model เป็นเครื่องมือในการศึกษา พบว่า การส่งออกเป็นแหล่งที่มาของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และมีผลต่อการผลิตสินค้าที่มีการเชื่อมโยง (Linkage) สูง มีผลกระทบต่อการทำงานและการเพิ่มมูลค่าเพิ่มของสินค้า ในขณะที่การเพิ่มของราคาสินค้านำเข้าได้ส่งผลกระทบต่ออัตราเงินเฟ้อเพิ่มขึ้น ซึ่งนำไปสู่การกำหนดประเด็นนโยบายที่เกี่ยวข้องในแต่ละเรื่อง

การใช้เทคนิค Input-Output ในการศึกษาครั้งนี้ มีข้อดีอยู่มาก เพราะผลที่ได้รับจากการคำนวณได้แสดงผลลัพธ์ทั้งในแง่มหภาคและจุลภาค (Not only "the forest", but also "the trees") และยิ่งกว่านั้นได้แสดงผลทั้งขนาดและทิศทาง (Quantitative and Qualitative) อย่างละเอียดไม่เยิ่นเย้อ และชัดเจน ใดๆ ก็ตาม การใช้เทคนิค Input-Output ในการศึกษา ก็มีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ การจัดสร้างตาราง Input-Output เพื่อใช้เป็นพื้นฐานข้อมูลในการคำนวณนั้นมีความล่าช้าอยู่มาก (ทั้งนี้เนื่องจากการจัดสร้างตาราง Input-Output นั้นมีความยุ่งยากสลับซับซ้อน และต้องใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก) ดังนั้นหากการจัดสร้างตาราง Input-Output สามารถจัดสร้างได้อย่างรวดเร็วกว่าที่เป็นอยู่ ก็จะช่วยให้อำนวยความสะดวกในการศึกษาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้แล้วยังขึ้นอยู่กับ Assumption ของ Input-Output Model ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังในการวิเคราะห์และการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานด้วย

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ.(2533). “วิธีวิทยาและปริมาณงานในการศึกษาวิจัยเศรษฐกิจไทย: พรหมแดนแห่งความรู้เบื้องต้น”, **วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์**, ปีที่ 2, ฉบับที่ 2.
- ประโยชน์ เจริญสุข. (2530). “ตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตของประเทศไทย ปี 2525”, หน่วยนโยบายและพยากรณ์เศรษฐกิจสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อากม เดิมพิทยาไพสิฐ. (2538). “ปัจจัยกำหนดการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างปี 2518-2533: วิเคราะห์จากตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิต”, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- Balassa, B. (1978). “Exports and Economic Growth : Further Evidence”, **Journal of Development Economics**, Vol.5, No. 2.
- Barker, T. S. (1968). “Devaluation and the risk in U.K. Prices”, **Bulletin of the Oxford Institute of Economics and Statistics**, Vol. 30, No. 2.
- Chenery, H. B. (1980). “Interaction Between Industrialization and Export”, **American Economic Review**, Vol. 70, No. 2.
- Chenery H. B., S. Robinson, and M. Syrquin (1986). “Industrialization and Growth: A Comparative Study”, A World Bank Research Publication, Oxford University Press.
- Duchin, F. (1990). “Technological Change and International Trade”, **Economic Systems Research**, Vol. 2, No. 1.
- Feder, G. (1983). “On Exports and Economic Growth”, **Journal of Development Economics**, Vol.12, No. 1/2.
- Furukawa, Shunichi (1986). “International Input-Output Analysis”, Institute of Developing Economies, Tokyo.
- Kim S. K., and P. Vorasopontaviporn (1989). “International Trade, Employment, and Income: the Case of Thailand”, **The Developing Economies**, Vol. 27, No. 1.
- Kohama H., and S. Urata (1988). “The Impact of the Recent Appreciation of the Yen on the Japanese Economy”, in Nohara T. and A. Hirata (eds.), **North-South Manufactures Trade: Factors for Recent Development**, Institute of Developing Economies, Tokyo.
- Krueger, A. O. (1990). “Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences”, Cambridge, Mass., Ballinger.
- _____. (1990). “Free Trade is the Best Policy”, in R. Z. Lawrence and C. L. Schultze (eds.), **An American Trade Strategy: Options for the 1990s**, Washington D.C.: Brookings Institution.
- Lal D., and S. Rajapatirana (1987). “Foreign Trade Regimes and Economic Growth in Developing Countries”, **The World Bank Research Observer**, Vol. 2, No. 2.
- Leontief, W. W. (1986). “Input-Output Economics,” 2nd ed. New York : Oxford University Press.
- NESDB. “Input-Output Table of Thailand, 1980”, Bangkok.
- _____. “Input-Output Table of Thailand, 1985”, Bangkok.
- _____. “Input-Output Table of Thailand, 1990”, Bangkok.
- NESDB, IDE, and NSO (1980). “Input-Output Table of Thailand For Analytical Uses, 1975”, Thailand Input-Output Joint Project, I. D. E. Statistical Data Series, No. 31, Tokyo.
- Prayote Charoensuk (1991). “Economic Linkage Between Thailand-Japan: An International I-O Analysis”, in **Compilation and Usage of Asian International Input-Output Tables (I)**, Asian International Input-Output Series No. 20, Institute of Developing Economies, Tokyo.

- Tambunlertchai, Somsak (1981). "Import Substitution and Export Expansion: An Analysis of Industrialization Experience in Thailand," Research Report No. 31, Faculty of Economics, Thammasat University.
- Tanaka T., H. Osada, and K. Onoda (1983). "Economic Development and The Structural Change of Trade in The Pacific Asian Region", **The Developing Economies**, Vol. 21, No. 4.
- United Nations (1985). "Input-Output Models : Theory, Data and Application", ESCAP.
- Warin Wonghanchao, (1970). "Impact of Foreign Trade and Government Policies on Economic Growth and Development of Thailand, 1955-1967." Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Warin Wonghanchao and Prayote Charoensuk (1993). "Import Requirement from Japan for Thailand's Exports: 1975-1985", **Journal of Social Research**, Vol. 16, No. 2.
- Warin Wonghanchao, Prayote Charoensuk, and Orapan Nabangchang (1993). "Structural Changes and Trade Interdependency of Thailand : A Review of the Country's Industrialization Process (1960-1990)", in Sano T., and C. Tamamura (eds.), **International Industrial Linkages and Economic Interdependency in Asia-Pacific Region**, Institute of Developing Economies, Tokyo.
- Weisskoff R., and E. Wolff (1986). "Development and trade Dependence: The Case of Puerto Rico, 1948-1963", in Ira Sohn (ed.), **Reading in Input-Output Analysis: Theory and Application**, Oxford University Press.
- Yan, Chiou-Shuang (1969). "Introduction to Input-Output Economics", Holt, Rinehart and Winston, Inc.

การวิเคราะห์นโยบายและการปฏิบัติของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และผลกระทบต่อการพัฒนา

นภัส กอว์คอน

บทนำ

ประเด็นซึ่งนำมาเป็นคำถามของโจทย์วิจัยนี้ก็คือ เพราะเหตุอะไร ทรัพยากรป่าไม้ (ป่าบกและป่าเลน) ของประเทศจึงเสื่อมโทรมและร่อยหรอลงมากจนถึงจุดวิกฤต (เหลือเพียงประมาณ 25% ของพื้นที่ประเทศในปี พ.ศ. 2540) ในช่วงเวลาเพียง 3 - 4 ทศวรรษ นับแต่ประเทศไทยได้เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เกิดอะไรขึ้นกับแผนพัฒนาเหล่านี้ และเหตุใด เป้าหมายของแผนต่าง ๆ จึงไม่สัมฤทธิ์ผล หรือสามารถรักษาทรัพยากรป่าไม้เอาไว้ได้ตามแผน

เพื่อค้นหาคำตอบ การวิจัยนี้จึงใช้วิธีการศึกษาและเก็บข้อมูลแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งในบริบทนี้กำหนดขอบเขตของการศึกษาอยู่ในช่วงระยะเวลา 35 ปี นับแต่ พ.ศ. 2504 จนถึง พ.ศ. 2540 หรือนับแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2540)

ดังนั้น ข้อมูลระดับทุติยภูมิที่ศึกษาจึงได้แก่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 7 แผน ตลอดจนการศึกษามติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวกับนโยบายป่าไม้ ที่มีมติดอกออกมาในช่วงเดียวกันกับแผนพัฒนาฯ ดังกล่าว นอกจากนี้ ยังรวมถึงรายงานการศึกษาและสถิติข้อมูลต่าง ๆ ของทางราชการและองค์กรเอกชน อีกทั้งรายงานข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ อีกด้วย

ข้อมูลระดับปฐมภูมิจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้เลือกศึกษากรณีป่าชายเลน โดยเฉพาะในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ สาเหตุที่เลือกกรณีป่าชายเลน เนื่องจากสามารถมองเห็นกระบวนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนา “กระแสหลัก” ตลอดจนประเด็นของความขัดแย้งระหว่างนโยบายการพัฒนากับการอนุรักษ์ของผู้บริหาร/วางแผน ตลอดจนการปฏิบัติของหน่วยงานที่รับผิดชอบได้อย่างชัดเจน

สภาพการณ์และแนวโน้มโยบาย

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาประเทศเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 และได้ประกาศแผนห้าปีเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแผนแรก ซึ่งครอบคลุมระยะเวลาจากปี พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2509

ในช่วงเวลาดังกล่าว การพัฒนาประเทศตามแผนคือการพัฒนาการมุ่งเน้นการสร้างเจริญ โดยเฉพาะในแง่ของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น โครงการสร้างทางหลวงสายประธานและทางหลวงจังหวัด โครงการชลประทานการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ และการพัฒนาพลังงานไฟฟ้า ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น แร่และป่าไม้ เริ่มถูกนำออกมาใช้เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้า ดังจะเห็นได้จากตัวแผนพัฒนาฯเอง ซึ่งมุ่งเน้นไปที่แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจในภาคการผลิตสำคัญ ๆ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พลังงาน การคมนาคม และการพาณิชย์ ตัวอย่างเช่น มีมติเสนอหลักการ (โดยสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) เพื่อเอื้ออำนวยต่อการทำเหมืองแร่ในเขตป่าสงวนคุ้มครอง (มติ 14 มกราคม 2511) และการอนุญาตให้ทำไม้ป่าเลน สัมปทานระยะยาว 30 ปี (มติ 5 มกราคม 2509) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นโยบายการเปิดใช้ทรัพยากรแร่และป่าไม้ เพื่อการพัฒนาและนำเงินเข้าประเทศได้มีมาก่อนที่จะเริ่มมีแผนพัฒนาแห่งชาติ โดยเฉพาะการเปิดป่าให้สัมปทานทำไม้ ทั้งที่ให้กับบริษัทต่างชาติ เอกชนและการรถไฟแห่งประเทศไทย ฯลฯ

ในระยะเริ่มแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาการบุกรุกที่ป่าของราษฎรการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาบางเผ่า และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะในเขตป่าสัมปทานทำไม้ และประทานบัตรเหมืองแร่ (จากการศึกษาประวัติ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชนบทในหลายกรณี มักเริ่มจากการที่ราษฎรไม่มีที่ทำกิน ได้อาศัยเส้นทางชักลากไม้เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าสัมปทานเพื่อบุกเบิกทำไร่ทำสวน หรือรับจ้างตัดไม้ โดยลักลอบตัดให้กับนายทุน) ถึงแม้จะมีข้อกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ออกมาเพื่อให้ผู้รับสัมปทานปลูกป่าทดแทนและดูแลรักษาป้องกันการบุกรุกเอาไว้ด้วย ปัญหาราษฎรชาติที่ทำการและไม่มีการมสทธิในที่ดิน จึงเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลต้องเร่งแก้ไขเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าต่อไป

ดังนั้น ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2504 คณะรัฐมนตรีซึ่งได้มีมติอนุมัติการสำรวจจำแนกประเภทที่ดิน โดยแบ่งพื้นที่ประเทศออกเป็น 2 ส่วนเท่า ๆ กัน คือ พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตร พื้นที่ละประมาณ 160 ล้านไร่ และกำหนดให้เอกชนและราษฎรถือครองพื้นที่เกษตรได้ 125 ล้านไร่ อีกประมาณ 35 ล้านไร่ ให้เป็นสาธารณสมบัติ และให้กรมที่ดินเร่งออกเอกสารสิทธิให้แก่ราษฎรต่อไป มตินี้ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายการใช้และกรรมสทธิที่ดิน และเพื่อเป็นการสงวนรักษาป่าไม้ ได้มีการตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ (2504) และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (2507) ขึ้นกำกับไปด้วย

เมื่อเริ่มแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 53% ของพื้นที่ประเทศ และป่าเลนกว่า 2 ล้านไร่

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่สอง (พ.ศ. 2510 - 2514) ยังเป็นแผนที่มุ่งขยายตัวทางภาคอุตสาหกรรม โดยนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในแนวเดิม เช่น มีมติคณะรัฐมนตรีให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ทำไม้ในเขตป่าหวงห้ามได้โดยไม่ต้องประมูล (มติ 4 ตุลาคม 2510) และการอนุญาตทำไม้ป่าเถื่อนเพื่ออุตสาหกรรมกลับไม้ (มติ 9 สิงหาคม 2511) และมติให้สัมปทานไม้กระยาเลยป่าบกระยะยาว 30 ปี (มติ 19 พฤศจิกายน 2511) การผ่อนปรนหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร (มติ 8 กรกฎาคม 2511) ตลอดจนการอนุมัติการขอเข้าใช้ประโยชน์ในเขตป่าโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น เพื่อการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ขุดลอกวัง ตัดถนน และทางหลวง เป็นต้น

ในแง่ของการค้าและการเกษตร มาตรการสำคัญของแผนคือ การเร่งรัดการผลิตและจำหน่ายผลผลิตการเกษตร เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลือง ฝ้าย ยาสูบ ปอ มันสำปะหลัง กุ้ง และปศุสัตว์ ตลอดจนการลดต้นทุนการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม ในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่สอง การขยายตัวในภาคเกษตรเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.1 ต่อปี

ภาวะดังกล่าวได้ส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในสาขาเกษตรและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ซึ่งได้มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการบุกเบิกที่ดินป่าสงวนเพื่อการทำไร่ ตลอดจนการลักลอบโค่นไม้ในป่าสงวนและหวงห้ามเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ประกอบกับในยุคดังกล่าว รัฐบาลยังต้องรับมือกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์ และการแย่งชิงพื้นที่และประชาชน คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลยุคจอมพลถนอม กิตติขจร จึงให้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองและจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรที่บุกเบิกเข้าไปในป่าสงวนแห่งชาติ

ในยุคนี้ กระทรวงมหาดไทย (พลเอก ประภาส จารุเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) ได้หยิบยกนโยบายจัดที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกิน และบุกเบิกเข้าไปทำกินในที่สงวน ขึ้นมาเสนอคณะรัฐมนตรี (มติ 8 กรกฎาคม 2512) คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้กระทรวงมหาดไทยรับไปจัดการเร่งรัดจัดที่ดินให้ราษฎร โดยเริ่มการสอบสวนสิทธิให้แล้วเสร็จในระหว่างปี 2513 - 2516 ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาเร่งรัดการจัดที่ดินขึ้น ทั้งในส่วนกลางและส่วนจังหวัด

เป็นที่น่าสังเกตว่า พื้นที่ซึ่งเปิดเพื่อทำนิคมของทางราชการนั้น ยังเป็นพื้นที่ป่าในสภาพสมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้กรมเจ้าสังกัดสามารถหาผลประโยชน์จากทรัพยากรทุกชนิดในป่า เพื่อนำรายได้ไปบำรุงนิคม เห็นได้จากการขออนุมัติทำไม้ออกจากนิคมต่าง ๆ ของทางราชการ (เช่น กรมประชาสงเคราะห์ และกรมส่งเสริมสหกรณ์) ซึ่งอนุญาตให้ทำได้ทุกชนิด ทั้งไม้สักและไม้ยาง (มติ 9 กันยายน 2512)

ภายในระยะเวลา 10 ปีแรกของการมีแผนพัฒนาฯ ประเทศไทยได้สูญเสียพื้นที่ป่าไม้ไปถึง 30 ล้านไร่ (ประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนนั้นคือพื้นที่จัดสรรให้กรมต่าง ๆ ไปทำนิคมฯ) ทั้งนี้ไม่รวมถึงพื้นที่ที่ถูกทำลายไปจากโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ เช่น อ่างเก็บน้ำ และทางหลวงต่าง ๆ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519) มีเป้าหมายการเพิ่มผลผลิตมวลรวมแห่งชาติ (GNP) ในอัตราที่ใกล้เคียงกับแผนที่ผ่านมา คือเฉลี่ยร้อยละ 7 ต่อปี และเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตภาคเกษตร

เฉลี่ยร้อยละ 5.1 ต่อปี (เทียบกับ 4.1% ในแผน 2) มีนโยบายส่งเสริมการเกษตร เช่น กำหนดเขตส่งเสริมพืชบางชนิด ขยายระบบชลประทาน และตั้งศูนย์วิจัยการเกษตรภาคเหนือ ในภาคประมงมีการส่งเสริมการประมง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โครงการเร่งรัดการเพาะเลี้ยงกุ้งชายฝั่ง พัฒนาที่ดินชายทะเล 1 ล้านไร่ และจัดตั้งศูนย์วิจัยและฝึกอบรมการเพาะเลี้ยงกุ้ง

ในภาคอุตสาหกรรม มีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรมและเหมืองแร่ในอัตราร้อยละ 8 และ 6 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อบทบาทเอกชนในการพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจ เช่น ร่วมพัฒนาอุตสาหกรรมต่าง ๆ และการบริการ รวมทั้งการสนับสนุนผู้ประกอบการลงทุนเพื่อการส่งออก มีการเร่งการผลิตแร่เพื่อส่งออก เช่น ดีบุก พลวง แมงกานีส และหาแหล่งแร่ใหม่และสำรองให้มากขึ้น โดยรัฐให้การสนับสนุนนายทุนรายใหญ่ ลงทุนทำเหมืองแร่และให้แรงจูงใจ โดยให้ความสะดวกในการออกประทานบัตร แก่ไขข้อบังคับ และปรับปรุงการคมนาคมเพื่อขนส่งแร่ เป็นต้น

ในช่วงแผนพัฒนาฉบับนี้ การบุกเบิกที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่การผลิตพืชเพื่อการส่งออก ยังเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกัน ปัญหาการปราบปรามคอมมิวนิสต์ก็ยังคงอยู่ รัฐบาลได้พยายามหาทางออกด้วยการเร่งรัดจัดที่ดินทำกินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกินในรูปโครงการนิคมสร้างตนเอง สหกรณ์นิคม หมู่บ้านป่าไม้ การจัดสรรที่ดิน แปลงเล็กแปลงใหญ่ และเร่งโครงการออก น.ส.3 โดยเร็ว เพื่อขยับขยายการบุกเบิกและตรึงพื้นที่ไว้

กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้เคยเสนอโครงการเร่งรัดจัดที่ดินทำกินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกิน ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 ก็ได้พบว่า มีราษฎรเข้าไปบุกเบิกที่ป่าสงวนโดยผิดกฎหมายเป็นจำนวนมาก และจากการสอบสวนสิทธิมีเพียงจำนวนน้อย (ประมาณ 30,000 คน) ที่มีเอกสารสิทธิ ดังนั้น การจะดำเนินการต่อจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก กระทรวงมหาดไทยจึงได้เสนอแนะให้เร่งและเพิ่มงบประมาณจัดนิคม นอกจากนั้น พื้นที่ที่ยังเป็นป่า ควรมอบหมายให้กรมป่าไม้สำรวจเพื่อสงวนป่า ส่วนพื้นที่เสื่อมโทรมเหมาะแก่การเกษตร ควรมอบให้กรมที่ดินออกเอกสารสิทธิ

ด้วยภาวะการบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการเร่งรัดจัดที่ดินทำกินไม่ประสบผลตามเป้าหมาย ทั้ง ๆ ที่กรมป่าไม้ได้จัดสรรที่ดินให้กรมต่าง ๆ จัดทำนิคมต่าง ๆ ไปแล้วกว่า 15 ล้านไร่ (ณ พ.ศ. 2517)

กรมป่าไม้จึงได้เสนอนโยบายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการถาวร ผ่านคณะรัฐมนตรี และได้รับอนุมัติตามมติ 13 สิงหาคม 2517 โดยมีข้อเสนอให้เร่งจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร โดยรัฐพิจารณางบประมาณเป็นกรณีพิเศษ ราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ป่าให้จัดชุมชนในรูปของหมู่บ้านป่าไม้ ในด้านการบำรุงรักษาเสนอให้ตั้งคณะกรรมการปรับปรุงป่า และมาตรการบำรุงรักษาป่า จัดโครงการปลูกสวนป่า ในด้านการป้องกันเสนอตั้งศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และปรับปรุงหลักการสัมปทาน เนื่องจากที่ผ่านมาค่อนข้างหละหลวม และค่อย ๆ เลิกสัมปทานป่าไม้ไป

อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะได้เห็นผลในทางปฏิบัติของนโยบายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการถาวร นายกรัฐมนตรี (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) ได้มีคำสั่ง (อนุมัติโดยมติ 4 เมษายน 2518) ให้ผ่อนปรนแก่

ราษฎรที่อาศัยทำกินอยู่ในป่าสงวน ให้อยู่ในพื้นที่ได้ต่อไปแต่ห้ามบุกรุกต่อ และให้มีการปล่อยตัวผู้ที่ถูกจับไป

คำสั่งนี้ได้มีผลกระทบต่อการทำงานของกรมป่าไม้และโครงการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เนื่องจากกระบวนการพิสูจน์หลักฐานการตั้งถิ่นฐานทำได้ยากและไม่ทันการ เช่น กรณีการเข้ายึดพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของราษฎรโดยพลการ (กรณีเขาบิน อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นสัมปทานป่าไม้)

ในปีรุ่งขึ้น กระทรวงเกษตรฯ จึงต้องขออนุมัติคณะรัฐมนตรียกเลิกคำสั่งดังกล่าว (มติ 8 มิถุนายน 2519) พร้อมทั้งเสนอให้เพิกถอนการออกเอกสารสิทธิที่เกิดจากคำสั่งนี้ด้วยเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน โครงการเดินสำรวจออก น.ส.3 โดยใช้รูปถ่ายทางอากาศของกรมที่ดินก็มีปัญหาในทางปฏิบัติมากมาย โดยเฉพาะในเรื่องของสภาพพื้นที่สงวน ซึ่งบางแห่งมีการตั้งถิ่นฐานถาวร ครอบครองโดยกระทรวงมหาดไทย ทำให้ยากแก่การออกเอกสารสิทธิเนื่องจากยังไม่ได้จำแนกพื้นที่นั้น ๆ ออกให้ตรงกับความเป็นจริง

ในช่วงปลายของแผน มีการเรียกร้องเพื่อขอกรรมสิทธิ์ที่ทำกินจากราษฎรไม่มีที่ทำกิน (ในสมัยของนายสัญญา ธรรมศักดิ์) ซึ่งได้นำไปสู่การเสนอกฎหมายปฏิรูปที่ดินขึ้น และมีมติให้กรมป่าไม้เพิกถอนสภาพป่า 6 ป่า รวมพื้นที่ 740,000 ไร่ เพื่อให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) เข้าดำเนินการปฏิรูปที่ดิน (มติ 10 สิงหาคม 2520)

ในปี พ.ศ. 2518 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศเหลืออยู่ประมาณ 119 ล้านไร่ หรือร้อยละ 37 ในขณะที่พื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้นเป็น 109 ล้านไร่ หรือ 34% ของพื้นที่ประเทศ เปรียบเทียบกับในระยะต้นแผนแรก (2504) มี 182 ล้านไร่ หรือร้อยละ 53 ของพื้นที่ประเทศ และพื้นที่เกษตรเพียง 49 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 15.3

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) สถานการณ์ป่าไม้ในช่วงแผนนี้ ยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่ เพื่อการส่งออกและป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ข้าวโพด, มันสำปะหลัง และอ้อย ฯลฯ สถานการณ์การผลิตของประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตร เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม การผลิตระดับครัวเรือนเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อพอกินไปสู่การผลิตพืชเพื่อขายและการค้า การขยายพื้นที่เพื่อการเกษตรเป็นไปอย่างรวดเร็ว สาเหตุสำคัญประการหนึ่งสืบเนื่องมาจากคำสั่งนายกรัฐมนตรี โดยมติ คร.ม.ที่ 4 เมษายน 2518 ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนให้เกิดการบุกรุกจับจองที่ป่าสงวนของรัฐอย่างกว้างขวาง จนในที่สุด ในช่วงปลายของแผน 4 กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 2 (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จึงได้เสนอให้มีมติยกเลิกคำสั่งนี้อีก (มติ 22 กันยายน 2524) โดยได้ระบุว่า มติ 4 เมษายน 2518 ได้ก่อให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า โดยราษฎรในพื้นที่รับผิดชอบของ ภาค 2 เป็นอย่างมาก ทำให้ยากแก่การควบคุมดูแล

ในช่วงนี้ รัฐบาลต่างตระหนักถึงปัญหาของการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้อย่างรวดเร็ว และปัญหาการเพิ่มประชากร (อัตราการเพิ่มประชากรปี 2522 สูงเกือบร้อยละ 2 หรือ 1.97%) ตลอดจนปัญหา

การขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินของราษฎร ซึ่งที่ผ่านมา 3 แผน (ระยะเวลาาร่วม 15 ปี) หน่วยงานที่รับผิดชอบก็ยังไม่สามารถทำงานให้ลุล่วงไปได้ (รัฐบาลในระยะแผน 4 มีนายกรัฐมนตรี 3 ท่าน ในช่วงเวลาคาบเกี่ยวกันคือ

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร (2519 - 2522)

พล.เอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (2522 - 2523)

และ พล.เอก เปรม ติณสูลานนท์ (2523 - 2526)

รัฐบาลตั้งเป้าหมายของแผน 4 ในด้านการรักษาป่าไม้ไว้ให้ได้ร้อยละ 37 ของพื้นที่ประเทศ และชะลอการบุกรุกที่ป่าจาก 4.8 ล้านไร่ ให้เหลือ 0.5 ล้านไร่ นอกจากนี้ ยังมีนโยบายการเร่งปลูกป่า และขยายพื้นที่อนุรักษ์ เช่น เปิดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มขึ้น จาก 12 แห่ง เป็น 22 แห่ง เขตอุทยานแห่งชาติ จาก 13 แห่ง เป็น 20 แห่งให้ได้ภายในสิ้นแผน 4 (พ.ศ.2524) มีการทบทวนนโยบายทำไม้ ระวังการออกสัมปทานและต่ออายุสัมปทานทำไม้ทั่วประเทศ (มติ 30 พฤษภาคม 2520) และลดจำนวนโรงงานแปรรูปไม้ (มติ 20 ตุลาคม 2520) ทั้งนี้ เพื่อเป้าหมายลดการทำไม้ลงร้อยละ 50 ของพื้นที่เปิดให้ทำไม้ทั้งหมด ตลอดจนการเสนอนโยบายปิดป่า 341 ป่า (มติ 9 มกราคม 2522)

ในแง่ของการปราบปราม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้ของชาติ โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน ปลัดกระทรวงเกษตรเป็นรองประธาน และต่อมาได้มีการปรับปรุงโครงสร้างของคณะกรรมการฯ โดยให้เพิ่มอธิบดีกรมที่ดิน เลขาธิการ สปก. ตลอดจนได้จัดตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัดขึ้น (มติ 11 กรกฎาคม 2520) เพื่อให้เกิดการประสานงานกันในระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะในระดับจังหวัดและท้องถิ่น

ในช่วงปลายแผน (พ.ศ. 2524) กรมป่าไม้ได้ขอตั้งงบใช้จ่ายสำหรับศูนย์เฉพาะกิจป้องกันปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าขึ้น ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากมาตรการต่าง ๆ เพื่อลดการบุกรุกป่าเท่าที่ผ่านมายังไม่สัมฤทธิ์ผล อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่า ผลกระทบจากมติ 4 เมษายน 2518 นั้น ค่อนข้างกว้างไกล

ในขณะที่เดียวกัน เพื่อช่วยเหลือราษฎรในเรื่องความมั่นคงในที่ทำกิน และเพื่อเป็นการลดกระแสกดดันรัฐบาล นอกจากจะมีการอนุมัติให้กรมป่าไม้ดำเนินการเพิกถอนสภาพป่าสงวน 6 ป่า ที่เสื่อมโทรมเพื่อมอบให้ สปก. นำไปจัดสรรแก่ราษฎร ในช่วงระยะปลายแผนฯ 3 และต้นแผนฯ 4 ยังดำเนินการจัดที่ทำกินเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่บุกรุกอยู่ในเขตป่าสงวน ให้มีพื้นที่ทำกินเป็นหลักแหล่งในรูปของโครงการ สทก. (มติ 28 สิงหาคม 2522)

อย่างไรก็ดี ในช่วงปลายแผน 4 ต้นแผน 5 พื้นที่ป่าไม้ ของประเทศ ลดลงเหลือประมาณร้อยละ 30 (เมื่อต้นแผนฯ ตั้งไว้ที่ร้อยละ 37) ในขณะที่พื้นที่เกษตรเพิ่มมากขึ้นกว่าร้อยละ 30 (36.31% ในปี 2522)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529)

เมื่อเริ่มแผนพัฒนาฉบับที่ 5 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ประมาณร้อยละ 30 แสดงให้เห็นว่าที่ผ่านมารองการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ผู้วางแผนระดับชาติเริ่มมองเห็นปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ผลผลิตการเกษตรต่อไร่ต่ำลง มีการใช้ที่ดินผิดประเภทในการขยายพื้นที่ปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิต พื้นที่ป่าสมบูรณ์เหลืออยู่เพียง 82 ล้านไร่

อย่างไรก็ดี รัฐบาลยังพยายามแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ป่าสงวน โดยมีนโยบายการใช้และกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเสนอโดยคณะอนุกรรมการที่ดินให้กรมป่าไม้เร่งประกาศพื้นที่ป่าที่ยังเหลืออยู่อีก 45.9 ล้านไร่ ให้เป็นป่าสงวนให้เสร็จภายใน 3 ปี (2528) และให้กระทรวงเกษตรฯ กรมพัฒนาที่ดิน กรมแผนที่ทหาร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสำรวจและจำแนกพื้นที่ป่าที่เหลือนี้ให้แล้วเสร็จภายในแผน 6 (2534) สำหรับพื้นที่ที่ถูกบุกรุกจนเสื่อมสภาพให้กรมป่าไม้สอบสวนและออกเอกสารสิทธิ์ สิทธิที่ดินทำกินให้โดยเร็ว ส่วนพื้นที่ไม่เหมาะแก่การเกษตร ให้จัดทำเป็นหมู่บ้านป่าไม้ พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเกษตร แต่ยังมีสภาพเป็นป่าให้ยังคงรักษาเป็นป่า ไม้ให้จำแนกเป็นที่ทำกิน

จากรายงานของคณะอนุกรรมการที่ดินระบุว่า ภายในพื้นที่ป่าดง 161 ล้านไร่ (จำแนกไว้เมื่อ พ.ศ. 2504 ประมาณครึ่งหนึ่งของพื้นที่ประเทศ) ได้มีราษฎรบุกรุกเข้าไปทำกินแล้วประมาณ 30 ล้านไร่ (ณ พ.ศ. 2525) ทั้งนี้ ไม่นับรวมพื้นที่ทั้งในและนอกเขตป่าที่รัฐได้ให้หน่วยงานต่าง ๆ นำไปจัดสรรให้ราษฎรอีก 30 ล้านไร่ ด้วยปัญหาที่ซับซ้อนระหว่างการใช้ทรัพยากรป่าไม้ กับการอนุรักษ์ป้องกันรักษาป่า คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้กระทรวงเกษตรฯ ไปดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาพิจารณาหาวิธีการแก้ปัญหาป่าสงวนแห่งชาติ และคณะทำงานขึ้น และได้สรุปรายงาน" สภาพปัญหาและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานภาพของป่าสงวนแห่งชาติไว้ดังนี้ คือ

1. ได้มีราษฎรเข้าอยู่อาศัยและทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นจำนวนมากมาย ทั้งก่อนและภายหลังการประกาศกำหนดป่าสงวนแห่งชาติ
2. การประกาศกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติ ได้ถือแนวเขตตามผลการจำแนกประเภทที่ดินเป็นหลัก แต่มีได้กันพื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ที่มีอยู่ก่อนออกตามมติคณะรัฐมนตรี
3. ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เปิดโอกาสให้ราษฎรยื่นคำร้องอ้างสิทธิได้ภายในเก้าสิบวัน นับแต่วันที่กฎกระทรวงใช้บังคับ แต่มีราษฎรบางรายไม่ได้ยื่นภายในกำหนดเวลาไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม จึงทำให้เสียสิทธิและได้รับความเดือดร้อน

* แผนนี้ทำไม่สำเร็จอีกเช่นเคย เนื่องจากกรมพัฒนาที่ดินไม่สามารถจำแนกที่ดินได้เสร็จทันการภายใน 3 ปี (เนื่องจากขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและกำลังคน)

** ลงนามโดยรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายณรงค์ วงศ์วรรณ) ณ วันที่ 21 พฤษภาคม 2527.

4. หลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้าน ตำบล กิ่งอำเภอ และอำเภอ มีได้ค้ำนึ่งว่าจะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติหรือไม่ แต่ค้ำนึ่งถึงความพร้อมในด้านต่าง ๆ ความสะดวกในการปกครอง รายได้ของชุมชน จำนวนพลเมือง การให้บริการสาธารณสุขป้กอบ

5. การจัดตั้งหมู่บ้าน ตำบล โดยชอบด้วยกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ขาดการประสานงานระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทย และมีการเรียกเก็บภาษีบำรุงท้องที่ ทำให้ราษฎรสำคัญคิดว่าทางราชการยอมรับรองสิทธิในที่ดินที่ตนครอบครอง

6. มีการออกหนังสือสำคัญแสดงสิทธิในที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยการสำคัญผิด และมีการเพิกถอนหนังสือสำคัญนั้น ๆ เป็นเหตุให้ราษฎรเกิดความสับสนในการทำงานของหน่วยงานของรัฐ

7. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีความประสงค์ให้ทางราชการเพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติบริเวณที่มีราษฎรเข้าไปอยู่อาศัยหรือทำกินเป็นหลักแหล่ง แล้วออกหนังสือสำคัญแสดงสิทธิในที่ดินนั้น ๆ

8. รัฐบาลไม่มีนโยบายที่จะเพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติ และมีแนวโน้มที่จะไม่ใช้กรรมสิทธิในที่ดินแก่ราษฎร โดยการออกโฉนดหรือ น.ส.3 แต่จะให้ในรูปแบบของสิทธิทำกิน

9. ป่าสงวนแห่งชาติได้เคยประกาศมาแล้ว ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่าพุทธศักราช 2481 ซึ่งในการประกาศพระราชกฤษฎีกาจะต้องมีแผนที่ประกอบ ซึ่งสามารถใช้เป็นหลักฐานทางกฎหมายได้

พร้อมกันนี้ คณะทำงานฯ ได้เสนอหนทางปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาป่าสงวนแห่งชาติไว้ 2 แนวทาง คือ

1. การไม่เพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติ แต่ให้ความช่วยเหลือโดยให้ราษฎรที่อยู่อาศัยทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ยื่นขออนุญาตเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นการชั่วคราว ตามมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ภายในระยะเวลาที่กำหนด กรณีนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องออกไปชี้แจงให้ราษฎรได้ทราบ และรับคำร้องในท้องที่ที่ป่านั้น ตั้งอยู่ด้วย

2. การช่วยเหลือราษฎรตามโครงการเพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน ตามหลักการดังนี้

- กลุ่มที่ 1 เป็นแหล่งชุมชนที่เกิดขึ้นก่อนกำหนดพื้นที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ หรือป่าไม้ถาวรของชาติ โดยอาศัยภาพถ่ายทางอากาศโครงการ VAP 61 ร่วมกับแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหารเป็นหลักฐานที่จะบ่งชี้ในการกันพื้นที่ออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้ได้รับเอกสารสิทธิต่อไป
- กลุ่มที่ 2 เป็นแหล่งชุมชนที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2510 ถึง พ.ศ. 2518 ภายหลังการกำหนดพื้นที่เขตป่าไม้ถาวรของชาติ หรือได้ประกาศเป็น

ป่าสงวนแห่งชาติ โดยอาศัยภาพถ่ายทางอากาศ โครงการ น.ส.3 ร่วมกับแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหารเป็นหลักฐาน ซึ่งชุมชนประเภทนี้ได้รับสิทธิให้อยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามคำสั่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2518 ถ้าพื้นที่ถือครองไม่ใช่เขตต้นน้ำลำธารทางราชการจะออกหนังสือสิทธิทำกิน (สทก.) ในพื้นที่ถือครองผืนนั้น

- กลุ่มที่ 3 เป็นแหล่งชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังปี พ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นชุมชนที่ไม่ปรากฏหลักฐานในภาพถ่ายทางอากาศ โครงการ น.ส.3 และมีใช้ชุมชนในเขตต้นน้ำลำธารแล้ว จะอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยเป็นการชั่วคราว ตามมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

กรณีนี้เป็นการดำเนินการเฉพาะที่เป็นแหล่งชุมชนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามโครงการ สทก. ที่กรมป่าไม้กำลังดำเนินการอยู่

ในการนี้ คณะทำงานได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การแก้ไขปัญหาป่าสงวนแห่งชาติเป็นเรื่องนโยบายสำคัญ สมควรที่รัฐบาลจะได้ตัดสินใจชี้ขาดไปว่า การสงวนป่านั้นจะสงวนที่ดิน รวมทั้งการปลูกต้นไม้ควบคู่ไปด้วย กรณีนี้ ผู้บริหารระดับสูงยังไม่ได้ชี้ชัดว่า รัฐจะต้องรักษากรมสิทธิในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ถูกราษฎรบุกรุกไว้ โดยไม่มีการเพิกถอนเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือจะยินยอมให้มีการเพิกถอนสภาพป่าสงวนแห่งชาติบางส่วนที่สามารถพิสูจน์ได้ว่า เคยเป็นแหล่งชุมชนอยู่ก่อนกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ หรือป่าไม้ถาวรของชาติ แล้วดำเนินการออกหนังสือสำคัญแสดงสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน เพื่อลดปัญหาการเผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

นอกจากนี้ คณะกรรมการยังมีความเห็นเพิ่มเติมว่า สมควรเสนอให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการดังนี้

1. ไม่ควรให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งหมู่บ้านในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือเขตป่าไม้ถาวรของชาติ ตามพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 อีก เว้นแต่จะได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสียก่อน
2. ในการกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติ ให้ยึดถือแนวเขตตามแผนที่จำแนกประเภทที่ดินเป็นหลัก หากปรากฏว่า ในแนวเขตแผนที่จำแนกประเภทที่ดินมีหมู่บ้านตั้งอยู่เป็นหลักแหล่ง สถานที่ราชการ วัด หรือที่ทำมาหากินของราษฎรที่เป็นเรือกสวนไร่นา โดยชัดเจนให้ เจ้าหน้าที่ป่าไม้กันออกจากแนวเขตที่จะกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติได้ โดยไม่ต้องขอรับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจำแนกประเภทที่ดิน

ในความพยายามที่จะรักษาพื้นที่ป่าไม้ รัฐบาลได้ประกาศนโยบายไม่ให้ขยายโครงการจัดที่ดินของหน่วยราชการอื่น ๆ อีกต่อไป ในขณะที่เดียวกัน ก็ได้พยายามปรับมาตรการการปราบปรามการบุกรุกทำลายป่า โดยเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารหรือกองทัพภาคต่าง ๆ เข้าร่วมอยู่ในคณะอนุกรรมการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดด้วย (มติ 9 กุมภาพันธ์ 2525) แต่เนื่องจากการป้องกันรักษาป่าต้องใช้งบประมาณสูง ค.ร.ม.จึงได้มีมติของบจากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (แทนที่จะส่งคลัง) มาช่วยงานป้องกันปีละ 20 ล้านบาท (กระทรวงเกษตรได้ขอแก้มตินี้ โดยมติ 8 กุมภาพันธ์ 2526 ให้ ออป. ส่งเงินจำนวนนี้ให้กับสำนักปลัดกระทรวงดำเนินการจัดสรรเอง)

อย่างไรก็ดี ในช่วงแผนพัฒนาฉบับนี้ เริ่มได้รับผลกระทบจากนโยบายปิดป่า 341 แห่ง ตามมติ ค.ร.ม. 9 มกราคม 2522 (ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อลดการทำไม้ถึง 50% ของพื้นที่เปิดทำไม้ และเพิ่มการปลูกป่าจาก 5 แสนไร่ เป็น 1 ล้านไร่ ทั้งนี้ ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสงวนทรัพยากรป่าไม้และรักษาป้องกันดินน้ำลำธาร แต่ในความเป็นจริง การลักลอบตัดไม้ผิดกฎหมายกลับทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากนโยบายนี้ยังกระตุ้นให้ผู้รับสัมปทานตัดไม้ออกให้ได้มากที่สุดก่อนที่สัมปทานจะถูกปิด

ผลกระทบอีกรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในช่วงนี้คือ การลดลงของภาคการผลิตอุตสาหกรรมบางสาขา เช่น เหมืองแร่ ข่อยหิน การขุดลึกรัง การสร้างถนนและอ่างเก็บน้ำ ฯลฯ ดังนั้น จึงเกิดมติ ค.ร.ม.ที่ 10 กุมภาพันธ์ 2525 ขึ้น เพื่อทบทวนมติดังกล่าว และมีการเสนอผ่อนผันลดจำนวนป่าปิดลงเหลือเพียง 90 ป่า

การพิจารณาการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าปิด ได้รับการพิจารณาอีกครั้งหนึ่งตามมติ ค.ร.ม. 26 ตุลาคม 2525 ซึ่งเสนอโดยสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ใช้ได้เพียง 37 ป่า เปลี่ยนแปลงจากมติ 11 พฤษภาคม 2525 ซึ่งเสนอโดย รัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ จำนวน 90 ป่า ทั้งนี้ทั้งนั้น การใช้ประโยชน์ในป่าปิดนี้ ห้ามการทำไม้โดยเด็ดขาด

ผลจากการเปลี่ยนแปลงมติ “ปิดป่า” ดังกล่าว ทำให้เกิดการอนุมัติโครงการเพื่อ “การพัฒนาเศรษฐกิจ” ต่าง ๆ ตามมา เช่น โครงการสร้างถนน รพช.ผ่านป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแก่งลอย และป่ากลาง ในท้องที่จังหวัดอุดรธานี (มติ 23 พฤศจิกายน 2525) องค์การโทรศัพท์ฯ ขอเข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่สี เพื่อก่อสร้างสถานีวิทยุและถนนเข้าสู่สถานีในท้องที่จังหวัดลำพูน (มติ 31 มกราคม 2527) และการขอเข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวน เพื่อก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดเล็ก (มติ 27 มีนาคม 2527)

อย่างไรก็ดี รัฐบาลในช่วงแผนนี้ เริ่มตระหนักถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศที่ต้นน้ำและความจำเป็นที่จะต้องรักษาเขตต้นน้ำลำธาร โดยการอนุมัติโครงการศึกษาเพื่อกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำสำคัญของประเทศ (มติ 27 กรกฎาคม 2525) และในช่วงปลายแผนจึงได้มีข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เกี่ยวกับมาตรการการใช้ที่ดินในเขตลุ่มน้ำสำคัญ แต่เนื่องจากการศึกษาใช้เวลาถึง 5 ปี (2525 - 2530) ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น จึงมีการทบทวนมติ ค.ร.ม. เพื่อผ่อนปรนการใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร การทำเหมืองได้อยู่ (มติ 28 พฤษภาคม 2528)

ในช่วงปลายแผน ได้มีการปรับนโยบายปิดป่าอีกครั้ง เสนอโดยสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ผ่อนคลายใช้พื้นที่ป่าได้ 127 ป่า และได้เสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายและข้อบังคับ การสัมปทานป่าไม้ให้เข้มงวดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ข้อเสนอสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการเสนอให้ ตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ของชาติภายใน 1 ปี ซึ่ง ค.ร.ม. มีมติอนุมัติต่อร่างนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เมื่อ 3 ธันวาคม 2528 ร่างนโยบายฯ นี้ กำหนดเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ 15 และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจร้อยละ 25 นอกจากนี้ ยังเสนอให้มีการส่งเสริมการปลูก ป่าเอกชนให้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตคือไว้ในภาคเกษตร กำหนดพื้นที่ลาดชันร้อยละ 35 เป็นพื้นที่ป่าไม้ ไม้ให้ออกเอกสารสิทธิใด ๆ นอกจากนี้ ยังเสนอให้มีการจัดตั้งศูนย์ปราบปรามและมาตรการลงโทษเจ้า หน้าที่ของรัฐ และผู้มีอิทธิพลในการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ และให้มีการบรรจุแผนพัฒนาป่าไม้ในแผน พัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ

ช่วงปลายแผน (2529) พื้นที่ป่าลดลงเหลือประมาณ 28.7% ในขณะที่มีพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นเป็น 39.2% ความพยายามที่จะรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ให้ได้ร้อยละ 37 ตามแผน ยังคงเป็นไปไม่ได้

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534)

เนื่องจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจน มากขึ้น ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เนื่องจากภาวะขาดสมดุลทางธรรมชาติ ในขณะที่เดิวก่อนการบุกรุก เพื่อขยายพื้นที่ทำกินและตัดไม้ยังมีอยู่ สาเหตุหนึ่งมาจากนโยบายปิดป่า งดการทำไม้ ซึ่งผลักดันให้เกิด การลักลอบตัดไม้เพิ่มมากขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ ดังนั้น แผนพัฒนาฉบับนี้จึงได้บรรจุแผนงานเพื่อการ พัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ และสิ่งแวดล้อมให้เป็นระบบขึ้นเป็นครั้งแรก อุทกภัยที่ ตำบลกระพูน อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเหตุการณ์สำคัญซึ่งชี้ให้เห็นผลกระทบจากการ ตัดไม้ทำลายป่า และนำไปสู่การยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ ใน พ.ศ. 2532 (คำสั่งกระทรวงเกษตรฯ ลงวันที่ 17 มกราคม 2532) ยกเว้นป่าชายเลน

ส่วนนโยบายการใช้ที่ดิน ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (2504) ก็ได้พบว่า มีการใช้พื้นที่ เกษตรสูงถึง 146.9 ล้านไร่ (ประมาณ 45.8% ของพื้นที่ประเทศ) สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ 125 ล้านไร่ (พ.ศ. 2504)

จากการประมวลสภาพปัญหาทรัพยากรป่าไม้ระบุว่า การลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากรัฐไม่สามารถควบคุมดูแลป่าได้หมด การควบคุมสัมปทานทำไม้ไม่รัดกุม ในขณะที่การควบคุม การบุกรุกก็ไม่สามารถทำได้อย่างจริงจัง การลดลงของพื้นที่ป่าในช่วงเวลา 25 ปี (จาก 2504 - 2528) เฉลี่ย ต่อปีสูงถึง 3.2 ล้านไร่ ในขณะที่การปลูกทดแทนสามารถทำได้เพียงปีละ 0.04 ล้านไร่ (เฉลี่ย 31 ปี จาก พ.ศ. 2497 - พ.ศ. 2528 นับแต่เริ่มมีการปลูกป่าโดยภาครัฐ)

มีการเพิ่มมาตรการป้องกันรักษาป่าในลักษณะของแผนการต่าง ๆ และแผนแม่บท ตลอดจน เร่งรัดการจำแนกพื้นที่เกษตรออกจากพื้นที่ป่าไม้ และส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจโดยเอกชน เป็น นโยบายต่อเนื่องมาจากแผน 5 เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศ แต่่นโยบายส่งเสริมเอกชนปลูกป่าต้อง

ระงับไปในช่วงปลายแผน เนื่องจากการให้สัมปทานปลูกป่าไปซ้อนทับที่ทำกินของราษฎร ตลอดจนปัญหาการควบคุมดูแลผู้รับสัมปทานให้ปฏิบัติตามข้อบังคับ (ตัวอย่างกรณีสวนป่ากิตติ)

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติรัฐยังให้ความสำคัญต่อการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ เพื่อการพัฒนา ดังจะเห็นได้จากการผ่อนผันให้อนุญาตทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม่ได้อีก เช่น การทำเหมือง ระเบิดหิน ขุดถลุง (เช่น มติ 15 พฤษภาคม 2533)

เมื่อสิ้นแผนฯ 6 (พ.ศ. 2534) พื้นที่ป่าของประเทศเหลืออยู่เพียงประมาณ 26% ทั้ง ๆ ที่นโยบายป่าไม้มีการตั้งเป้าหมายไว้ที่ 40% ในช่วงแผนฯ 5

ในช่วงระยะเวลา 30 ปีของการพัฒนาประเทศ ประเทศไทยได้แยกความเป็น NIC หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ กับทรัพยากรป่าไม้ไปเป็นจำนวนมหาศาล
อะไรคือสาเหตุ หรือปัจจัยสำคัญที่ทำให้เป็นเช่นนั้น?

การวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา

จากการประมวลสภาพการใช้ทรัพยากรป่าไม้และนโยบายของประเทศที่ผ่านมา 30 ปี จะเห็นว่า ทรัพยากรป่าไม้ถูกใช้เป็นที่ทรัพยากรหลักเพื่อการพัฒนาประเทศ และเพื่อลดแรงกดดันต่อรัฐบาลในการเผชิญกับปัญหาภายนอกของประชากรชนบทหรือเกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ

ทรัพยากรป่าไม้ถูกใช้ไปในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย โดย “ผู้ใช้” ประเภทต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน และเกษตรกร หรือราษฎร โดยมี “ผู้พิทักษ์” ตามกฎหมายคือกรมป่าไม้ แต่เพียงหน่วยเดียว

1. “ผู้ใช้” จากหน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ ได้แก่

1.1 หน่วยงานที่จัดการและเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำกินทั้งในรูปของนิคมและอื่น ๆ อาทิเช่น กรมประชาสัมพันธ์ กรมที่ดิน กรมส่งเสริมสหกรณ์ องค์การทหารผ่านศึก ตลอดจนกรมป่าไม้และสำนักงานปฏิรูปที่ดิน (สปก.) มีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก ได้ถูกจำแนกและถอนสภาพ เพื่อนำไปจัดสรรให้ราษฎร เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อความมั่นคง เพื่อลดภาวะความยากจน ฯลฯ

1.2 หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภค ได้แก่ การรถไฟแห่งประเทศไทย กรมชลประทาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิต องค์การโทรศัพท์ กรมทางหลวง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการต่าง ๆ ประเภทนี้ ได้ใช้พื้นที่ป่าไปเป็นจำนวนมหาศาล โดยเฉพาะโครงการก่อสร้างเขื่อนอเนกประสงค์ขนาดใหญ่ จำนวนทั้งสิ้น 6 เขื่อน ได้ใช้พื้นที่ป่าสมบูรณ์ไปแล้วกว่า 1.25 ล้านไร่

1.3 หน่วยราชการอื่น ๆ ซึ่งขอใช้ที่ป่า เพื่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ และก่อสร้างสถานที่ราชการ เช่น สถานีทดลองของกรมปศุสัตว์ โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง และโครงการในพระราชดำริ

2. “ผู้ใช้” ในภาคเอกชน ได้แก่

- 2.1 ผู้ประกอบการเกี่ยวกับการทำเหมืองแร่ ป่าไม้ การขุดหิน และขุดดินลูกรัง
- 2.2 ผู้ประกอบการเกี่ยวกับอุตสาหกรรมกลั่นไม้ และเผาถ่าน (ป่าเลน) ธุรกิจโรงแรมโบราณ
โรงแรม
- 2.3 ผู้ประกอบการในธุรกิจสวนป่า
- 2.4 ผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง นาเกลือ และ
- 2.5 ผู้ประกอบการด้านธุรกิจท่องเที่ยว และสถานที่ตากอากาศ (resort) ต่าง ๆ

3. “ผู้ใช้” ที่เป็นราษฎรหรือเกษตรกร และผู้ประกอบการรายย่อย ผู้ใช้ทรัพยากรในรูปของการบุกเบิกที่ป่า เพื่อใช้พื้นที่ในการดำรงชีพทางการเกษตร ตลอดจนการใช้ไม้เพื่อก่อสร้างบ้านเรือนและเผาถ่าน

“ผู้ใช้” ประเภทที่สามถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด และมีแบบแผนการใช้หรือ “บุกรุก” ที่ป่าเพื่อแสวงหาที่ทำกิน ซึ่งได้รับการเร่งเร้าจากผู้ใช้ในกลุ่มที่หนึ่งและสองในลักษณะต่าง ๆ เช่น โดยการอพยพย้ายถิ่นเข้าไปบุกเบิกตั้งถิ่นฐานในเขตป่าสัมปทานทำไม้ โดยใช้เส้นทางลากไม้ หรือรับจ้างนายทุนเข้าไปบุกเบิกป่าทำไร่ในลักษณะของ “ลูกไร่” ของนายทุน ซึ่งจะเข้ายึดคืนเมื่อที่เดือนแล้ว พร้อมทั้งจะปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย และมันสำปะหลัง เป็นแปลงขนาดใหญ่ได้

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการบุกรุกที่ป่าอย่างต่อเนื่องของเกษตรกร คือ ปัญหาของการสูญเสียที่ดินทำกิน อันเนื่องมาจากระบบการผลิตที่ต้องขึ้นอยู่กับระบบตลาดและพ่อค้าคนกลางผู้ค้าพืชไร่ ความยากจนและการขาดปัจจัยในการลงทุนและเทคโนโลยีทำให้เกษตรกรผู้บุกเบิกเหล่านี้ต้องพึ่งพิงพ่อค้าคนกลางในรูปของเงินทุนยืมชีพ และปัจจัยการผลิตต่างๆ ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรเหล่านั้นไม่สามารถกำหนดราคาพืชผลได้เอง ด้วยตกอยู่ในฐานะ “ลูกไร่” ที่ต้องขายผลผลิตให้แก่ “เจ้าแก่” ผู้ลงทุนให้

ปัญหา “ตกเขียว” ได้ก่อให้เกิดปัญหานี้สินในหมู่เกษตรกรอย่างมากมาย และนำไปสู่ปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกินในที่สุด เนื่องจากต้องใช้หนี้ด้วยที่ดินที่ถือครองอยู่ ถึงแม้จะไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ ก็ตาม ที่ดินป่าสงวนที่ถูกบุกเบิกแล้วได้เปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุนผู้ไม่ใช่เกษตรกร ซึ่งมักจะให้เกษตรกรเช่าช่วงต่อไป ส่วนเกษตรกรผู้สูญเสียที่ดินก็มุ่งหน้าอพยพหาที่ทำกินใหม่ยังป่าต้นอื่น ๆ ต่อไป การตามจัดสรรที่ดินทำกินแก่เกษตรกรยากจนเหล่านี้ จึงดูเหมือนว่าไม่มีวันสิ้นสุด

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงของการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 และ 3 ได้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นเพื่อบุกเบิกหาที่ทำกินของเกษตรกรอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากแรงผลักดันจากการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว และความต้องการที่ดินทำกินของครอบครัวที่เกิดขึ้นใหม่ ตลอดจนการย้ายที่เพาะปลูกไปยัง “ป่าใหม่” ซึ่งมีดินอุดมสมบูรณ์กว่า เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างผิดประเภท และ

ขาดการบำรุงรักษา ดังจะเห็นได้ว่า การเพิ่มผลผลิตในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นไปโดยวิธีการขยายพื้นที่ปลูกมากกว่าการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ การใช้ที่ดินอย่างฟุ่มเฟือย และไร้ทิศทางนี้เองที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมตามมา และที่สำคัญ คือ ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เมื่อทรัพยากรน้ำ ดิน และป่าไม้ ซึ่งเป็นฐานการผลิตที่สำคัญร่อยหรอและเสื่อมสภาพลง การผลิตในภาคเกษตรอย่างเดียวไม่สามารถให้ผลผลิตพอเลี้ยงครอบครัวได้ เกิดการอพยพออกนอกหนึ่งจากชนบทสู่เมืองน่าน

เพื่อหารายได้จากอาชีพนอกภาคเกษตร

อย่างไรก็ดี ถึงแม้รัฐบาลได้พยายามใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อหยุดยั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ไม่ว่าจะ เป็นนโยบายเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนที่ทำกินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือนโยบายควบคุมปราบปราม และอนุรักษ์ แต่จากตัวเลขของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในระยะแผนพัฒนาฯ ทั้ง 5 ฉบับที่ผ่านมา ได้ชี้ให้เห็นว่า แผนหรือนโยบายต่าง ๆ เหล่านั้นมีปัญหา ซึ่งในที่นี่สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1. นโยบายและแผนงานต่าง ๆ ขาดเอกภาพและความเชื่อมโยงกัน ประสานกัน ซึ่งเป็นเหตุให้แผนงานหรือนโยบายเหล่านั้นมักอยู่ในกระดาษ มิได้มีการนำไปปฏิบัติหรือบังคับใช้อย่างจริงจัง ทั้งนี้มีต้นเหตุสำคัญมาจาก

1) มีหน่วยงานหลายหน่วยจากกระทรวงต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งในแง่ของการเป็นผู้ใช้และวางแผนงาน และนโยบายที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาการบุกรุกที่ป่าสงวน เช่น กระทรวงมหาดไทย โดยกรมประชาสงเคราะห์ กรมที่ดิน กรมการปกครอง กระทรวงเกษตรฯ เช่น กรมป่าไม้ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมประมง กระทรวงอุตสาหกรรม เช่น กรมโลหกิจ กรมโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

กรมป่าไม้ในฐานะ “ผู้พิทักษ์ป่า” มักต้องโอนอ่อนผ่อนปรนกฎระเบียบ เพื่อเปิดทางให้มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยเป้าหมายที่สูงกว่า คือความเร่งด่วนในการพัฒนาประเทศเพื่อความเป็น NIC's หรือเพื่อความมั่นคงของชาติ จะเห็นได้จากการทบทวนหรือปรับมติคณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับข้อขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในแต่ละรัฐบาล และส่วนใหญ่กรมป่าไม้ในฐานะผู้พิทักษ์มักจะต้องเป็นฝ่ายยินยอม ทั้งนี้เพื่อความเจริญก้าวหน้าและตัวเลขความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจประเทศ

2) ปัญหาทางการเมืองและการแทรกแซงจากนักการเมือง สืบเนื่องจากการที่สถาบันการเมืองไทยไม่ค่อยมีเสถียรภาพ ดังจะเห็นได้ว่า ในแต่ละยุคของแผนพัฒนาแห่งชาติ จะมีนายกรัฐมนตรีไม่ต่ำกว่า 2 ท่าน และจากต่างพรรคการเมือง ซึ่งในแต่ละสมัยต่างมุ่งหาเสียงกับราษฎร โดยอาศัยประเด็นปัญหาการบุกรุกที่ป่าและการขาดแคลนที่ดินทำกินเป็นเครื่องมือ กรณีที่เห็นชัดเจนคือคำสั่งนายกรัฐมนตรี ในมติ 4 เมษายน 2518 สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบในแง่การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้ และยังผลให้เกิดการบุกรุกที่ป่าอย่างกว้างขวาง***

*** เหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ เกิดขึ้นอีกในสมัยรัฐบาล พลเอก เชาวลิต ยงใจยุทธ โดยการอนุมัติมติ 22 มิถุนายน 2540 หรือ มติ “วังน้ำเขียว”

การแทรกแซงดังกล่าว ทำให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติ โดยเฉพาะของกรมป่าไม้ทำงานยากยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือผลที่เกิดตามมาซึ่งกระทบต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมนั้น ยากที่จะรักษาคืนได้ดั้งเดิม หรืออาจต้องใช้เวลายาวนานมาก

อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะมีความพยายามแก้ปัญหาด้านการประสานงานระหว่างกระทรวงและกรม กอง ในรูปของการจัดตั้งคณะกรรมการและอนุกรรมการ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้แทนจากกระทรวง กรมที่เกี่ยวข้อง แต่ในทางปฏิบัติก็ได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า ไม่ได้ผล เนื่องจากแผนงานหรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ มักไม่ได้นำไปบังคับใช้ด้วยสาเหตุสำคัญคือ การขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและอัตรากำลังคน และการผลักดันจากผู้บริหาร ซึ่งขาดวิสัยทัศน์และความสำนึกในพันธกรณี (commitment)

3) ปัญหาข้อกฎหมายไม่รัดกุมและขาดการควบคุม ตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและกำลังคน การขาดขวัญและกำลังใจ ตลอดจนสวัสดิภาพของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ประกอบกับการแสวงหาผลประโยชน์จากผู้มีอิทธิพล เช่น ข้าราชการ พ่อค้า และนักการเมือง มีผลให้การบังคับใช้กฎหมายเกิดการเลือกปฏิบัติ ไม่สามารถเอาตัวผู้บงการมาลงโทษได้

4) ปัญหาความล่าช้าของแผนงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายและไม่ทันการ เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณและกำลังคน เช่น โครงการสำรวจการใช้ที่ดิน การจำแนกพื้นที่ป่าและการจัดสรรที่ทำกิน และออกเอกสารสิทธิ์ ทำให้การประสานแผนและนโยบายเป็นไปได้ยาก

5) ปัญหาการขาดเอกภาพในการตัดสินใจ และจุดยืนที่แน่ชัดของรัฐบาล และผู้วางแผนใน อันที่จะรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้เด็ดขาด ถือเป็นนโยบายต่อเนื่องในแนวทางเดียวกัน เนื่องจากสาเหตุดังกล่าวข้างต้นคือ การแทรกแซงและก้าวก่ายของนักการเมืองจากหลายพรรค และผู้มีอิทธิพลในภาคธุรกิจ ซึ่งสามารถ “ให้ผิด” “ให้ชอบ” แก่ข้าราชการประจำ

สถานการณ์ของกรณีป่าชายเลน

เมื่อเริ่มแผนพัฒนาประเทศใน พ.ศ. 2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 2.3 ล้านไร่ กระจายอยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลทั้งด้านอ่าวไทย และทะเลอันดามัน ซึ่งมีความยาวรวมกันประมาณ 2600 ก.ม.

การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน เพื่อการ “พัฒนาประเทศ” เริ่มขึ้นไล่เรียงกับการใช้ป่าบก ก่อนที่จะมีแผนพัฒนาฯ ฉบับที่หนึ่งในรูปของการทำเหมืองแร่ จากนั้นเป็นการให้สัมปทานทำไม้ผ่าถ่านระยะยาว (30 ปี) และสัมปทานเพื่ออุตสาหกรรมถ่านไม้

ตลอดระยะเวลา 30 ปี ของการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 6 มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนในหลายลักษณะ ด้วยเหตุผลเพื่อนำเงินเข้าประเทศและรักษาตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

นอกจากการทำเหมือง ทำไม้ ยังมีการใช้เนื่องจากการขยายตัวของเมือง เช่น เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยของชุมชน สถานที่ราชการและโรงเรียน การสร้างท่าเทียบเรือ โรงงานอุตสาหกรรม การทำนาเกลือ และ

การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง โดยเฉพาะกุ้งกุลาดำ ซึ่งได้กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญนำเงินเข้าประเทศเป็นอันดับต้น ๆ จากการสำรวจการเลี้ยงกุ้งของกรมประมงใน พ.ศ. 2515 และพบว่า มีพื้นที่เลี้ยงกุ้งทั่วประเทศ 56,602 ไร่ มีผู้เลี้ยง 1,154 รายในจังหวัดภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคใต้ ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร กรุงเทพฯและเพชรบุรี มีพื้นที่การเลี้ยงประมาณ 84 % รองลงไปคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดจันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ภาคใต้มีน้อยที่สุดเพียง 2.6 % ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร และนครศรีธรรมราช

จากนั้นมาพื้นที่นากุ้งได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึง 80,422 ไร่ ในปี 2518 การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการส่งเสริมและพัฒนาของกรมประมง จากการเลี้ยงแบบธรรมชาติมาเป็นการเลี้ยงแบบกึ่งพัฒนาและแบบพัฒนา ซึ่งให้ผลผลิตสูงกว่า ทั้งนี้เพื่อสนองตอบ นโยบายของรัฐในการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งเพื่อขยายการส่งออก ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (2520 - 2524) เป็นต้นมา

จากปี 2520 - 2521 พื้นที่นากุ้งได้เพิ่มขึ้นถึง 94 % หรือจาก 77,567 ไร่ เป็น 151,055 ไร่ และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 2532 กรมประมงเปิดเผยว่ามีนากุ้งทั่วประเทศประมาณ 5 แสนไร่ ในปีเดียวกันนี้เอง ไทยได้ชื่อว่าผลิตกุ้งกุลาดำได้มากที่สุดในโลกคือ 800,000 ตัน มีการส่งออก 74,298 ตัน มูลค่า 16,058.6 ล้านบาท

ในช่วงระยะเวลาเดียวกันพื้นที่ป่าชายเลนได้ถูกบุกรุกทำลายลงไปอย่างมาก จาก 1.9 ล้านไร่ในปี 2518 ลดลงเหลือประมาณ 1.1 ล้านไร่ในปี 2532 และลดลงเหลือเพียง ประมาณ 1 ล้านไร่ในปี 2537 จากรายงานการศึกษาของ ปรีชา วิริยานนท์ และคณะ ได้สรุปสาเหตุของการลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าชายเลนไว้ว่า "...การบุกรุกพื้นที่ส่วนใหญ่เกิดจากผู้มีอิทธิพล นักการเมือง ข้าราชการประจำ และข้าราชการบำนาญ ผู้มีอำนาจและเงินทุนมากพอ อาศัยช่องว่างของกฎหมายที่ดินเป็นเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกสารสิทธิ ในขณะที่กฎหมาย ระเบียบ และกฎข้อบังคับยังไม่รัดกุมเพียงพอ มีบทลงโทษที่เบามาก ประกอบกับขั้นตอนการขอใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนเป็นเรื่องที่ซับซ้อน ไม่ชัดเจน จำนวนเจ้าหน้าที่และเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารไม่เพียงพอกับขอบเขตของความรับผิดชอบ และที่สำคัญที่สุดคือ นโยบายและแผนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของรัฐยังไม่ชัดเจนและสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอื่น ๆ จึงสร้างความขัดแย้งในการพัฒนาเศรษฐกิจในสาขาต่าง ๆ เช่น การประมงพื้นบ้าน และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อการส่งออก..." จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สถานการณ์ของป่าชายเลนไม่ได้แตกต่างไปจากป่าบกเท่าใด

ในแง่ของนโยบายและมาตรการอนุรักษ์ของรัฐ ถึงแม้จะมีการจัดตั้งหน่วยงานจัดการป่าชายเลนขึ้นในกรมป่าไม้ในช่วงแผน 3 และมีการผลักดันให้ปรับปรุงมาตรการการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน (เสนอโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (มติ 19 สิงหาคม 2523) และกระทรวงเกษตรฯ ขอบทพจนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการใช้ป่าชายเลน (มติ 29 มิถุนายน 2525) ตลอดจนมีการปรับปรุงระเบียบการทำไม้และปลูกป่าในสัมปทานป่าชายเลนระยะยาว (15 ปี) รอบที่สองให้มีการปลูกทดแทนเต็ม

พื้นที่ตัดฟัน อย่างไรก็ตามก็ดี สถานการณ์ความร่อยหรอของป่าชายเลนก็ไม่ดีขึ้น เนื่องจากมีปัญหาในทำนองเดียวกับวิธีการแก้ปัญหาของป่าบก ที่สำคัญ คือ การขาดงบประมาณและกำลังคนสนับสนุน โดยเฉพาะในเรื่องของการปลูกสร้างสวนป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม เนื่องจากรัฐบาลเน้นงบประมาณไปที่มีการปลูกป่าบก เช่น ป่าสัก ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ปลูกป่าชายเลนเพื่อฟื้นฟูสภาพในช่วงเวลาดังแต่ปี 2482 - 2534 ภายใน 7 จังหวัด (จันทบุรี นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล ปัตตานี กระบี่ และชุมพร) รวมได้ประมาณ 56,660 ไร่ เท่านั้น หรือเฉลี่ยรวมประมาณ 1,000 ไร่ต่อปี หรือประมาณ 150 ไร่/ปี/จังหวัดเท่านั้น

ถึงแม้ว่าจะมีการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลนเป็น 3 เขตเพื่อการควบคุมการใช้คือ เขตอนุรักษ์ เขตเศรษฐกิจ ก. และเขตเศรษฐกิจ ข. (มติ 15 ธันวาคม 2530) และเสนอมติการเร่งด่วนเพื่อการจัดการป่าชายเลน ให้สอดคล้องกับแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (พ.ศ. 2534 - 2539 (มติ 4 มิถุนายน 2534)) แต่ก็ยังไม่เป็นผล เนื่องจากปัญหาขาดกำลังคน การหาพื้นที่ปลูกไม่ได้และอิทธิพลในพื้นที่

พื้นที่ป่าชายเลนยังคงลดลงต่อไปจนเหลือเพียง 1,085,000 ไร่ หรือเพียง 0.32 % ของพื้นที่ประเทศ (ณ พ.ศ. 2534) ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นไป นาุ้งได้เริ่มขยายตัวไปทางภาคใต้โดยเฉพาะชายฝั่งทะเลอันดามัน เนื่องจากการล่มสลายของนาุ้งในเขตภาคกลางแถบมหาชัย และแม่กลองเกิดโรคระบาดจากน้ำเน่าเสีย จึงมีการย้ายฐานการผลิตลงทางใต้ และมีผลทำให้ป่าชายเลนทางภาคใต้ลดลงอย่างรวดเร็ว กระทบต่อระบบนิเวศน์ชายฝั่ง และการดำรงชีพของประชากรประมง ดังจะเห็นได้จากผลผลิตประมงธรรมชาติเริ่มลดลง ในที่สุดคณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ระงับสัมปทานป่าชายเลนโดยทันที (มติ 19 พฤศจิกายน 2539) ซึ่งก่อให้เกิดกระแสคัดค้านอย่างกว้างขวางในหมู่ผู้รับสัมปทานป่าชายเลน ซึ่งต่างอ้างว่าสาเหตุของการเสื่อมโทรมของป่าชายเลนไม่ได้เกิดจากการทำสัมปทานไม้โกงกาง ซึ่งระบุว่าก่อให้เกิดความเสียหายเพียง 1 % เท่านั้น (ผู้จัดการรายวัน 19 ธ.ค. 2539 หน้า 14)

ที่น่าสังเกตคือ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวไม่มีมติคณะรัฐมนตรีใดที่เสนอมติการเฉพาะเจาะจงเพื่อหยุดยั้งการทำนาุ้งได้เด็ดขาด โดยเฉพาะในการแปรญัตติ เพื่อของบประมาณมาเสริมการอนุรักษ์และป้องกัน ดังจะเห็นได้จากมติคณะรัฐมนตรี 6 กุมภาพันธ์ 2533 เรื่องการพิจารณาแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินป่าชายเลนภาคตะวันออก ซึ่งกรมป่าไม้ได้เสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อตั้งหน่วยพิทักษ์ป่าชายเลน เพื่อป้องกันการบุกรุก ซึ่งสำนักงบประมาณไม่อนุมัติ ด้วยเหตุผลที่ว่า การตั้งหน่วยเหล่านี้เป็นการตั้งขึ้นเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่เพื่อขยายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นโยบายเช่นนี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า รายได้จาก การส่งออกกุ้งนั้นมีความสำคัญต่อประเทศยิ่งกว่าการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งในสายตาของข้าราชการผู้วางแผนและนักการเมืองที่ต้องการรักษาผลประโยชน์หรือตัวเลขของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเอาไว้ ต่างเห็นว่าเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ไม่มีค่าเชิงเศรษฐกิจใด ๆ

กล่าวโดยสรุปไม่ว่าจะเป็นป่าบก หรือป่าชายเลน แนวนโยบายของรัฐเกี่ยวกับควบคุมอนุรักษ์มักเป็นไปในทำนองเดียวกัน ซึ่งมุ่งเน้นความสำคัญเร่งด่วนไปที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่า และในขณะที่เดียวกันก็ได้แต่หวังว่ามาตรการควบคุมโดยกฎหมายต่าง ๆ จะสามารถจัดการกับปัญหาการบุกรุก

ได้ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงมีการออกกฎหมายซ้อนกฎหมาย เกิดการเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้มีการผ่อนปรนเพื่อผลประโยชน์ของภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคการผลิตซึ่งสามารถแสดงตัวเลขรายได้เข้าสู่ประเทศ ดังนั้น เกษตรกรรายย่อยซึ่งอยู่ในภาคเศรษฐกิจที่ด้อยกว่า จึงเป็นฝ่ายที่ถูกบังคับใช้ด้วยกฎหมายเพื่อที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่เสื่อมโทรมลงไปจนถึงจุดวิกฤต

ประเด็นนี้ได้เป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง และเริ่มเห็นเด่นชัดขึ้น ในช่วงหลังแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) จึงอาจกล่าวได้ว่า นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา นอกจากจะเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยแล้วยังได้สร้างหรือ “เพาะบ่ม” เมล็ดพันธุ์แห่งความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรขึ้นในสังคมไทยอีกด้วย และแรงกดดันจากความขัดแย้งเหล่านี้กำลังเพิ่มความรุนแรงขึ้น ตามลำดับ

ผลกระทบต่อการค้ารังสีของประชาชน

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลจากแนวทางพัฒนาประเทศเข้าสู่ความเป็น NIC's ในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้เห็นชัดเจนขึ้น ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) และ 7 (2535 - 2539) นอกเหนือจากผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและการทำมาหากินของประชาชนแล้ว ผลกระทบทางสังคมที่น่าเป็นห่วงอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ความขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นในหลายระดับระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่นระหว่างประชาชนและรัฐบาล ประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ และในระหว่างกลุ่มประชาชนด้วยกันเองเช่น กลุ่มชวานากับกลุ่มนาถุง กลุ่มประมงชายฝั่งกับกลุ่มนาถุง กลุ่มเกษตรกรพื้นราบกับเกษตรกรบนภูเขา ฯลฯ

ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ส่วนใหญ่เกิดจากการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมากขึ้น ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นผลมาจากนโยบายและวิธีการแก้ปัญหาของรัฐ ซึ่งที่สำคัญและก่อให้เกิดปัญหาลูกตามตามมาคือ 2 นโยบายของกรมป่าไม้ ในความพยายามที่จะรักษาพื้นที่ป่า และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อเป็นตัวเลขรายงานต่อรัฐบาลตามเป้าหมายที่วางไว้

นโยบายแรกคือ นโยบายอนุญาตให้เอกชนใช้ที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมในการปลูกป่า เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้

นโยบายที่สองคือ การขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้

นโยบายทั้งสองเริ่มขึ้นในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติให้ร่างนโยบายป่าไม้แห่งชาติขึ้น (9 ธันวาคม 2525) ซึ่งกำหนดเป้าหมายให้มีป่าไม้ 40% ของพื้นที่ประเทศ และให้มีการปลูกป่าปีละ 300,000 ไร่ ตลอดจนการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์

สำหรับนโยบายปลูกป่า เนื่องจากในระยะเวลาที่ผ่านมาของการปลูกป่าโดยภาครัฐหรือกรมป่าไม้ ซึ่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่ 3 หน่วย คือ

1. กองบำรุง รับผิดชอบดูแลการปลูกและบำรุงป่าตามเงื่อนไขสัมปทาน
2. กองอนุรักษ์ต้นน้ำปลูกป่าในเขตอนุรักษ์และต้นน้ำลำธาร

3. กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ รับผิดชอบปลูกป่าในป่าสงวนเสื่อมโทรม การปลูกป่าของทั้ง 3 หน่วยงาน ตั้งแต่เริ่มดำเนินการมาเป็นระยะเวลาเกือบ 30 ปี (พ.ศ. 2499 - 2527) ปลูกป่าได้เป็นพื้นที่ทั้งสิ้น 2,459,166 ไร่ เฉพาะในปี 2527 ปลูกได้ 145,350 ไร่ (สมเทพ ลาขโรจน์, 2536) จะเห็นได้ว่าการปลูกป่าโดยภาครัฐภายใต้การกำกับของกรมป่าไม้ไม่เคยทำได้ตามเป้าหมายที่วางแผนไว้ในแต่ละแผนพัฒนาฯ สาเหตุสำคัญคืองบประมาณปลูกป่าไม่เพียงพอ นี่เป็นอีกกรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นความไม่สอดคล้องกันของแผนและการปฏิบัติจริง (มีแผนแต่ไม่มีงบประมาณ)

ด้วยสถานการณ์ดังกล่าวรัฐบาลจึงเล็งเห็นว่าการให้เอกชนปลูกป่าแทนรัฐบาลจะมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากกว่า ถ้าให้แรงจูงใจ เช่น การปลูกป่าเพื่อการค้า ดังนั้นจึงมีมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 11 ม.ค. 2526 อนุญาต และสนับสนุนให้เอกชนปลูกสร้างสวนป่าในรูปแบบต่าง ๆ ได้ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ที่ดินกรรมสิทธิ์ และพื้นที่ดินน้ำลำธาร ให้ปลูกได้ทั้งไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ และไม้ป่า นอกจากนี้ยังอนุญาตให้นำไม้ที่เอกชนปลูกเหล่านี้ออกจากสวนป่าเพื่อเป็นการค้าได้อีกด้วย นโยบายนี้สอดคล้องด้วยดีกับโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมเอื้อกระดาศเพื่อทดแทนการนำเข้าและการส่งออก ซึ่งรัฐเห็นว่า มีความจำเป็นเร่งด่วน เนื่องจากเกิดความขาดแคลน เพราะปริมาณการใช้เพิ่มมากขึ้น

นโยบายหาทุนเอกชนปลูกป่า ได้รับการส่งเสริมต่อมาตลอดช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) แต่ผลที่ตามมาคือ ปัญหามากมายซึ่งเกิดจากความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรที่ทำกินอยู่ในเขตป่าเหล่านั้น กับผู้รับสัมปทานปลูกป่า เกิดกรณีขัดแย้งขึ้นมากมาย เช่น กรณีผู้ปลูกสวนป่า ปลูกยูคาลิปตัสทับบนที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้เกิดการประท้วงและร้องเรียนตามมา กรณีสวนป่ากิตติ ซึ่งละเมิดถ่วงถ้ำเขตเข้าไปดงป่าธรรมชาติ ได้กลายเป็นชนวนทำให้คณะรัฐมนตรีต้องสั่งระงับการปลูกสร้างสวนป่าโดยเอกชนไปเป็นการชั่วคราว (15 พฤษภาคม 2533) และเมื่อถึงยุครัฐบาลของนายอานันท์ ปันยารชุน คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ระงับการปลูกป่าภาคเอกชนอย่างถาวร (8 กันยายน 2535) เนื่องจากมีเสียงคัดค้านมากมายในแง่ของการสร้างความไม่เป็นธรรมแก่ราษฎรที่อยู่ในพื้นที่และการทำลายระบบนิเวศน์ของป่า เนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ในรัฐบาลนี้เองได้มีการร่างพระราชบัญญัติสวนป่า 2535 ขึ้น ซึ่งเน้นให้ชุมชนหรือเกษตรกรเป็นผู้ปลูกและต้องเป็น ไม้ป่า หรือ ไม้หวงห้ามตามกฎหมาย มิใช่ไม้เศรษฐกิจ

อย่างไรก็ดีเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลเป็นยุคของนายชวน หลีกภัย ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (2535-2540) ได้มีความพยายามให้เอกชนเข้าทำธุรกิจสวนป่าอีกและลงมติเห็นชอบให้เอกชน รวมทั้งเกษตรกรรายย่อยให้ร่วมปลูกสร้างสวนป่าได้ พร้อมทั้งขอแก้ไขพระราชบัญญัติสวนป่า 2535 ให้ครอบคลุมไม้โตเร็วได้ด้วย (มติ 21 กันยายน 2536)

ในส่วนของนโยบายเพิ่มพื้นที่ป่าโดยการขยายอาณาเขตของพื้นที่ป่าอนุรักษ์มีผลให้จำนวนพื้นที่ป่าอนุรักษ์ประเภทต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นเกือบ 8 % หรือประมาณ 6,200 ตารางกิโลเมตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (2535 - 2540) หรือจากจำนวน 254 แห่ง ในปี 2535 เพิ่มเป็น 293 แห่ง ในปี 2539

จากนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์นี้เอง ในปี 2537 จึงพบว่า มีราษฎรอาศัยถือครองพื้นที่ที่อยู่กินอยู่ในเขตอนุรักษ์ประมาณ 1.7 ล้านไร่ หรือประมาณ 2 ล้านครอบครัว ที่เป็นดังนี้มิใช่ว่ามีราษฎรบุกรุกเข้าไปใหม่แต่เป็นเพราะเหตุว่ารัฐบาลได้ใช้กฎหมายประกาศพื้นที่ซ้อนทับพื้นที่ป่า ซึ่งแท้จริงแล้วราษฎรในท้องที่ต่าง ๆ ได้สงวนรักษาไว้มานาน เพื่อใช้สอยหรือรักษาเป็นป่าต้นน้ำของชุมชน และเมื่อมีการประกาศเป็นเขตอนุรักษ์แล้ว การที่ราษฎรเข้าไปใช้ประโยชน์จึงกลายเป็นการผิดกฎหมายขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่ป่าเดียวกันนั้นราษฎรเคยใช้ และรักษากันมาเป็นเวลานาน ตามจารีตและประเพณี

นโยบายเหล่านี้นอกจากจะก่อให้เกิดความสับสนแล้วยังได้สร้างความขัดแย้งระหว่างราษฎรและราชการ ตลอดจนในระหว่างราษฎรกลุ่มต่าง ๆ เองด้วย เมื่อปัญหาเหล่านี้มาผนวกเข้ากับปัญหาความเสื่อมโทรมร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ ความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ขยายวงกว้างขึ้น เกิดการประท้วงต่อต้านรัฐบาล กลายเป็นปัญหาทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อเสถียรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ผลลัพธ์อันหนึ่งที่ได้ชัดเจนคือ การเกิดขึ้นของสมัชชาคนจน (10 ธันวาคม 2538) ซึ่งได้เดินทางมาประท้วงเป็นเวลา 99 วันหน้าทำเนียบรัฐบาล ในกลุ่มผู้ประท้วงมีปัญหาที่เสนอรัฐบาลให้แก้ไขทั้งสิ้น 121 ปัญหา ซึ่งต่างมีมูลเหตุมาจากการขัดแย้งในเรื่องของการใช้ทรัพยากรทั้งสิ้น โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน ซึ่งมีผลกระทบโดยนโยบายหรือโครงการของรัฐ เช่น โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำ โครงการสัมปทานปลูกป่า โครงการประกาศเขตอนุรักษ์ซ้อนทับที่ทำกิน และโครงการ คอก. เป็นต้น

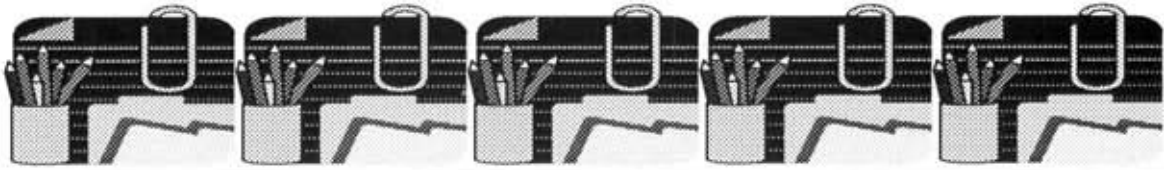
ปรากฏการณ์ของสมัชชาคนจน เปรียบเสมือนผลสะท้อนหรือผลพวงแห่งแนวนโยบายพัฒนาประเทศที่ผ่านมาร่วม 30 ปี ซึ่งมุ่งหวังแต่เพียงตัวเลขความเจริญเติบโตในภาคการผลิตอุตสาหกรรม แต่ได้ละเลยปัจจัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ความเป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่แท้จริงของประชาชนมาโดยตลอด

บทสรุป

การพัฒนาความเจริญของประเทศเข้าสู่ความทันสมัยและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการขยายตัวทางอุตสาหกรรมที่ผ่านมา ในช่วงระยะเวลาประมาณ 30 ปี ของการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีลักษณะของการเน้นและวัดความเจริญด้วยตัวเลขของความเติบโต ซึ่งจำเป็นที่จะต้องรักษาระดับเอาไว้

ในช่วงเวลาดังกล่าว มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินกำลังผลิตของธรรมชาติไป เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม การค้า การส่งออก และเพื่อเหตุผลทางการเมืองและความมั่นคงของชาติ ในขณะเดียวกัน ปัญหาความเป็นธรรมในสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนต่างมีความสำคัญเป็นอันดับรองหรือถูก “วาง” อย่างเป็นทางการในแผนกระดาดเท่านั้น ยังผลให้ราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศยากจนลงขาดความมั่นคงและสวัสดิภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผลพวงของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ซึ่งในปัจจุบันเริ่มส่งผลกระทบให้เห็นเด่นชัดขึ้น และกำลังจะกลายเป็นผลกระทบที่กลับมาทำลายความมั่นคงทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด

ในระยะของแผนพัฒนาฯ ค่อ ๆ ไปของประเทศ ปัญหาที่รัฐต้องแก้ไขจะเพิ่มความซับซ้อนและแก้ไขยากยิ่งขึ้น นอกเสียจากว่า รัฐบาลโดยข้าราชการและนักการเมือง จะมีความมุ่งมั่นเด็ดขาดที่จะรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ไม่มากนัก ให้มีการใช้ที่ยั่งยืนต่อไปอย่างตรงไปตรงมา พร้อมทั้งเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ชุมชนและเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการปกป้องรักษาทรัพยากรนี้ ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นด้วยเช่นกัน

โครงการฝึกอบรมวิจัย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประจำปี 2542-2543

- ◆ **หลักสูตร เทคนิคการติดตามประเมินผลโครงการ**
วันจันทร์ที่ 6 - วันศุกร์ที่ 17 มีนาคม 2543

เป็นการอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดของการประเมินผล การติดตามผลการปฏิบัติงาน ประเภท วิธีการ และขั้นตอนการประเมินผล การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการเขียนรายงาน เป็นต้น ใช้เวลาอบรมทั้งหมด 60 ชั่วโมง

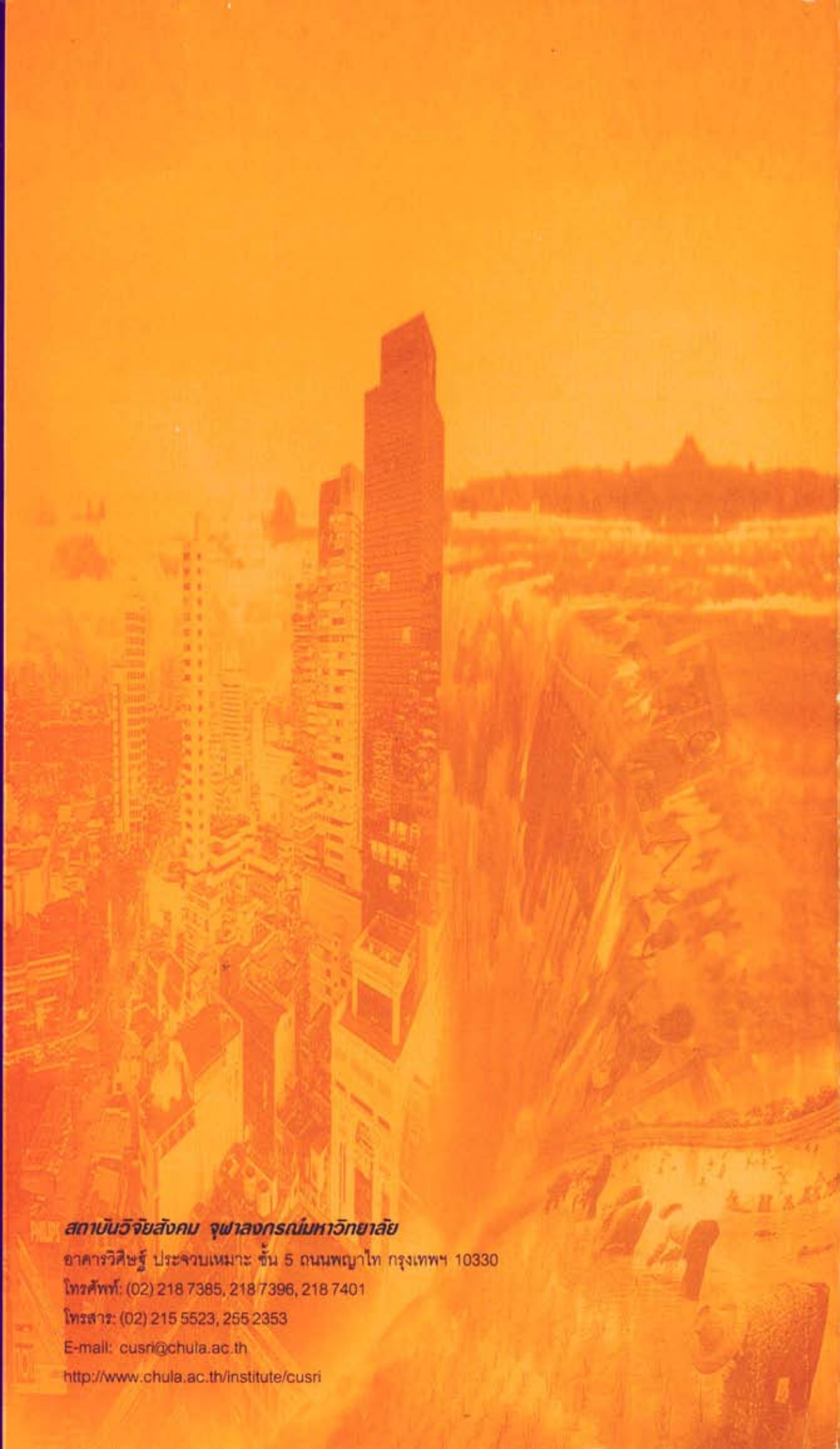
ผู้สนใจติดต่อสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่:

นายวีระพงษ์ ไกรวิทย์
โครงการฝึกอบรมวิจัย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 4 ถนนพญาไท กทม.10330
โทร.218-7373, 218-7376 โทรสาร 215-5523, 255-2353
<http://www.chula.ac.th/institute/cusri/Current Activities>

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะะ ชั้น 5 ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์: (02) 218 7385, 218/7396, 218 7401

โทรสาร: (02) 215 5523, 255 2353

E-mail: cusri@chula.ac.th

<http://www.chula.ac.th/institute/cusri>